

ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΑΣΚΗΣΗ

Ερευνητική Εργασία

Υπεύθυνος Έργου & Συντονιστής Έρευνας:

Γεώργιος Καραμάνος

Επιστημονικοί Συνεργάτες: *Σάββας Σκληρός, Μαρία Ντόλη, Παύλος
Μαραγκός & Αναστασία Αλβανού*

**ΚΕΝΤΡΟ
ΜΕΛΕΤΗΣ
ΤΟΥ
ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ**

**ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΥ
ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΑΠΟ ΤΑ Μ.Μ.Ε.: ΘΕΩΡΙΑ
ΤΗΣ ΕΤΙΚΕΤΑΣ, ΗΘΙΚΟΙ ΠΑΝΙΚΟΙ ΚΑΙ
ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΕΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ**

ΑΘΗΝΑ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2022 | ΚΕ.Μ.Ε.

Περιεχόμενα

Περίληψη - Abstract	4
Προλογικό σημείωμα	5
Εισαγωγικές παρατηρήσεις	7
1. Η Θεωρία της Ετικέτας	11
1.1 Εισαγωγή	11
1.2 Οι Ρίζες της Θεωρίας της Ετικέτας	12
1.3 Η Συνεισφορά του Howard S. Becker	17
1.4 Η Θεωρία της Ετικέτας και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης	21
1.5 Συμπεράσματα Κεφαλαίου	25
2. Η Θεωρία του Ηθικού Πανικού	26
2.1 Εισαγωγή	26
2.2 Η Έρευνα του Stanley Cohen	27
2.3 Ορισμός του Ηθικού Πανικού	32
2.4 Τα Πέντε Στάδια του Ηθικού Πανικού	33
2.5 Οι Πέντε Κοινωνικοί Παράγοντες του Ηθικού Πανικού	35
2.6 Κριτική στην Θεωρία του Ηθικού Πανικού	37
2.7 Συμπεράσματα Κεφαλαίου	39
3. Μεταγενέστερες Θεωρητικές Προσεγγίσεις του Ηθικού Πανικού	40
3.1 Εισαγωγή	40
3.2 Η Στρουκτουραλιστική Προσέγγιση του Stuart Hall	41
3.3 Μοντέλα Ηθικού Πανικού των Goode & Ben-Yehuda	49
3.4 Συμπεράσματα Κεφαλαίου	57
4. Τοπία Εγκληματολογικής Έρευνας και Ηθικοί Πανικοί	60
4.1 Εισαγωγή	60
4.2 Graffiti	61
4.3 HIV - AIDS	63
4.4 Χρήση Ουσιών	66
4.5 Ένοπλες Επιθέσεις σε Σχολεία	69
4.6 Τρομοκρατία	71
4.7 Διεθνής Σωματεμπορία	74
4.8 Πορνεία	79
4.9 Συμπεράσματα Κεφαλαίου	81
5. Εγκληματολογικά Ρεύματα και Ηθικοί Πανικοί	82
5.1 Εισαγωγή	82
5.2 Ψηφιακή Εγκληματολογία	82

5.3 Φεμινιστική Εγκληματολογία	87
5.3.1 Η Γυναίκα ως «Λαϊκός Δαίμονας»	88
5.3.2 Γυναικεία Θυματοποίηση	89
5.3.3 Γυναικεία Παραβατικότητα	93
5.4 Πράσινη Εγκληματολογία.....	94
5.5 Συμπεράσματα Κεφαλαίου	101
6. Αντί Επιλόγου	101
Βιβλιογραφία.....	107

Αριθμός Λέξεων: 31980

Περίληψη - Abstract

Η εργασία θα αποπειραθεί να καταγράψει, μέσω μιας ενδελεχούς βιβλιογραφικής ανασκόπησης, το βαθύ και ιστορικό ενδιαφέρον που έχει επιδειξεί η επιστήμη της εγκληματολογίας ως προς τον ρόλο που κατέχουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην αναπαράσταση του εγκληματικού φαινομένου, της απόκλισης και του εγκληματία. Για να το επιτύχει αυτό, η εργασία θα εστιάσει πρωτίστως στην θεωρία της ετικέτας, η οποία όχι μόνο ανέδειξε τους μηχανισμούς ετικετοποίησης και τις διαδικασίες κοινωνικού στιγματισμού, αλλά και τον καθοριστικό ρόλο που κατέχουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης για την επαναδιαπραγμάτευση της ταυτότητας του αποκλίνοντος και την κοινωνική νοηματοδότηση συγκεκριμένων πράξεων ως εγκληματικών. Σε δεύτερο επίπεδο, ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στην θεωρία του ηθικού πανικού καθώς αποτελεί το πλέον επιδραστικό παράδειγμα ενασχόλησης της επιστήμης της εγκληματολογίας με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Σημείο εκκίνησης θα αποτελέσει η αρχική ανάλυση και διατύπωση της θεωρίας του ηθικού πανικού από τον Stanley Cohen, ενώ στην συνέχεια θα συζητηθούν οι σημαντικότερες μεταγενέστερες συμβολές εγκληματολόγων πάνω στο συγκεκριμένο θεωρητικό μοντέλο. Τέλος, η εργασία θα ολοκληρωθεί με την καταγραφή εφαρμογών της θεωρίας του ηθικού πανικού σε ποικίλα τοπία εγκληματολογικής έρευνας, αλλά και την εγκόλπωση της από νέους αναδυόμενους κλάδους της εγκληματολογίας οι οποίοι προχώρησαν στην αξιοποίηση του θεωρητικού μοντέλου του ηθικού πανικού για την ανάδειξη νέων οπτικών πάνω στο ζήτημα της αναπαράστασης του εγκληματικού φαινομένου από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Προλογικό σημείωμα

Η ανά χείρας ερευνητική εργασία αποτελεί εξ ολοκλήρου ιδέα και πρωτοβουλία του Γιώργου Καραμάνου, την οποία υπέβαλε στο Κέντρο Μελέτης του Εγκλήματος (ΚΕ.Μ.Ε.). Το Κέντρο μας αμέσως έκανε δεκτή την πρότασή του και ανέλαβε για πρώτη φορά τη στήριξη και επιμέλεια ενός τέτοιου εγχειρήματος.

Προσωπικά ξεπλάγην ευχάριστα όταν ο Γιώργος Καραμάνος ανακοίνωσε την επιθυμία του να μελετήσει τις αναπαραστάσεις του εγκληματικού φαινομένου από τα Μ.Μ.Ε. κυρίως γιατί πίσω από αυτήν διέκρινα το πάθος και την αποφασιστικότητά του να καταδυθεί σε ένα απαιτητικό εγχείρημα. Στην συνέχεια, κατά τη διαδικασία ολοκλήρωσης της μελέτης διαπίστωσα με θαυμασμό ότι ο Γ.Κ. διαθέτει επιστημονική ενάργεια και μεθοδολογική συγκρότηση. Επίσης, ο Γ.Κ. ανέλαβε να συγκροτήσει μία εξαιρετική ερευνητική ομάδα εκπαιδευομένων, αποτελούμενη από τον Σάββα Σκληρό, την Μαρία Ντύλη, τον Παύλο Μαραγκό και την Αναστασία Αλβανού, η οποία, υπό την ευθύνη του, κατάφερε να ολοκληρώσει επιμελώς και με επιτυχία τον επιστημονικό της στόχο.

Η ερευνητική εργασία με θέμα «Αναπαραστάσεις του Εγκληματικού Φαινομένου από τα Μ.Μ.Ε.: Θεωρία της Ετικέτας, Ηθικοί Πανικοί και Μεταγενέστερες Θεωρητικές Προσεγγίσεις» παρόλο που προσεγγίζει ένα θέμα που δεν είναι καινούργιο, καταφέρνει να αναδειξεί επιμέρους πτυχές αυτού υπό νέα οπτική και να τεκμηριώσει ότι τα Μ.Μ.Ε. δεν συνιστούν περιφερειακό αντικείμενο της εγκληματολογίας, αλλά εδράζονται στον ερευνητικό πυρήνα αυτής. Περαιτέρω, ο Γ.Κ. διαβλέπει την ιστορική συνέχεια ανάμεσα στη θεωρία της ετικέτας και τη θεωρία του ηθικού πανικού, η οποία υποδεικνύει ότι η εγκληματολογία είναι ένα πεδίο συνεχούς εξέλιξης που αντλεί από παρελθόντα θεωρητικά πλαίσια για την ανάπτυξη νέων ιδεών και προσεγγίσεων.

Ο Guy Debord στο έργο του *Κοινωνία του θεάματος* υποστηρίζει ότι το θέαμα δεν είναι σύνολο εικόνων, αλλά κοινωνική σχέση ανάμεσα σε πρόσωπα, διαμεσολαβούμενη από εικόνες. Υπό την έννοια αυτή, η παρούσα μελέτη με συγκεκριμένα παραδείγματα, τονίζει πώς διαμορφώνονται αλλά και πού οδηγούν αυτές οι κοινωνικές σχέσεις, με απλά λόγια, ποια είναι η συμβολή της θεωρίας της ετικέτας και του ηθικού πανικού στην περιθωριοποίηση και στον στιγματισμό

συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων, στην «κανονικοποίηση ενός διχαστικού λόγου και στην αισθητικοποίηση της βίας». Δεν μένει όμως εκεί. Η μελέτη αυτή, υπό το πρίσμα που δημιούργησε ο Γ.Κ., επιχειρεί μια πολύπλευρη και πιο δυναμική θέαση της κατάστασης. Η συμπερίληψη των θεωριών του Hall και των Goode και Ben-Yehuda εισφέρουν στη συζήτηση δημιουργώντας τελικά μία *πολυπολική* προσέγγιση της κοινωνικής αναπαράστασης του εγκληματικού φαινομένου, η οποία διαμορφώνεται από πολλούς δρώντες.

Η διαμεσολαβημένη και συχνά δραματοποιημένη εμπειρία του εγκλήματος που (ανα)δομείται από τα Μ.Μ.Ε. αποτελεί, τελικά, μία πολιτισμικά δοσμένη εμπειρία, η οποία συγκροτεί τη γνώση μας, τα συναισθήματά μας και τη συμπεριφορά μας, δηλαδή τη στάση μας απέναντι σε αυτό, και γι' αυτόν τον λόγο η μελέτη για τον ρόλο των Μ.Μ.Ε. στις αναπαραστάσεις του εγκληματικού φαινομένου δεν μπορεί παρά να είναι πάντα επίκαιρη αλλά και κεντρική. Τα Μ.Μ.Ε. σχηματίζουν και μετασχηματίζουν συνεχώς την αντίληψη που έχουμε για το θύμα, το άτομο που διέπραξε την εγκληματική πράξη, την ποινική δικαιοσύνη. Πλάθουν και αναπλάθουν την ίδια τη 'φύση' του εγκλήματος και κατά συνέπεια επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό και τον τρόπο που το προσλαμβάνουμε και τον τρόπο που αντιδρούμε απέναντί του και είναι από αυτή την αντίδραση που η δημοκρατία δείχνει κάθε φορά ποια είναι τα όριά της.

Κλείνοντας, θα ήθελα εκ μέρους του ΚΕ.Μ.Ε. αλλά και εγώ προσωπικά να ευχαριστήσω τον Γιώργο Καραμάνο και την ομάδα για το όλο εγχείρημα που έφεραν επιτυχώς εις πέρας. Χωρίς τη δική τους δέσμευση αυτός ο πρώτος ηλεκτρονικός τόμος του Κέντρου μας δεν θα ήταν δυνατό να έχει ολοκληρωθεί.

Δρ Αναστασία Χαλκιά
Ειδικό Επιστημονικό Προσωπικό
στην Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου,
Γενική Γραμματέας Κέντρου Μελέτης του Εγκλήματος

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Ανεξαρτήτως πεδίου προέλευσης, επιστημολογικής αφετηρίας ή ακόμα και ιδεολογικού προσανατολισμού, οι περισσότεροι εγκληματολόγοι θα συμφωνήσουν πως ένα από τα πλέον ιστορικά σημεία εστίασης της επιστήμης της εγκληματολογίας είναι αυτό της κοινωνικής αναπαράστασης του εγκληματικού φαινομένου και της κοινωνικής αντίδρασης απέναντι στο έγκλημα και την απόκλιση. Αυτή η εστίαση έφερε αντιμέτωπη την εγκληματολογία με τον καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης για την διαμόρφωση, οργάνωση αλλά και αποκρυστάλλωση του δημόσιου λόγου ως προς το έγκλημα και τον εγκληματία. Έτσι, παρόλες τις σημαντικές εξελίξεις εντός του πεδίου της εγκληματολογίας αλλά και τις ακατάπαυστες ζυμώσεις εντός του μιντιακού τοπίου, μετά από δεκαετίες επιστημονικής ενασχόλησης και ενώ η ψηφιακή επανάσταση του 21^{ου} αιώνα γεννά ένα νέο μιντιακό περιβάλλον, η εγκληματολογία συνεχίζει με αμείωτο ενδιαφέρον και απaráμιλλη κριτική διάθεση να τοποθετεί τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στον πυρήνα της έρευνας της.

Η παρούσα εργασία αποπειράται να αναδείξει τις ιστορικές διαστάσεις αυτού του ενδιαφέροντος και να καταγράψει την πορεία της εγκληματολογικής σκέψης όσον αφορά την αναπαράσταση του εγκληματικού φαινομένου από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Ο πρώτος λόγος που μια τέτοια απόπειρα κρίνεται σημαντική είναι διότι πολλές από τις θεωρίες οι οποίες αναπτύχθηκαν εντός της εγκληματολογίας αναφορικά με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχουν πλέον οικειοποιηθεί από άλλους επιστημονικούς τομείς οι οποίοι, στην προσπάθειά τους να τις εντάξουν εντός του δικού τους επιστημονικού πεδίου, συχνά αναδιαμορφώνουν τις κεντρικές θέσεις αυτών των θεωριών ή παραγνωρίζουν την καθοριστική συμβολή της εγκληματολογικής σκέψης στην ανάπτυξη τους.

Ταυτόχρονα, παρατηρείται πως πολλές από αυτές τις θεωρίες, λόγω της δημοφιλίας και της απήχησης τους, έχουν περάσει στην σφαίρα της ποπ κουλτούρας και του δημόσιου λόγου, όπου παρουσιάζονται λανθασμένα και απομακρυσμένες από την επιστημονική τους αφετηρία. Ως εκ τούτου, μια προσπάθεια επανατοποθέτησης εγκληματολογικών θεωριών εντός των πλαισίων της επιστήμης από την οποία και προήλθαν κρίνεται γόνιμη, ιδιαίτερα σε μια ιστορική στιγμή όπου ο δημόσιος λόγος

απέναντι στον ακαδημαϊκό χώρο γίνεται ολοένα και πιο εχθρικός και η παραπληροφόρηση αποτελεί μείζον ζήτημα.

Ένας δεύτερος λόγος που καταστεί αυτή την απόπειρα κρίσιμη, είναι η παρουσίαση εγκληματολογικών ερευνών και σύγχρονων τοποθετήσεων ως προς το ζήτημα της αναπαράστασης του εγκληματολογικού φαινομένου, οι οποίες απουσιάζουν μέχρι στιγμής από την ελληνική βιβλιογραφία. Συγκεκριμένα, έχει γίνει συνειδητή προσπάθεια στην παρούσα εργασία να παρουσιαστούν όσον το δυνατόν περισσότερα σύγχρονα αγγλόφωνα έργα τα οποία θα μπορούσαν να αποτελέσουν βιβλιογραφική βάση για νέες τοποθετήσεις και έρευνες εντός του πεδίου της ελληνικής εγκληματολογίας. Παράλληλα, εξίσου συνειδητή είναι η προσπάθεια της παρούσας εργασίας να αποτυπώσει, έστω και ενδεικτικά, νέα εγκληματολογικά ρεύματα που ασχολούνται με την αναπαράσταση του εγκληματικού φαινομένου από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τα οποία σε μεγάλο βαθμό παραμένουν εκτός του οπτικού πεδίου της εγχώριας εγκληματολογικής κοινότητας, όπως η φεμινιστική εγκληματολογία, η πράσινη εγκληματολογία και ψηφιακή εγκληματολογία.

Ασφαλώς, ένας τρίτος σκοπός αλλά και έναυσμα αυτής της εργασίας είναι η ανάδειξη της συνεισφοράς του Κέντρου Μελέτης του Εγκλήματος στην έρευνα γύρω από την αναπαράσταση του εγκληματικού φαινομένου από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης εντός της ελληνικής πραγματικότητας, καθώς και η εγκόλπωση συζητήσεων και ζυμώσεων που έχουν τελεστεί μέσα από τις ερευνητικές δραστηριότητες που έχει προωθήσει το Κέντρο Μελέτης του Εγκλήματος από την ίδρυση του έως και σήμερα. Ενώ η εργασία θα αποφύγει συνειδητά να αγγίξει την ελληνική ειδησεογραφία καθώς κάτι τέτοιο θα ξέφευγε από το πρίσμα και τους σκοπούς της, ευελπιστεί να προβληματίσει παραγωγικά και να θέσει ερωτήματα στον αναγνώστη σχετικά με την κατάσταση των Μ.Μ.Ε. στην Ελλάδα.

Το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας καταπιάνεται με την θεωρία της ετικέτας την οποία και αναγνωρίζει ως το σημείο εκκίνησης της συστηματικής ενασχόλησης της εγκληματολογικής σκέψης γύρω από τον ρόλο των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Ξεκινώντας από την συνεισφορά του George Herbert Mead, ο οποίος ενέταξε την συμβολική διαντίδραση στο πρώιμο, ακόμα, πεδίο της εγκληματολογίας, το πρώτο κεφάλαιο ασχολείται με τον τρόπο με τον οποίο συστήθηκε η θεωρία της ετικέτας. Στην συνέχεια κρίνεται σκόπιμο να γίνει μια αναφορά σε βασικά σχήματα και ιδέες οι

οποίες συνδιαμόρφωσαν την θεωρία της ετικέτας, όπως η δραματοποίηση του κακού που πρότεινε ο Tannenbaum και ο διαχωρισμός ανάμεσα σε πρωτογενή και δευτερογενή απόκλιση που εισήγαγε ο Lemert, ώστε η εργασία να καταλήξει οργανικά στην πλέον οργανωμένη διατύπωση της θεωρίας της ετικέτας από τον Howard Becker. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στις τοποθετήσεις του Becker γύρω από τον ρόλο των μέσων μαζικής ενημέρωσης, ώστε να τονιστούν οι προβληματισμοί που από νωρίς έφερε στο προσκήνιο της εγκληματολογικής έρευνας και της κοινωνιολογίας της απόκλισης.

Το δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας θα εστιάσει στην θεωρία του ηθικού πανικού, όπως αυτή διατυπώθηκε αρχικά από τον Stanley Cohen. Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναλυθούν διάφορες πτυχές της πλέον επιδραστικής θεωρίας που αναπτύχθηκε εντός της εγκληματολογίας για την ανάλυση του ρόλου των μέσων μαζικής ενημέρωσης, θα συζητηθεί η ακαδημαϊκή πορεία του Cohen, θα αναπτυχθούν επιμέρους θέσεις της θεωρίας αναφορικά με τα M.M.E., τους λαϊκούς δαίμονες¹ [*folk devil*], και τους ηθικούς επιχειρηματίες [*moral entrepreneurs*] ενώ θα συμπεριληφθούν και κριτικές που ασκήθηκαν απέναντι στην θεωρία του ηθικού πανικού.

Το τρίτο κεφάλαιο της εργασίας θα επιμείνει στην ανάλυση του ηθικού πανικού, αυτή την φορά βασιζόμενο σε μεταγενέστερες τοποθετήσεις και τροποποιήσεις ακαδημαϊκών επί της αρχικής θεωρίας του Cohen. Πιο συγκεκριμένα, ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στην στρουκτουραλιστική προσέγγιση του Stuart Hall, ο οποίος προσπάθησε να ανανεώσει την θεωρία του ηθικού πανικού αναλύοντας την από μια νεωτερική μαρξιστική σκοπιά, και στην υβριδική προσέγγιση των Goode & Ben-Yehuda, οι οποίοι αποπειράθηκαν τον εκσυγχρονισμό του ηθικού πανικού μέσα από την παρουσίαση εναλλακτικών μοντέλων θέασης του.

Το τέταρτο κεφάλαιο θα αποπειραθεί να αναδείξει τις πρακτικές ερευνητικές διαστάσεις του ηθικού πανικού και την δυνατότητα εφαρμογής της συγκεκριμένης θεωρίας σε ποικίλα τοπία εγκληματολογικής έρευνας. Επιμέρους ζητήματα όπως το

¹ Ο καθοριστικής σημασίας όρος, για την κατανόηση του έργου του Stanley Cohen, 'folk devil' δύναται να αποδοθεί στα ελληνικά είτε ως 'λαϊκός δαίμονας', είτε ως 'λαϊκός διάβολος'. Στην ελληνική βιβλιογραφία δεν υπάρχει απόλυτη συμφωνία και ταύτιση για την πλέον ορθή απόδοση του όρου. Για λόγους ομοιογένειας η παρούσα έρευνα θα χρησιμοποιήσει τον όρο 'λαϊκός δαίμονας' στο σύνολο του κειμένου παρόλο που και οι δυο όροι είναι ταυτόσημοι.

graffiti², ο HIV, η χρήση ουσιών, οι ένοπλες επιθέσεις σε σχολεία, η τρομοκρατία, η διεθνής σωματεμπορία και η πορνεία θα συζητηθούν, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στον τρόπο με τον οποίο η ερευνητική εφαρμογή του ηθικού πανικού συμβάλλει στην αποδόμηση κυριάρχων αφηγημάτων και αναπαραστάσεων ως προς αυτά τα ζητήματα.

Αντιστοίχως, το πέμπτο κεφάλαιο θα προσπαθήσει να υπογραμμίσει την διαλεκτική σχέση που ανέπτυξε η θεωρία του ηθικού πανικού με συγκεκριμένα σύγχρονα εγκληματολογικά ρεύματα. Η εργασία θα σταθεί στους τρόπους με τους οποίους η φεμινιστική εγκληματολογία αξιοποίησε τον ηθικό πανικό ως θεωρητικό εργαλείο για την ανάλυση του μιντιακού λόγου όσον αφορά την αναπαράσταση της γυναίκας ως λαϊκό δαίμονα καθώς και την προβολή της γυναικείας θυματοποίησης και παραβατικότητας. Υπό το ίδιο πρίσμα θα παρουσιαστεί ο τρόπος με τον οποίο η θεωρία του ηθικού πανικού αξιοποιήθηκε από την ψηφιακή αλλά και από την πράσινη εγκληματολογία προκειμένου να αναδειχθούν λανθάνοντα και προβληματικά μιντιακά αφηγήματα.

²Ο όρος ‘graffiti’ δύναται να αποδοθεί στα ελληνικά σε ‘τοιχογράφημα’ ή ‘ακιδογράφημα’, ωστόσο λόγω της δημοφιλίας και της υιοθέτησης του αγγλικού όρου από την ελληνική γλώσσα και βιβλιογραφία, στην παρούσα μελέτη κρίνεται δόκιμο να διατηρηθεί ο ευρέως διαδεδομένος όρος graffiti.

1. Η Θεωρία της Ετικέτας

1.1 Εισαγωγή

Η θεωρία της ετικέτας [*labeling theory*] εδράζεται στην αμερικανική κοινωνιολογία και ήδη από την δεκαετία του 1960 αποτέλεσε μια από τις κεντρικές θεωρίες μελέτης και προσέγγισης του φαινομένου της απόκλισης. Οι ιστορικές συνθήκες κάτω από τις οποίες αναπτύχθηκε είναι εξίσου σημαντικές καθώς οι διαμαρτυρίες απέναντι στον κρατικό μηχανισμό, την κρατική εξουσία και το σύστημα απονομής δικαιοσύνης ήταν σύνθηρες φαινόμενο εκείνης της εποχής και αποτέλεσαν πηγή σκέψης και προβληματισμού για τους κοινωνιολόγους της περιόδου αυτής (Βιδάλη, 2013). Μέσα στον κυκεώνα οικονομικών και πολιτικών εξελίξεων που χαρακτήρισε την Αμερική του 1960 καλλιεργήθηκαν οι θεωρητικές προσεγγίσεις γύρω από τον στιγματισμό, την κοινωνική αντίδραση και τις διαδικασίες άσκησης του κοινωνικού ελέγχου (Βιδάλη, 2013). Σε αυτό ακριβώς το ιστορικό πλαίσιο η θεωρία της ετικέτας, επηρεασμένη από τις αρχές της συμβολικής διαντίδρασης [*symbolic interactionism*] και της θεωρίας της σύγκρουσης [*conflict theory*], θέτει τις βάσεις μιας νέας θεωρητικής προσέγγισης του εγκληματικού φαινομένου.

Στο πρώτο μέρος του κεφαλαίου, θα γίνει μια περιληπτική περιγραφή των θεωριών που προηγήθηκαν της θεωρίας της ετικέτας και αποτέλεσαν τη βάση της σκέψης του Howard Becker ως προς τις έννοιες του στιγματισμού, της ετικετοποίησης, του αποκλίνοντας και της παρέκκλισης, καθώς και για τις πρακτικές της κρατικής εξουσίας στην αναπαράσταση του δράστη και την εδραίωση του κοινωνικού ελέγχου. Στο δεύτερο μέρος του κεφαλαίου, θα γίνει μια σύντομη αναφορά στην προσωπική και ακαδημαϊκή σταδιοδρομία του Becker, ώστε να γίνει καλύτερα αντιληπτή η ερευνητική και επιστημονική του προσέγγιση γύρω από τις έννοιες του αποκλεισμού και της ετικέτας. Επιπρόσθετα, θα επεξηγηθεί η θεωρία της ετικέτας όπως αυτή διατυπώθηκε για πρώτη φορά από τον Becker μέσα από το αναγνωρισμένο του έργο *The Outsiders* [μτφ. *Οι Περιθωριοποιημένοι*]. Στο τρίτο μέρος θα επιδιωχθεί η σύνδεση της θεωρίας της ετικέτας με την αναπαράσταση του εγκληματικού φαινομένου από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Πιο συγκεκριμένα, θα αναδειχθούν οι προβληματισμοί που εγείρονται από την θεωρία της ετικέτας ως προς τον ρόλο που κατέχουν τα Μ.Μ.Ε. στην διαμόρφωση της κοινής γνώμης, στην παγίωση

στιγματιστικών αναπαραστάσεων της απόκλισης και στην διαδικασία ετικετοποίησης. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στις μεθόδους και τα εργαλεία που επιστρατεύει η θεωρία της ετικέτας ώστε να προσεγγίσει τα M.M.E. και τους ηθικούς επιχειρηματίες [*moral entrepreneurs*].

1.2 Οι Ρίζες της Θεωρίας της Ετικέτας

Οι ρίζες της θεωρίας της ετικέτας του Howard Becker (1963) μπορούν να εντοπιστούν, πρωτίστως, στη θεωρία της συμβολικής διαντίδρασης, όπως αυτή αναπτύχθηκε από τον George Herbert Mead (1934). Οι ιδέες του Mead προήλθαν από τον ψυχολογικό συμπεριφορισμό και την φιλοσοφία του πραγματισμού (Cook, 1993). Συγκεκριμένα, ο Mead, καθόλη την διάρκεια του έργου του, υιοθέτησε θεμελιακές ιδέες του πραγματισμού, όπως τη διαντίδραση μεταξύ δρώντος και κοινωνικού κόσμου και την ικανότητα των ατόμων να ερμηνεύουν τον κόσμο, να καθορίζουν την δράση τους σε αυτόν, και έτσι να συγκροτούν την κοινωνική πραγματικότητα (Αρχιμανδρίτου, 1996). Η επιρροή που άσκησε ο Mead στην διαμόρφωση της σκέψης της σχολής του Σικάγο, μέλος της οποίας ήταν και ο Becker, παραμένει αδιαμφισβήτητη (Βιδάλη, 2013]; Cook, 1993). Ταυτόχρονα, η συνδρομή του στην σύλληψη, πρωτίστως, της συμβολικής αλληλεπίδρασης αλλά και, δευτερευόντως, της θεωρίας της ετικέτας, έθεσε τις βάσεις για την διαφοροποίηση από τις παραδοσιακές κοινωνιολογικές και ψυχολογικές αναλύσεις. Παράλληλα έφερε στον προσκήνιο της κοινωνιολογικής σκέψης έννοιες όπως την ανθρώπινη συμπεριφορά, την ατομική και κοινωνική δράση, και διεύρυνε τον διάλογο γύρω από τους μηχανισμούς του κοινωνικού ελέγχου (Huebner, 2016).

Πιο αναλυτικά, ο Mead (1934) υποστήριξε πως το άτομο δρα και λειτουργεί σύμφωνα με την ερμηνεία που δίνει στα πράγματα που το περιβάλλουν και στις δράσεις των άλλων ατόμων, με τα οποία αλληλοεπιδρά σχηματίζοντας έτσι τον κοινωνικό του εαυτό (Βιδάλη, 2013). Στο πλαίσιο ανάπτυξης του κοινωνικού εαυτού, το άτομο -μέσω των διεργασιών της συμβολικής διαντίδρασης- αναλαμβάνει ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση των διαφορετικών προσωπικών ταυτοτήτων (Ulmer, 2017). Ανάγοντας την συμβολική διαντίδραση στο πλαίσιο της εγκληματολογίας και της κοινωνιολογίας της απόκλισης, γίνεται ευθέως αντιληπτό ότι καθώς το υποκείμενο καθίσταται δέκτης ενός στιγματιστικού χαρακτηρισμού ή ταμπέλας, αντιλαμβάνεται

μέσω μιας υποκειμενικής ερμηνευτικής διαδικασίας τη σημασιολογική διάστασή του. Αποδίδει, δηλαδή, μια υποκειμενική σημασία σε ένα αντικειμενικό γεγονός, καθορίζοντας έτσι τη σημαντικότητα ή μη του γεγονότος αυτού για την επικείμενη γραμμή δράσης του (Berger & Luckmann, 1966). Επομένως, μέσω του μηχανισμού αντίληψης, δηλαδή της υποκειμενικής ερμηνείας και του καθορισμού υποκειμενικής δράσης, το άτομο ενστερνίζεται την αποδιδόμενη σε αυτό ταμπέλα του αποκλίνοντος, καθιστώντας την έτσι στοιχείο της προσωπικής του ταυτότητας και επαναπροσδιορίζει και αναδομεί τη δράση του επί τη βάση αυτής ακριβώς της νέας διάστασης της ταυτότητάς του (Ulmer, 2017).

Ο δεύτερος πόλος γύρω από τον οποίο συγκροτήθηκε η θεωρία της ετικέτας, είναι η θεωρία της σύγκρουσης η οποία θέτει στο επίκεντρο του ακαδημαϊκού της προβληματισμού τους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου, τις σχέσεις και τις δομές εξουσίας καθώς και την ταξική διαστρωμάτωση μέσα στην κοινωνική πραγματικότητα. Συγκεκριμένα, τόσο η θεωρία της σύγκρουσης όσο και η θεωρία της ετικέτας συγκλίνουν στην άποψη πως η κυρίαρχη και άρχουσα τάξη είναι αυτή που ασκεί την πλέον επιδραστική επιρροή στην διαμόρφωση αξιών, προτύπων και κοινωνικών κανόνων σε ένα συγκροτημένο σύνολο μια δεδομένη χρονική περίοδο (Tapia, 2010).

Μάλιστα, ο ίδιος ο Howard Becker (1963) στο έργο του *The Outsiders* διατυπώνει πως οι κοινωνικοί κανόνες είναι δημιουργήματα συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, οι οποίες διαθέτουν την πολιτική και οικονομική εξουσία να τους επιβάλλουν και να τους παγιώσουν. Δηλαδή, είναι ζήτημα των κοινωνικών ομάδων που μπορούν να ασκήσουν επιρροή να πείσουν τις άλλες κοινωνικές ομάδες να αποδεχτούν τους κανόνες που θεσπίζουν περί απόκλισης και εγκληματικότητας. Η θέση αυτή αποκρυσταλλώνεται από τον ίδιο τον Becker όταν αυτός αναφέρει:

«Οι κοινωνικές ομάδες δημιουργούν παρέκκλιση με το να θεσπίζουν τους κανόνες η παραβίαση των οποίων συνιστά παρέκκλιση και με το να εφαρμόζουν αυτούς τους κανόνες σε συγκεκριμένα άτομα, χαρακτηρίζοντάς τα ως περιθωριακά. Από αυτή την άποψη, η παρέκκλιση δεν είναι μια ιδιότητα της πράξης που διαπράττει το άτομο, αλλά μάλλον μια συνέπεια της εφαρμογής των κανόνων και των κυρώσεων από τους άλλους σε έναν ένοχο» (Becker, 2000, p. 59).

Την προαναφερθείσα θέση του Becker υποστήριξε και ο εξίσου σημαντικός κοινωνιολόγος John Lofland το 1969, όταν διατύπωσε πως η απόκλιση πρέπει να ειδωθεί ως ένα παιχνίδι σύγκρουσης [*conflict game*] σύμφωνα με το οποίο μέλη ομάδων χωρίς μεγάλη δύναμη και μικρή εξουσία, εξουσιάζονται από ομάδες που κατέχουν κοινωνική επιρροή και έλεγχο. Μια πράξη ή κατάσταση διαπραγματεύεται κοινωνικά και τελικώς χαρακτηρίζεται ως αποκλίνουσα αναλόγως της δύναμης των αντικρουόμενων πλευρών, της απειλής και του φόβου (Lofland, 2002).

Μια ακόμα κοινή συνισταμένη της θεωρία της ετικέτας με την θεωρία της σύγκρουσης, αποτελεί η θέση ότι καμία πράξη δεν μπορεί να θεωρηθεί ως εγγενώς αποκλίνουσα. Πιο συγκεκριμένα, η εννοιολογική ταυτότητα της απόκλισης διαφοροποιείται αναλόγως με το κοινωνικό, ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο εντός του οποίου λαμβάνει χώρα μια συμπεριφορά, ενώ οι κοινωνικοί κανόνες που ορίζουν την απόκλιση και τον αποκλίνοντα διαμορφώνονται από την εκάστοτε κοινωνική ομάδα συμφερόντων που διαθέτει το μεγαλύτερο μέρος της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας (Becker, 2000). Τέλος, παρατηρείται μια επιλεκτική εφαρμογή των κοινωνικών κανόνων από την άρχουσα κοινωνική ομάδα σε διαφορετικές κατηγορίες ατόμων ή κοινωνικών ομάδων, με υπεισερχόμενες κατά την επιβολή των κανόνων παραμέτρους, όπως το φύλο, η ηλικία, η οικονομική κατάσταση και η κοινωνική τάξη (Becker, 2000).

Μια ακόμα σημαντική συνεισφορά στην σύνθεση της θεωρίας της ετικέτας μπορεί να εντοπιστεί στο έργο του Frank Tannenbaum (1938), *Crime and the Community*, το οποίο εστίασε στο ρόλο και στην συμβολή του συστήματος απονομής δικαιοσύνης στο φαινόμενο της παρέκκλισης. Επηρεασμένος από τις ιδέες του Mead (1934), όπως αυτές αποτυπώθηκαν στο άρθρο του *The Psychology of Punitive Justice*, περί εχθρότητας της κοινωνίας απέναντι στον παραβάτη του νόμου η οποία επιφέρει αυστηρές τιμωρίες και καταστολή και που τελικά οδηγεί το αποκλίνον υποκείμενο σε κοινωνικό εξοστρακισμό, ανέπτυξε την θεωρία της δραματοποίησης του κακού [*dramatization of evil*].

Ο Tannenbaum (1938) διατυπώνει πως το έγκλημα είναι μια δυσπροσαρμοστία [*maladjustment*] που οφείλεται στη σύγκρουση ανάμεσα σε μια ομάδα και την ευρύτερη κοινότητα στην οποία ανήκει αυτή η ομάδα. Για την ευκρινέστερη κατανόηση της θεωρίας του, ανατρέχει στην παιδική ηλικία ενός μετέπειτα

εγκληματία και αναλύει την εγκληματική του σταδιοδρομία. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στην περίπτωση ενός ανηλίκου που, ενδεχομένως, παρουσιάζει μια στάση που εντάσσεται στο ευρύτερο πεδίο της κοινωνικής αρνητικότητας με συμπεριφορές όπως φυγή από το σχολείο, κακή διαγωγή κ.λπ. Πράξεις, δηλαδή, αποκλίνοντος χαρακτήρα, οι οποίες προσδιορίζονται αρνητικά από τον κοινωνικό του περίγυρο. Περιγράφει, ενδεικτικά, την δραματοποίηση του κακού αποσαφηνίζοντας πως:

«Παρατηρείται μια σταδιακή μεταβολή από τον προσδιορισμό της συγκεκριμένης πράξης ως κακής στον προσδιορισμό του ατόμου ως κακού, έτσι ώστε όλες οι πράξεις του να αντιμετωπίζονται με καχυποψία. Όλοι οι φίλοι του, οι παρέες του, ο λόγος του, το σύνολο της συμπεριφοράς του, η ίδια του η προσωπικότητα, καθίστανται αντικείμενα ελέγχου και αμφιβολίας. Από την οπτική γωνία της κοινότητας το άτομο το οποίο συνήθιζε να κάνει άσχημα και επιζήμια πράγματα έχει τώρα μετατραπεί σε ένα κακό και ανυπόφορο ανθρώπινο πλάσμα. Ο ανήλικος παραβάτης καθίσταται κακός γιατί προσδιορίζεται ως κακός και γιατί ακόμα και αν είναι καλός δεν γίνεται πιστευτός» (Tannenbaum, 1938, pp. 19-20).

Σύμφωνα, δηλαδή, με τον Tannenbaum, η δραματοποίηση είναι αυτή που συμβάλλει στην διαμόρφωση της εικόνας του εγκληματία μέσα από την ταξινόμηση, την κατηγοριοποίηση και την αξιολόγηση του ατόμου [tagging] (Βιδάλη, 2013). Υποστήριξε ότι ανάμεσα στους ανήλικους αποκλίνοντες και την κοινωνία, υπάρχουν δύο αντίθετοι ορισμοί της αποκλίνουσας κατάστασης. Αφενός, τα νεαρά άτομα ορίζουν την κατάσταση αυτή σαν μια μορφή παιχνιδιού, περιπέτειας και διασκέδασης. Αφετέρου, η κοινωνία την ορίζει σαν ένα είδος απειλής ή ενόχλησης και αντιδρά με αίτημα τον έλεγχο και την τιμωρία (Βιδάλη, 2013). Δεδομένου ότι η σύγκρουση αυτή αναπτύσσεται συνεχώς, η κατάσταση επαναπροσδιορίζεται σταδιακά και η στάση της κοινωνίας σκληραίνει οριστικά. Μεταβαίνει από τον ορισμό των συγκεκριμένων πράξεων ως κακών στον ορισμό του ατόμου ως κακό με τέτοιο τρόπο ώστε όλες οι συμπεριφορές του ατόμου να αντιμετωπίζονται με καχυποψία.

Επιπροσθέτως, καθοριστικής σημασίας για την περαιτέρω ανάπτυξη της θεωρίας της ετικέτας είναι η θέση που εκφράζει ο Tannenbaum (1938), πως οι αξιολογήσεις και οι προσδιορισμοί που αποδίδονται στο υποκείμενο και οι ταξινομήσεις που ενυπάρχουν

στο κοινωνικό πλαίσιο όπου ανήκει ο αποκλίνων, στοιχειοθετούν τους όρους της παρέκκλισης και επεξηγούν ακριβώς τους όρους κάτω από τους οποίους διαμορφώνονται οι προϋποθέσεις του φαινομένου.

Τέλος, εξίσου σημαντική συνεισφορά για την διαμόρφωση της θεωρίας της ετικέτας αποτελεί η θέση περί διαδοχής της αλληλεπίδρασης [*sequence of interaction*], όπως διατυπώθηκε από τον Edward Lemert (1951) στο *Social Pathology*, καθώς και η θέση του για το πως αυτή οδηγεί σε δευτερογενή παρέκκλιση [*secondary deviance*]. Σύμφωνα με την ανάλυση του Lemert (1951), με το πέρας της πρωτογενούς παρέκκλισης [*primary deviance*] του ατόμου έρχονται να επιβληθούν οι κοινωνικές κυρώσεις, γεγονός το οποίο ωθεί το άτομο σε περαιτέρω παρεκκλίνουσα συμπεριφορά. Σταδιακά, οι κυρώσεις και οι τιμωρίες που προωθούνται γίνονται σκληρότερες, με το άτομο να απορρίπτεται αλλά και να εκφράζει μια δυσφορία προς αυτούς που επιβάλλουν τις ποινές. Η ανοχή της κοινωνίας εξαντλείται και μέσω επίσημων ενεργειών επιβεβαιώνει και προωθεί τον στιγματισμό του παρεκκλίνοντος από την κοινότητα που τον πλαισιώνει. Ως εκ τούτου, η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά ενδυναμώνεται και καθίσταται ως αντίδραση στο στιγματισμό και τις κυρώσεις, με την κοινότητα να αποδέχεται της παρεκκλίνουσα κοινωνική θέση του ατόμου και να καταβάλει προσπάθειες για προσαρμογή του στη βάση του σχετικού ρόλου (Βιδάλη, 2013). Έτσι, ο αποκλίνων, μέσα από την κοινωνική αντίδραση που δέχεται, οδηγείται από την τέλεση της πρωταρχικής παρέκκλισης στο να υιοθετήσει νέες, δευτερογενείς, παρεκκλίνουσες συμπεριφορές (Βιδάλη, 2013).

Ολοκληρώνοντας αυτή την ενότητα, αξίζει να ειπωθεί πως η εργασία θα μπορούσε να προχωρήσει σε περαιτέρω ανάλυση των οπτικών που παρουσιάστηκαν και να αφιερώσει περισσότερο χρόνο στους ακαδημαϊκούς που προαναφέρθηκαν καθώς και σε άλλους οι οποίοι παραλήφθηκαν. Ωστόσο, για χάριν συντομίας κρίνεται φρόνιμο η συγκεκριμένη ενότητα να ολοκληρωθεί σε αυτό το σημείο καθώς οι διακλαδώσεις στο πεδίο της θεωρίας της ετικέτας είναι πολυάριθμες και οι συνεισφορές σημαντικών εγκληματολόγων εξίσου πολλές. Αντί αυτού, η εργασία προτείνει πως οι προσεγγίσεις που παρουσιάστηκαν πρέπει να γίνονται αντιληπτές μέσα από ένα σχήμα ιστορικής διαδοχής και νοηματικής αλληλοσυμπλήρωσης, το οποίο αποτελεί και το σημείο εκκίνησης της διαμόρφωσης της θεωρίας της ετικέτας από τον Becker.

1.3 Η Συνεισφορά του Howard S. Becker

Ο Howard S. Becker γεννήθηκε στο Σικάγο της Αμερικής το 1928. Ήδη από την ηλικία των 15 ετών εργαζόταν ως πιανίστας σε jazz bars, ενώ το 1946 έλαβε πτυχίο κοινωνιολογίας από το Πανεπιστήμιο του Σικάγο. Αν και ο ίδιος αντιμετώπιζε την μουσική του ως επάγγελμα και την επιστήμη της κοινωνιολογίας ως χόμπι, έλαβε μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών και έγινε διδάκτορας κοινωνιολογίας, αφού πρώτα ολοκλήρωσε την διατριβή του με θέμα τους εκπαιδευτικούς στο σχολικό σύστημα του Σικάγο. Η εργασία του ως πιανίστας σε νυχτερινά bar του Σικάγο αποτέλεσε οδηγό για την έρευνά του στη χρήση μαριχουάνας από νεαρά άτομα, καθώς και ακρογωνιαίο λίθο για την ενασχόληση του με την κοινωνιολογία της απόκλισης (Plummer, 2003).

Συγκεκριμένα, ο Becker εστίασε το ακαδημαϊκό του ενδιαφέρον στον παραβάτη και την απόκλιση, ενώ ταυτόχρονα επικεντρώθηκε στους κοινωνικούς μηχανισμούς που αποδίδουν την ταυτότητα του εγκληματία στο άτομο μέσω διαδικασιών στιγματισμού και ετικετοποίησης (Laughy, 2007). Στόχος του Becker δεν ήταν η αναζήτηση των αιτιών που κάποιος εγκληματεί στη βάση των ατομικών του χαρακτηριστικών και του ψυχολογικού του προφίλ, αλλά η ανάλυση των κοινωνικών κανόνων, των τρόπων μέσα από τους οποίους διαπραγματεύονται και οι επιπτώσεις που προξενούν στα άτομα που τους παραβαίνουν (Βιδάλη, 2013).

Ο Becker (2000), για να εισάγει την θεωρητική προσέγγιση της ετικετοποίησης βασίστηκε στην έρευνα του περί της χρήσης μαριχουάνας από νέους (Βιδάλη, 2013). Σε πρώτο επίπεδο, επεσήμανε αναλυτικά τις φάσεις του κοινωνικού σχηματισμού της αποκλίνουσας ταυτότητας των καπνιστών μαριχουάνας. Αρχικά, περιέγραψε το ενδιαφέρον των νέων για την μαριχουάνα λόγω της γνώσης τους για την ύπαρξη της και της απορίας τους για τα αποτελέσματα της χρήσης της. Υποστήριξε ότι η πρώτη επαφή με το ναρκωτικό αποτελεί μια κοινωνική ευκαιρία καθώς συντελείται σε φιλικές συναντήσεις με το άτομο να παροτρύνεται από τρίτους για την δοκιμή. Στην συνέχεια, το άτομο μαθαίνει την τεχνική του καπνίσματος, έχει την δυνατότητα να αξιολογήσει τις διαφορές από άλλα ερεθίσματα και μπορεί να διακρίνει τα αποτελέσματα της μαριχουάνας στην φυσική και πνευματική του κατάσταση. Έτσι, έχει αυτοέλεγχο, αποκτά εμπειρία ενώ δύναται να αποκρύψει από τους άλλους τις

επιδράσεις της μαριχουάνας στην καθημερινή του ζωή. Συνεπώς, το άτομο αυτό μετατρέπεται σε ειδήμονα σχετικά με το ναρκωτικό και δύναται να παροτρύνει τρίτους στην χρήση και κατανάλωση του, αποκτώντας έτσι την ταυτότητα του καπνιστή.

Μέσω της ανάλυσης του, ο Becker αποδεικνύει έμμεσα ότι οι δυνάμεις που προσδιορίζουν την ταυτότητα του ατόμου ως παραβατική βρίσκονται εξ ορισμού έξω από τη σφαίρα της υποτιθέμενης ατομικής υπευθυνότητάς του (Τάτσης, 1989). Έτσι, η αποκλίνουσα συμπεριφορά του ατόμου θεμελιώνεται ως αρνητική, χωρίς την ενεργώ συμμετοχή του στην διαδικασία νοηματοδότησης της συμπεριφοράς τους. Κατ' επέκταση, το άτομο δεν απαλλάσσεται από τη σχέση του με τις πράξεις που το ίδιο εκτελεί, αλλά η σχέση του με τις πράξεις που το ίδιο εκτελεί απαλλάσσεται από τη νοηματοδότηση που συνήθως της αποδίδεται. Η παραβίαση των κανόνων είναι πράξη επακόλουθη, ή καλύτερα, η παραβίαση των κανόνων είναι έννοια επισυναπτόμενη στην πράξη σαν αποτέλεσμα των συσχετισμών δύναμης (Τάτσης, 1989).

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, μέσω της έρευνας του, ο Becker κατάφερε να αναδείξει τους τρόπους με τους οποίους επιτεύχθηκε η καθιέρωση μιας κοινωνικής συμπεριφοράς ως αποκλίνουσας και καταδικαστέας. Σύμφωνα με την ανάλυση του, γραφειοκρατικοί οργανισμοί, επιζητώντας διεύρυνση των αρμοδιοτήτων τους και κατ' επέκταση της δύναμής τους, κατάφεραν με το νόμο για την απαγόρευση της μαριχουάνας να επιβάλλουν ένα ποινικό και κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο καθιστούσαν πανταχού παρούσα και ισχυρότατη την θέση τους ως μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου (Βιδάλη, 2013). Η κατασκευή και νομικός προσδιορισμός των καπνιστών μαριχουάνας ως παραβατικών στοιχείων ήταν μια πράξη ευρύτερα πολιτική που αποκάλυπτε τη σημασία της προσχεδιασμένης κοινωνικής αντίδρασης και το ρόλο των φορέων εξουσίας στη σύλληψη και κοινωνική διαπραγμάτευση του φαινομένου της αποκλίνουσας συμπεριφοράς (Becker, 2000).

Με βάση τα παραπάνω, σύμφωνα με τον Becker, το περιεχόμενο και η έννοια της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς καθορίζεται από τις άρχουσες κοινωνικές ομάδες που κατέχουν μεγάλη πολιτική εξουσία και κοινωνική επιρροή, οι οποίες αποτελούν και τους εργολάβους της ηθικής [*moral entrepreneurs*]. Οι εργολάβοι της ηθικής

εδραιώνουν και νομιμοποιούν την εξουσία τους μέσα από την εφαρμογή της νομοθεσίας (Becker, 2000).

Ο Becker ορίζει τον παρεκκλίνοντα ως το άτομο στο οποίο έχει εφαρμοστεί με επιτυχία αυτή η ετικέτα. Αντιλαμβάνεται, δηλαδή, την παρέκκλιση ως την συμπεριφορά η οποία παραβίαζε κάποιον κοινωνικά αποδεκτό κανόνα και που, ταυτοχρόνως, γινόταν αντιληπτή από έτερα μέλη της κοινωνίας ως προβληματική, προκαλώντας έτσι την αντίδρασή τους σε αυτή (Becker, 2000). Επιπρόσθετα, θα προχωρήσει στη διάκριση ανάμεσα στην παραβίαση ενός κανόνα δικαίου [*rule-breaking*] και την παρέκκλιση [*deviance*]. Χαρακτηριστικά, στο *Outsiders* θα σημειώσει:

«Αν κάποιοι άνθρωποι θέλουν να αναφέρονται στη συμπεριφορά παραβίασης των κανόνων ως παρεκκλίνουσα χωρίς αναφορά στις αντιδράσεις των άλλων, είναι ελεύθεροι να το κάνουν. Ωστόσο, μπορεί να αξίζει τον κόπο να αναφερόμαστε σε παρόμοια συμπεριφορά ως συμπεριφορά παραβίασης κανόνων και να κρατάμε τον όρο παρέκκλιση για εκείνες που χαρακτηρίστηκαν παρεκκλίνουσες από κάποιο τμήμα της κοινωνίας. Δεν επιμένω ότι πρέπει να ακολουθηθεί αυτή η χρήση. Αλλά θα έπρεπε να είναι σαφές ότι, από τη στιγμή που ένας επιστήμονας χρησιμοποιεί τον όρο παρέκκλιση για να αναφερθεί σε οποιαδήποτε συμπεριφορά παραβίασης κανόνων και επιλέγει ως αντικείμενο μελέτης του μόνο εκείνους που έχουν χαρακτηριστεί παρεκκλίνοντες, θα παρεμποδιστεί από τις ανομοιότητες ανάμεσα στις δύο κατηγορίες» (Becker, 2000, p. 64).

Επομένως, έχοντας ως στόχο του να εμβαθύνει περισσότερο στην παρέκκλιση, πρότεινε τέσσερα διαφορετικά είδη παρεκκλίνουσων συμπεριφορών, αποσαφηνίζοντας πρωτίτερα τον στόχο του, που ήταν η τόνωση της γνώσης και της αντίληψης της συμπεριφοράς του ατόμου ως παρεκκλίνουσα από τρίτα άτομα ως αναπόσπαστο δομικό στοιχείο διαμόρφωσης του εννοιολογικού περιεχομένου της παρέκκλισης. Ο Becker (2000) θα διακρίνει τα τέσσερα είδη παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς ως εξής: πρώτον, σε κομφορμιστική συμπεριφορά. Δευτερευόντως, σε ψευδώς κατηγορούμενη κατάσταση, όπου το υποκείμενο κατηγορείται λανθασμένα για την παραβίαση κάποιου κανόνα και η συμπεριφορά του γίνεται αντιληπτή ως παρεκκλίνουσα από τρίτους ενώ στην ουσία δεν έχει τελεστεί κάποια παράβαση.

Τρίτον, σε καθαρή παρέκκλιση, η οποία προϋποθέτει την παραβίαση ενός κανόνα αλλά και της αντίληψης του ως τέτοιας από τρίτους, και εν τέλη σε μυστική παρέκκλιση όπου έχει συμβεί παραβίαση κάποιου κανόνα αλλά κανείς τρίτος ή ουδέτερος το έχει αντιληφθεί ώστε να την αντιμετωπίσει ως παρεκκλίνουσα.

Ο Becker, μέσα από το έργο του *The Outsiders*, παρουσίασε το πλέον αντιπροσωπευτικό μοντέλο εγκληματικής σταδιοδρομίας βασιζόμενο στη θεωρία της αλληλεπίδρασης (Βιδάλη, 2013). Συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι στην αρχή μιας παρεκκλίνουσας σταδιοδρομίας, το άτομο διαπράττει μια μη-κομφορμιστική πράξη ενώ αναπτύσσει, καλλιεργεί και αφομοιώνει παρεκκλίνοντα λεξιλόγια, κίνητρα, ενδιαφέροντα και ορισμούς, μεταπηδώντας έτσι από ένα πειραματικό στάδιο περιστασιακής αποκλίνουσας δράσης, σε ένα μεταγενέστερο στάδιο σταθερής και μόνιμης εγκληματικής δραστηριότητας. Σύμφωνα με τον Becker (2000), καταλυτικό ρόλο στην παγίωση μιας παρεκκλίνουσας σταδιοδρομίας διαδραματίζει η εμπειρία της σύλληψης και ο δημόσιος χαρακτηρισμός του ατόμου ως παρεκκλίνοντος με σημαντικές αρνητικές συνέπειες στην κοινωνική του ζωή και τη δημόσια ταυτότητά του. Έτσι τίθεται σε λειτουργία ο μηχανισμός της λεγόμενης αυτοεκπληρούμενης προφητείας [*self-fulfilling prophecy*].

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί και η εννοιολογική προσέγγιση της αυτοεκπληρούμενης προφητείας από τον Merton, καθώς φαίνεται να συνδιαλέγεται με την θέση του Becker:

«Ένας καταρχάς λανθασμένος χαρακτηρισμός της κατάστασης, ο οποίος προκαλεί μια νέα συμπεριφορά. Αυτή όμως, με τη σειρά της, κάνει τον αρχικά λανθασμένο χαρακτηρισμό να αποδειχθεί αληθινός. Η ευλογοφανής ισχύς της αυτοεκπληρούμενης προφητείας διαιωνίζει το λάθος. Έτσι, ο προφήτης θα χρησιμοποιεί την εξέλιξη της κατάστασης ως απόδειξη για το ότι είχε δίκιο εξ αρχής» (Merton, 1968, p. 477).

Ο Merton (1968), για να στοιχειοθετήσει και αναδείξει καλύτερα τις συνέπειες της αυτοεκπληρούμενης προφητείας, επικαλείται το παράδειγμα μιας ενδεχόμενης φημολογούμενης χρεωκοπίας μιας τράπεζας και τον τρόπο που αυτή η φήμη οδηγεί τους καταθέτες στην ανάληψη όλων των καταθέσεων τους με αποτέλεσμα να επέλθει στην πραγματικότητα η φημολογούμενη χρεωκοπία.

Ο Becker, αντίστοιχα, θα υπογραμμίσει πως η μεταχείριση ενός ατόμου ως γενικώς παρεκκλίνων, τροφοδοτεί την αυτοεκπληρούμενη προφητεία καθώς δημιουργούνται οι συνθήκες για την αφομοίωση της συγκεκριμένης εικόνας από τρίτους. Ο στιγματισμένος, αποδεχόμενος την αξιολόγηση των τρίτων και καθιστώντας την στοιχείο της ταυτότητάς του, θα απομονωθεί κοινωνικά από τις συμβατικές ομάδες στερούμενος όλα τα συμβατικά μέσα για να συνεχίσει τη καθημερινότητά του. Η νέα αποκλίνουσα ταυτότητα που του αποδίδεται έρχεται να αντικαταστήσει την προηγούμενη ταυτότητα του, με το άτομο να αποκτά ένα νέο κοινωνικό status το οποίο, μάλιστα, καταλήγει να γίνεται το master status του παρεκκλίνοντος υποκειμένου (Paternoster & Iovanni, 1989).

Σε αυτό το στάδιο, η είσοδος του παρεκκλίνοντος ατόμου σε μια υποπολιτισμική ομάδα και η υιοθέτησή παραβατικών συμπεριφορών είναι σχεδόν αναπόφευκτη. Μάλιστα, με την ένταξή του στην οργανωμένη ομάδα θα διαιωισθεί ο φαύλος κύκλος του στιγματισμού και της υποτροπής (Becker, 2000). Ασφαλώς, υπάρχουν περιθώρια η προφητεία να μην επιβεβαιωθεί εφόσον η πιθανότητα υποτροπής επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες όπως το οικογενειακό περιβάλλον, ο κοινωνικός περίγυρος και οι εναλλακτικές διαδρομές που θα προκύψουν. Συνεπώς, για τον Becker (2000), η εγκληματική σταδιοδρομία περνάει από συγκεκριμένα στάδια τα οποία δύνανται να διευκολύνουν, επιταχύνουν ή παρακωλύσουν την μετάβαση, αλλά και να αποτελέσουν βασικά στοιχεία της διαμόρφωσης της.

Συνοψίζοντας, η θεωρία της ετικέτας, με τις ρίζες της να εδράζονται τόσο στη θεωρία της συμβολικής διάδρασης όσο και στη θεωρία της σύγκρουσης, έθεσε τις βάσεις για την ανάπτυξη ενός θεωρητικού πλαισίου, το οποίο σχετιζόταν άμεσα με την έννοια της κοινωνικής αντίδρασης στο έγκλημα. Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας κρίνεται σκόπιμο να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στον τρόπο με τον οποίο η θεωρία της ετικέτας προσέγγισε την κοινωνική αναπαράσταση του εγκληματικού φαινομένου, τον ρόλο των ηθικών επιχειρηματιών, τα M.M.E. και την στιγματιστική διαδικασία.

1.4 Η Θεωρία της Ετικέτας και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

Η διαδικασία της ετικετοποίησης δύναται να καταστήσει μια πράξη ή συμπεριφορά εγκληματική, καθώς και να προσδιορίσει την νέα ταυτότητα του υποκειμένου ως αποκλίνουσα και παραβατική. Κατά αυτόν τον τρόπο, η αντίληψη της πράξης ως

παραβατικής τόσο από την κοινωνία όσο και την επίσημη εξουσία, συντελούν στην διαμόρφωση της εικόνας του εγκλήματος και του εγκληματία. Αναμφίβολα, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης διατελούν έναν καθοριστικό ρόλο στην κατασκευή τόσο των εννοιολογικών όρων όσο και στην ένταση του φαινομένου της ετικετοποίησης.

Ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης για την ανάπτυξη νέων -και επαναπροσέγγιση παλιών- κατηγοριών αποκλινουσών συμπεριφορών και πράξεων υπογραμμίζεται και αναδεικνύεται από τον ίδιο τον Becker στο *Outsiders*. Συγκεκριμένα, ο Becker, με αφορμή τον νόμο περί φορολογίας της Μαριχουάνας στις ΗΠΑ το 1937, τόνισε τον ρόλο των μέσων μαζικής ενημέρωσης ως εργαλείο του Ομοσπονδιακού Γραφείου Ναρκωτικών στη διαμόρφωση νέων αδικημάτων και, κατά συνέπεια, στην παγίωση νέων παραβατικών συμπεριφορών. Το Ομοσπονδιακό Γραφείο Ναρκωτικών προώθησε την ανάπτυξη πολιτειακής νομοθεσίας που σκοπό είχε να περιορίσει την χρήση μαριχουάνας και χρησιμοποίησε τα μέσα μαζικής ενημέρωσης για να εξασφαλίσει την αρνητική προβολή γεγονότων και εικόνων όσων αφορά στην δημοσιογραφική κάλυψη του ζητήματος. Ο Becker, σχολιάζοντας τον ρόλο των Μ.Μ.Ε., χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Όσοι κατέχουν την εξουσία προσπαθούν να εξασφαλίσουν την υποστήριξη άλλων ενδιαφερόμενων οργανισμών και να αναπτύξουν, μέσω της χρησιμοποίησης του Τύπου και άλλων μέσων επικοινωνίας, μια ευνοϊκή δημόσια στάση απέναντι στον προτεινόμενο κανόνα. Εάν οι προσπάθειες είναι επιτυχείς, το κοινό γνωρίζει ένα σαφές πρόβλημα και οι κατάλληλοι οργανισμοί ενεργούν με την συμφωνία να επιφέρουν τον επιθυμητό κανόνα» (Becker, 2000, σ. 187).

Το αποτέλεσμα της εργαλειοποίησης των Μ.Μ.Ε. από το Ομοσπονδιακό Γραφείο Ναρκωτικών ήταν πως τα άρθρα που δημοσιεύτηκαν -προορισμένα ώστε να γνωστοποιήσουν στο κοινό τους κινδύνους του ναρκωτικού- παρουσίαζαν την χρήση του ως ταυτόσημη με την παραβίαση της αξίας του αυτοελέγχου και την αναζήτηση απαγορευμένης ευχαρίστησης, νομιμοποιώντας έτσι την εκστρατεία τους ενάντια στη μαριχουάνα στα μάτια του κοινού (Becker, 2000).

Επομένως, συγκεκριμένες ομάδες με κοινωνική και πολιτική επιρροή διαμορφώνουν τις επικρατούσες κοινωνικές αξίες, κατασκευάζουν σωστές και λάθος συμπεριφορές

όπου μέσα σε αυτές υπάγονται και οι πράξεις που χαρακτηρίζονται ως εγκληματικές (Greer & Reiner, 2012). Οι προαναφερθείσες ομάδες στοχεύουν, μέσω της επιρροής που ασκούν, στο να καθοδηγούν την νομοθετική διαδικασία και να επηρεάζουν την κοινωνική αντίδραση απέναντι σε αυτόν που του αποδίδεται η ταυτότητα του αποκλίνοντος. Συνεπώς, και η θέση που παίρνει το κοινωνικό ακροατήριο κατέχει μεγάλη σημασία για τον χαρακτηρισμό μιας πράξης ως εγκληματικής (Greer & Reiner, 2012). Δηλαδή, η αντίδραση του κοινωνικού ακροατηρίου διαπραγματεύεται και υπεισέρχεται μέσα από την αποδοχή της ετικέτας που έχει αποδοθεί, και αντιστρόφως, η διαδικασία ετικετοποίησης για να πετύχει τον σκοπό της πρέπει να τυγχάνει της αποδοχής του κοινωνικού ακροατηρίου (Becker, 2000).

Αναγόμενοι στο σήμερα, μπορεί να θεμελιωθεί πως το κοινωνικό ακροατήριο καθοδηγείται σε μεγάλο βαθμό από τα Μ.Μ.Ε. (Critchler, 2006). Επιπρόσθετα, η ίδια η κοινωνία δημιουργεί τους αποκλίνοντες της με τη βοήθεια των Μέσων Ενημέρωσης (Cohen, 2002). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η τάση των Μ.Μ.Ε. να αναπαριστά και να αναπαράγει εγκληματικά γεγονότα δημιουργώντας αποδιοπομπαίους τράγους [*scapegoats*], τους οποίους στιγματίζει στη συνείδηση του κοινού (Hennigan *et al.*, 1982). Η στιγματιστική αυτή τακτική βοηθά τον τηλεθεατή να «αποενοχοποιηθεί» και να αποφορτιστεί. Στο τελευταίο της στάδιο, η τακτική αυτή ολοκληρώνεται ανακηρύσσοντας τον εγκληματία σε απειλή για την κοινωνία κλιμακώνοντας έτσι το υπάρχον αίσθημα φόβου (Hennigan *et al.*, 1982). Ενδεικτικό της επιρροής που δύναται να έχουν τα Μ.Μ.Ε. αποτελεί το γεγονός ότι δεν είναι απαραίτητο να έχει καταγνωστεί η απόφαση του δικαστηρίου, ωστόσο, στη συνείδηση του τηλεθεατή η ποινή έχει ήδη επιβληθεί από την παρουσίαση του ρεπορτάζ και η γνώμη της κοινωνίας έχει ήδη διαμορφωθεί (Hennigan *et al.*, 1982).

Έτσι τα Μ.Μ.Ε. συνδέονται με την θεωρία της ετικέτας και μέσω των *trial by media* (Greer & McLaughlin, 2011). Πιο αναλυτικά, πρόκειται για μια διαδικασία που διενεργείται από τα Μ.Μ.Ε. για άτομα, γνωστά ή μη στο κοινό, τα οποία δοκιμάζονται και δικάζονται στο δικαστήριο της κοινής γνώμης (Greer & McLaughlin, 2011). Οι στόχοι της «δίκης των μέσων» κυμαίνονται από την πρόιμη εκδίκαση των άσημων παραβατών, παρακάμπτοντας τις επίσημες ποινικές διαδικασίες, μέχρι την κάλυψη υποθέσεων που αφορούν διάσημες προσωπικότητες

υψηλού προφίλ, θεωρώντας πως έχει προσβληθεί με κάποιο τρόπο η υποτιθέμενη κοινή ηθική (Greer & McLaughlin, 2011).

Σε κάθε περίπτωση, το κύριο χαρακτηριστικό που διέπει αυτήν τη στάση είναι πως τα M.M.E. συμπεριφέρονται ως πληρεξούσιο για την κοινή γνώμη, και επιδιώκουν να ασκούν παράλληλες λειτουργίες που ξεπερνούν τις αρμοδιότητες τους, όπως την τέλεση λαϊκών δικαστηρίων, όπου ο παραβάτης κρίνεται με γνώμονα αξιολογικά και συναισθηματικά φορτισμένες θέσεις. Σε αυτό το σημείο η δημοσιογραφική υποκειμενικότητα αποκτά δραματουργική διάσταση, αισθητοποιώντας έτσι ηθικολογικού τύπου εικασίες σχετικά με τα κίνητρα και τις ενέργειες των κατηγορουμένων (Greer & McLaughlin, 2011). Αν και το επιχείρημα είναι η αντικειμενική παρουσίαση των γεγονότων και η προστασία του τεκμηρίου της αθωότητας, σε περίπτωση που το άτομο θεωρηθεί ένοχο θα αντιμετωπιστεί με κοινωνικό αποκλεισμό, περιθωριοποίηση ή ακόμα και γελοιοποίηση του συνόλου της προσωπικότητας του (Greer & McLaughlin, 2011)

Με βάση τα παραπάνω, γίνεται σαφές πως τα M.M.E. κατέχουν μείζονα ρόλο στην διαμόρφωση της κοινωνικής αντίδρασης, παρουσιάζοντας δραματοποιημένες και κωδικοποιημένες εικόνες όσων έχουν προβεί σε παραβάσεις. Όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο, ο Stanley Cohen βασιζόμενος στην παρακαταθήκη της κοινωνιολογίας της απόκλισης και λαμβάνοντας υπόψιν την θεωρία της ετικέτας και τις αντιλήψεις του Becker, θα ερευνήσει πως η ετικετοποίηση νεαρών ατόμων ως παραβατικά, δαιμονοποίησε συγκεκριμένες νεανικές υποκουλτούρες και καλλιέργησε τις συνθήκες για την εδραίωση ενός ηθικού πανικού (Cohen, 2002).

Η διαδικασία που οδηγεί σε αυτήν ακριβώς την υπερβολική αντίδραση της κοινωνίας ακολουθεί δύο διαδρομές. Η πρώτη εστιάζει στην διαστρέβλωση, διόγκωση και δραματοποίηση της πράξης, η δεύτερη αφορά στην αδυναμία αντιμετώπισης του φαινομένου το οποίο η κοινωνία αντιλαμβάνεται ως απειλή, από τους φορείς επιβολής του κοινωνικού ελέγχου (Cohen, 2002). Οι εργολάβοι της ηθικής στοχεύουν στην ετικετοποίηση ορισμένων συμπεριφορών ως παραβατικών, επιχειρώντας τον προσεταιρισμό της κοινωνίας με το μέρος τους (Παπαθεοδώρου, 2002). Όπως συζητήθηκε και παραπάνω, στους εργολάβους της ηθικής ανήκουν τα δικαστήρια, το σύνολο του σωφρονιστικού συστήματος, η αστυνομία, πολιτικές οργανώσεις με στόχο την εξάλειψη της παραβατικότητας καθώς και ομάδες που ασκούν πολιτική

πίεση. Οι ομάδες αυτές μέσω της δράσης τους προσπαθούν να κινητοποιήσουν την ευρύτερη κοινωνία κατά των φαινομένων αυτών και να επηρεάσουν την κοινή γνώμη για την αναγκαιότητα επιβολής περαιτέρω μέτρων κοινωνικού ελέγχου (Cohen, 2002).

Συνεπώς, η ετικετοποίηση συντελείται ιστορικά από όσους κατέχουν κοινωνικό κεφάλαιο και δύνανται να ασκήσουν κοινωνική επιρροή (Becker, 2002). Τα Μ.Μ.Ε., αφού αποδώσουν και παγιώσουν τις ετικέτες της απόκλισης σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, καλλιεργούν την εντύπωση ότι μέσα στην κοινωνία εδράζει μια ανομία και μια αυξανόμενη εγκληματικότητα, ωθώντας στα μέλη της να πιστέψουν πως βρίσκονται σε διαρκή κίνδυνο (Cohen, 2002). Έτσι, δημιουργείται ένα κλίμα ανασφάλειας και αβεβαιότητας όπου οι πολίτες δεν νιώθουν προστατευμένοι καθώς το έγκλημα και ο εγκληματίας ελλοχεύει σε κάθε πτυχή της κοινωνικής τους ζωής (Cohen, 2002). Οι προαναφερθείσες ανησυχίες που εκφράστηκαν μέσω της θεωρίας της ετικέτας παραμένουν επίκαιρες ακόμα και σήμερα, καθώς σε μια εποχή όπου η εμπέλεια και ο πολλαπλασιασμός των πηγών ενημέρωσης αυξάνεται με ραγδαία ταχύτητα, η θεσμική εξουσία έχει την δύναμη να ορίζει τα γεγονότα και να διαμορφώνει τις στάσεις απέναντι στο έγκλημα ακόμη πιο αποτελεσματικά (Greer, 2013).

1.5 Συμπεράσματα Κεφαλαίου

Η θεωρία της ετικέτας επηρέασε την εγκληματολογική σκέψη ήδη από το 1960 χάρη στην προσέγγιση του Howard Becker και των υπόλοιπων εγκληματολόγων που αναφέρθηκαν παραπάνω. Ως μια εκ των πρώτων κοινωνιολογικών προσεγγίσεων περί του εγκλήματος, έχει συνεισφέρει σε μεγάλο βαθμό στην μελέτη του εγκληματικού φαινομένου, με τρόπο τόσο θεωρητικό όσο και εμπειρικό, καθώς ανέδειξε μια νέα προοπτική της θέασης της απόκλισης (Βιδάλη, 2013). Ταυτόχρονα, η θεωρία της ετικέτας ήταν ο ακρογωνιαίος λίθος για την συστηματική ενασχόληση της εγκληματολογίας με τα Μ.Μ.Ε. και την άμεση συνάρτησή τους με το ποινικό σύστημα - ένα ζήτημα το οποίο απουσίαζε από τον επιστημονικό διάλογο και τα εγχειρίδια της εγκληματολογίας έως τότε. Παράλληλα, έθεσε θεμελιακά ερωτήματα όσον αφορά στην κοινωνική κατασκευή του εγκλήματος και της προσωπικότητας του παραβάτη μέσα από κέντρα εξουσίας και τα μέσα ενημέρωσης.

Ίσως ακόμα πιο θαρραλέα, στο άρθρο του *Whose Side Are We On?*, ο Becker (1967) θέλοντας να απαντήσει σε κριτικές που είχε δεχτεί περί ρομαντικοποίησης της απόκλισης και ιδεολογικής μεροληψίας, θέτει εκ νέου ως ζήτημα την αναγκαιότητα της προσέγγισης του εγκλήματος μέσα από τις διαρθρωτικές του αιτίες και λαμβάνοντας υπόψιν την οπτική των «από κάτω», καταρρίπτοντας έτσι τον μύθο περί αξιολογικής ουδετερότητας του κοινωνικού επιστήμονα. Αυτή ακριβώς η θαρραλέα προσέγγιση του Becker εξέλιξε και έδωσε ένα ευδιάκριτο ιδεολογικό πρόσημο στην θεωρία της ετικέτας, εντάσσοντας την στο ευρύτερο θεωρητικό πρίσμα των αναδυόμενων κριτικών εγκληματολογικών ρευμάτων. Ταυτόχρονα, τα ερωτήματα, οι θέσεις και οι προβληματισμοί που έθεσε ο Becker μέσα από την θεωρία της ετικέτας αποτέλεσαν την επιστημονική βάση της κοινωνιολογίας της απόκλισης, πάνω στην οποία ο Stanley Cohen στήριξε την θεωρία του ηθικού πανικού.

2. Η Θεωρία του Ηθικού Πανικού

2.1 Εισαγωγή

Το δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας θα αποτυπώσει την θεωρία του ηθικού πανικού όπως αυτή διατυπώθηκε από τον Stanley Cohen. Σε πρώτο επίπεδο θα συζητηθεί η έρευνα του Cohen για τις νεανικές υποκουλτούρες των Mods και των Rockers και την αναπαράστασή τους από τα M.M.E., η οποία τον οδήγησε στο να σχηματίσει την θεωρία του ηθικού πανικού προκειμένου να κατανοήσει το ζήτημα. Στην συνέχεια, θα αναλυθούν τα συμπεράσματα της έρευνας του Cohen, οι βασικές ιδέες της θεωρίας του ηθικού πανικού και οι μηχανισμοί κατασκευής των λαϊκών δαιμόνων μέσω μιντιακών αναπαραστάσεων και αφηγημάτων. Τέλος, θα αναφερθούν τα πέντε στάδια εδραίωσης ενός ηθικού πανικού σύμφωνα με το μοντέλο του Cohen και θα αναλυθούν οι κοινωνικοί παράγοντες οι οποίοι μετέχουν στην διαλεκτική διαδικασία της παγίωσης του ηθικού πανικού. Ασφαλώς, αναφορά θα γίνει και στις κριτικές που ασκήθηκαν στο μοντέλο του ηθικού πανικού ώστε να ειπωθεί η θεωρία πληρέστερα.

2.2 Η Έρευνα του Stanley Cohen

Ο Stanley Cohen ήταν κοινωνιολόγος και εγκληματολόγος Εβραϊκής καταγωγής που γεννήθηκε στην Νότια Αφρική και δραστηριοποιήθηκε ακαδημαϊκά στο Ηνωμένο Βασίλειο. Μεγάλο τμήμα της καριέρας του αφιερώθηκε στην μελέτη και κατανόηση της κοινωνικής αντίδρασης απέναντι στο έγκλημα, και ειδικότερα στους μηχανισμούς μέσα από τους οποίους αυτή διαπραγματεύεται συναισθηματικά, είτε με τη μορφή υπερβολικής αντίδρασης, είτε με την μορφή της συναισθηματικής άρνησης (Downes *et al.*, 2013). Ένα από τα πλέον αναγνωρισμένα έργα του Cohen είναι το *Folks Devils and Panics*, το οποίο βασίστηκε στην έρευνα και τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε κατά την εκπόνηση της διδακτορικής του διατριβής με τίτλο *Hooligans, Vandals and the Community: a Study of Social Reaction to Juvenile Delinquency*. Το βιβλίο του Cohen που εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1972 αποτέλεσε σταθμό για την επιστήμη της εγκληματολογίας και τις νέες αναδύμενες κριτικές τάσεις της. Λόγω της δημοφιλίας του επανεκδόθηκε με νέους πρόλογους το 1987, το 1999 και το 2003 και μέχρι σήμερα παραμένει ένα από τα κείμενα της εγκληματολογίας με τις περισσότερες παραθέσεις.

Ο Cohen, ανήκοντας στο ρεύμα της κοινωνιολογίας της απόκλισης και ασχολούμενος με την κοινωνική αντίδραση απέναντι στο έγκλημα, εμπνεύστηκε βαθύτατα από το έργο του Becker ώστε να αναλύσει τις επιπτώσεις των στιγματιστικών διαδικασιών στους αποκλίνοντες και τους περιθωριοποιημένους και, συνεπώς, η θεωρία της ετικέτας αποτέλεσε θεμελιώδες στοιχείο της οργάνωσης του έργου του (Citcher, 2008; Plummer, 2011).

Η μελέτη του Cohen σχετικά με τους ηθικούς πανικούς βασίστηκε επίσης στις αρχές της συμβολικής διαντίδρασης – μια προσέγγιση με ισχυρή εστίαση στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία χαρακτηρίζει συγκεκριμένα άτομα ως αποκλίνοντες, και στους μηχανισμούς υπό τους οποίους η ταυτότητα του αποκλίνοντος διαπραγματεύεται κοινωνικά. Από τη στιγμή που ένα άτομο ή μια ομάδα εκδηλώσει αποκλίνουσα συμπεριφορά, οι ενέργειες τους αντιμετωπίζονται και ερμηνεύονται με τους όρους της ετικέτας αυτής. Σύμφωνα με τον Cohen, ένα καθοριστικό μέρος της διαδικασίας αναγωγής συγκεκριμένων παραβατικών ομάδων σε σύμβολα κοινωνικής αγανάκτησης και ηθικής κατακραυγής τελείται από τα M.M.E., ενώ εξίσου

σημαντικός είναι και ο ρόλος τους στον καθορισμό, την διατύπωση και εν τέλει τη διαμόρφωση της προβολής των εκάστοτε κοινωνικών προβλημάτων.

«Τα μέσα ενημέρωσης λειτουργούν εδώ και πολύ καιρό ως παράγοντες ηθικής αγανάκτησης: ακόμη και αν δεν ασχολούνται συνειδητά με σταυροφορίες ή τσακωμούς, η ίδια η αναφορά ορισμένων γεγονότων μπορεί να είναι επαρκής για να προκαλέσει ανησυχία, άγχος, αγανάκτηση ή πανικό» (Cohen, 2011 σ. 238).

Σε πρώτο επίπεδο, ο Cohen επισημαίνει εναλλακτικές στρατηγικές και μεθοδολογικά μοντέλα για τη μελέτη της κοινωνικής αντίδρασης απέναντι στην απόκλιση, όπως είναι η δειγματοληψία της κοινής γνώμης ως προς συγκεκριμένες υποκουλτούρες και η καταγραφή εθνογραφικών και ιστορικών αφηγήσεων των αντιδράσεων σε συμπεριφορές που ταυτίζονται με αυτές τις υποομάδες και μπορούν να θεωρηθούν παραβατικές. Ωστόσο, η σημαντικότερη παρατήρηση του, που θα αποτελέσει και οδηγό για την δημιουργία της θεωρίας του ηθικού πανικού, είναι πως προκειμένου να κατανοηθεί η διαμόρφωση της αντίδρασης της κοινής γνώμης καθώς και η δυσαναλογία που μπορεί να παρατηρηθεί ανάμεσα στην άποψη του κοινού και των αρχών για την σοβαρότητα ενός κοινωνικού προβλήματος, πρέπει πρώτα να εξεταστεί η φύση των πληροφοριών που λαμβάνει συνολικά η πολιτεία (Τσουκαλά, 2018; Cohen, 1972).

Σε αυτό το σημείο γίνεται αντιληπτή και η υποβόσκουσα θέση του Cohen πως στις σύγχρονες κοινωνίες οι περισσότερες πληροφορίες λαμβάνονται από δεύτερο χέρι, αφού πρώτα επεξεργάζονται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και έτσι υπόκεινται στους ορισμούς τους για το τι αποτελεί είδηση, καθώς και για τον τρόπο σύμφωνα με τον οποίο αυτή παρουσιάζεται (Kidd-Hewitt, 2002; Cohen, 2011). Οι πληροφορίες αυτές επηρεάζονται επίσης από διάφορους περιορισμούς και κανόνες δεοντολογίας πάνω στους οποίους πρέπει να λειτουργούν οι εφημερίδες και οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί, καθώς και από πολιτικοοικονομικά κίνητρα και ιδιοτελή συμφέροντα (Critchler, 2011).

Έτσι μπορούν να παρατηρηθούν, ταυτόχρονα, και οι πρώτες υποθέσεις που αρχίζει να σχηματίζει ο Cohen προκειμένου να αντιληφθεί την σχέση των μίντια με τις νεανικές υποκουλτούρες των Mods και των Rockers: συγκεκριμένα, ότι ο τρόπος παρουσίασης

και η αντίδραση των M.M.E. ως προς την αποκλίνουσα συμπεριφορά μπορεί να ενισχύσει την απόκλιση αυτών των υποομάδων. Δηλαδή, η συνεχής, υπερβολική και δραματοποιημένη εστίαση των μέσων ενημέρωσης σε συγκεκριμένα γεγονότα δύναται να αυξήσει την απομόνωση της παρεκκλίνουσας υποομάδας και να ενισχύσει το κοινωνικό άγχος αναφορικά με αυτήν, με αποτέλεσμα η ομάδα που έχει ταυτοποιηθεί ως παρεκκλίνουσα να αναπτύξει περαιτέρω αποκλίνουσες συμπεριφορές [*deviancy amplification*].

Με βάση τα παραπάνω, ο Cohen, από νωρίς στην έρευνα του, υπογραμμίζει τη σημασία της ανάπτυξης, της διάδοσης και της παγίωσης συγκεκριμένων αντιλήψεων του κοινού για μια ομάδα-στόχο, ώστε να κατασκευαστεί εν τέλει η κοινωνική αντίδραση απέναντι σε αυτήν (Πανούσης, 2008; Τσουκαλά, 2018). Σύμφωνα με την μελέτη του, ο τρόπος, η αισθητική και η εικονοπλαστική διάθεση με την οποία τα M.M.E. παρουσίασαν τη συμπεριφορά των Mods και Rockers αναμφίβολα άσκησε σημαντική επιρροή στη δημόσια αντίδραση προς αυτές τις ομάδες. Ενδεικτικά αναφέρει:

«Η δημόσια εικόνα των λαϊκών δαιμόνων [folk devils] ήταν πάντα δεμένη με μια σειρά από εξαιρετικά οπτικά σενάρια που σχετίζονται με την εμφάνισή τους: νέοι που κυνηγιούνται στην παραλία, κραδαίνοντας ξαπλώστρες πάνω από τα κεφάλια τους, τρέχοντας στα πεζοδρόμια, οδηγώντας σκούτερς και μηχανές κατηφορίζοντας τους δρόμους, καταλήγοντας να κοιμούνται στις παραλίες» (Cohen 1980, σ. 35).

Πιο αναλυτικά, το θεωρητικό μοντέλο του ηθικού πανικού συγκροτήθηκε γύρω από την μελέτη του Cohen για την υποτιθέμενη σύγκρουση μεταξύ των Mods και των Rockers. Ο Cohen (1972) περιγράφει τους Mods και τους Rockers ως δυο δημοφιλείς νεανικές υποκουλτούρες στην Βρετανική κοινωνία εκείνη την εποχή που ξεχώρισαν κυρίως λόγω των ενδυματολογικών τους επιλογών, της μουσικής και του τρόπου κοινωνικοποίησης τους. Η προσοχή των μέσων μαζικής ενημέρωσης στράφηκε στους Mods και Rockers όταν αυτές οι δυο υποομάδες άρχισαν να έρχονται σε συγκρούσεις και διενέξεις σε παραθαλάσσιες περιοχές της Αγγλίας. Η υπερβολική κάλυψη των γεγονότων στόχευε εν γένει στην δαιμονοποίηση της βρετανικής νεολαίας, καθώς οι δύο ομάδες έγιναν ευρέως γνωστές ως βίαια, απείθαρχα και ταραχοποιά στοιχεία που

σε καμία περίπτωση δεν θύμιζαν την συμβατική εικόνα που είχε αναπτύξει η βρετανική κοινωνία για τους νέους της.

Σύμφωνα με την έρευνα του Cohen (1972), αν και υπήρξαν πράγματι μικρές πράξεις βανδαλισμού και περιστατικά βίας μεταξύ αυτών των ομάδων, τα M.M.E. προέβησαν σε υπερβολικές καταγραφές και δραματοποιημένες αναπαραστάσεις του φαινομένου, οι οποίες δεν αντιπροσώπευαν σε καμία περίπτωση την πραγματικότητα. Αυτή η προβληματική αναπαράσταση του περιστατικού από τα M.M.E. δημιούργησε έναν γενικευμένο πανικό που είχε μεγάλη επίδραση όχι μόνο στην διαμόρφωση της αντίδρασης της κοινωνίας απέναντι στις δυο νεανικές υποκοουλτούρες, αλλά και στην συγκρουσιακή σχέση μεταξύ των δύο αυτών ομάδων, διότι οι mods και rockers αποδεχόμενοι τα κύρια αφηγήματα αναφορικά με τους ίδιους και ενστερνιζόμενοι την κοινωνικά κατασκευασμένη ταυτότητα τους, αντιλήφθηκαν τους εαυτούς τους ως αντίπαλες ομάδες αναπτύσσοντας έτσι συγκρουσιακές σχέσεις μίσους.

Αναλυτικότερα, τα M.M.E. χρησιμοποιούσαν συχνά παραπλανητικούς τίτλους και δραματοποιημένες αφηγήσεις για να περιγράψουν τι πραγματικά διαδραματιζόταν. Ο Cohen (1972) ήταν μάρτυρας της συμπεριφοράς των mods και των rockers, καθώς και της γνώμης της τοπικής κοινότητας για τις δυο νεανικές ομάδες που ήταν τελείως διαφορετική και αντίθετη με τα δημοσιεύματα των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Στο βιβλίο του, ο Cohen (1972) παραθέτει στοιχεία ενάντια στη παραπλανητική και υπεραπλουστευμένη εικόνα που δημιουργήθηκε για τους mods και τους rockers και αναλύει περαιτέρω τον ηθικό πανικό που κατασκευάστηκε μέσω της υπερβολικής προβολής του ζητήματος και της χρήσης παραποιημένων πληροφοριών (Πανούσης, 2008).

Για παράδειγμα, οι mods και οι rockers παρουσιάστηκαν από τα M.M.E. ως παραβατικές ομάδες νεολαίων που σχετίζονται άμεσα με οργανωμένες συμμορίες, ωστόσο δεν υπήρχαν στοιχεία μιας τέτοιας τεκμηρίωσης που θα συνέδεε τις δυο ομάδες με το οργανωμένο έγκλημα. Εν αντιθέσει, οι ομάδες αυτές αποτελούνταν από ήπιες κολεκτίβες ή πλήθη μέσα στα οποία υπήρχε περιστασιακά μία δομημένη ομαδοποίηση βασισμένη στην εδαφική πίστη (Cohen, 1972).

Επιπλέον, ο Cohen εξηγεί πως τα μέσα μαζικής ενημέρωσης κατηγόρησαν τους mods και rockers για περιστατικά βίας και βανδαλισμού, ανήγαγαν τη παρεκκλίνουσα

συμπεριφορά τους σε μείζον κοινωνικό πρόβλημα και καλλιέργησαν συστηματικά μια δαιμονοποιημένη εικόνα των δυο νεανικών υποομάδων. Εντούτοις, τα υποτιθέμενα περιστατικά βίας και βανδαλισμού συντελέστηκαν σε πολύ μικρότερο βαθμό από αυτόν που προβλήθηκε και τα στοιχεία που παρουσίαζαν τα Μ.Μ.Ε. στα ρεπορτάζ τους ήταν είτε πλήρως αναληθή είτε αμφιβόλως τεκμηριωμένα. Συγκεκριμένα ο Cohen αναφέρει πως:

«Στην πραγματικότητα, το συνολικό ποσοστό των περιστατικών σοβαρής βίας και βανδαλισμού δεν ήταν αξιοσημείωτο. Μόνο περίπου το ένα δέκατο των παραβατών του Clacton κατηγορήθηκε για αδικήματα βίας. Στο Margate, του Whitsun το 1964, λέγεται ότι συνέβη ένα από τα πιο βίαια εγκλήματα - αυτό που προκάλεσε το άρθρο 'Αίμα και Βία' της Daily Express - χωρίς να υπάρχει καταγεγραμμένη βία πέραν από δύο μαχαιρώματα και τη ρίψη ενός άνδρα σε ένα παρτέρι» (Cohen, 1972, p.32).

Μέσω της συστηματικής αποδόμησης των δημοσιευμάτων της περιόδου εκείνης, αναφορικά με τους mods και τους rockers, ο Cohen κατέδειξε πώς αυτού του είδους οι μιντιακές αναπαραστάσεις επηρεάζουν τη διαμόρφωση της συλλογικής αντίληψης, την οργάνωση του δημόσιου λόγου και την επιβολή του κοινωνικού ελέγχου για τις υποτιθέμενες απειλές, και ειδικά αυτές που θέτουν οι ομάδες νέων (Cricher, 2011). Έτσι, ενώ ο Cohen ξεκίνησε την έρευνα του επιδιώκοντας να αναλύσει την κοινωνική αντίδραση απέναντι σε ένα περιορισμένο εγκληματικό φαινόμενο, το οποίο εντασσόταν σε συγκεκριμένα ιστορικά και πολιτισμικά πλαίσια, βρέθηκε αντιμέτωπος με ένα οικουμενικό ζήτημα καθοριστικής σημασίας για την ανάπτυξη και παγίωση της αποκλίνουσας ταυτότητας: τον ρόλο που διαδραματίζουν τα Μ.Μ.Ε. στην παρουσίαση συγκεκριμένων ομάδων ως κοινωνικές απειλές και στην εγκαθίδρυση ενός γενικευμένου πανικού ως προς αυτές (Cohen, 2002).

Παρακινούμενος από αυτό το συμπέρασμα ο Cohen (1972) ανέπτυξε την θεωρία του ηθικού πανικού ώστε να ορίσει το φαινόμενο, να αναλύσει τα δομικά του χαρακτηριστικά, να προσδιορίσει τους κοινωνικούς παράγοντες που συμμετέχουν στην τέλεση του καθώς και τις κοινωνικές συνέπειες της επιτυχημένης παγίωσης του. Οι παραπάνω θεματικές θα αναλυθούν στις επόμενες ενότητες του κεφαλαίου.

2.3 Ορισμός του Ηθικού Πανικού

Μέσα από έναν ιδιαιτέρως αφαιρετικό και συνάμα περιεκτικό ορισμό ο Cohen περιέγραψε πως ένας ηθικός πανικός τελείται όταν «μια κατάσταση, ένα περιστατικό, ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων αναδύεται για να οριστεί ως απειλή για τις κοινωνικές αξίες και συμφέροντα» για να συνεχίσει εξηγώντας ότι η φύση αυτής της απειλής «παρουσιάζεται με έναν στυλιζαρισμένο και στερεοτυπικό τρόπο από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης» (Cohen, 1972, p.1). Στην συνέχεια της εισαγωγικής του θέσης ο Cohen εξηγεί πως οι κοινωνίες, εν γένει, τείνουν να υπόκεινται σε περιόδους ηθικού πανικού ανά τακτά χρονικά διαστήματα, ενώ ταυτόχρονα αποσαφηνίζει πως το ζήτημα που έχει προσδιοριστεί ως αιτία του ηθικού πανικού μπορεί να είναι πρωτόγνωρο για την κοινωνία ή να βρίσκει γόνιμο έδαφος για την εγκαθίδρυση του σε κάποιες βαθιά εγκαθιδρυμένες προϋπάρχουσες φοβίες της (Cohen, 1972). Σε κάθε περίπτωση, ο Cohen εξηγεί πως οι ηθικοί πανικοί μπορούν είτε να περάσουν σχετικά γρήγορα και ανώδυνα, είτε να έχουν βαρυσήμαντες συνέπειες στην διαμόρφωση της αντίληψης της κοινωνίας, στην ενορχήστρωση της νομοθετικής και κοινωνικής πολιτικής καθώς και στον τρόπο που η ίδια η κοινωνία αντιλαμβάνεται τον εαυτό της (Cohen, 1972).

Στην συνέχεια της ανάλυσης του, ο Cohen εμβαθύνει περαιτέρω στην περιγραφή του ηθικού πανικού εξηγώντας πως πρόκειται για μια δημόσια μαζική αντίδραση, βασισμένη σε ψευδείς ή υπερβολικές πληροφορίες που υπερβαίνουν την πραγματική απειλή που αντιμετωπίζει η κοινωνία (Τσουκαλά 2018; Cohen, 1972). Δηλαδή, για τον Cohen, ο ηθικός πανικός είναι ένας δημοσίως διαδεδομένος φόβος ο οποίος βασίζεται σε αναληθή γεγονότα περί μιας κατασκευασμένης απειλής η οποία θίγει τις αξίες, τα συμφέροντα και την ασφάλεια της εκάστοτε κοινωνίας (Πανούσης, 2008 ; Goode&Ben-Yehuda, 2011). Επίσης σημειώνει πως, ένας ηθικός πανικός ενορχηστρώνεται συνήθως από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και υποστηρίζεται από πολιτικούς φορείς και δυνάμεις, με αποτέλεσμα να οδηγεί σε αυξημένο κοινωνικό έλεγχο (Καρύδης 2010 ; Cohen, 1972).

Με άλλα λόγια, ο ηθικός πανικός είναι μια κραυγή αγωνίας που εκφράζεται εντός του δημόσιου λόγου (Goode&Ben-Yehuda, 2012), η οποία αποζητά την αποκατάσταση της δημόσιας τάξης και της ηθικής ισορροπίας μέσα από διαδικασίες επιβολής

αυστηρότερου κοινωνικού ελέγχου (Drotner, 1999). Παρομοίως, ο ηθικός πανικός μπορεί να κατανοηθεί και ως μια διαδικασία αποξένωσης και περιθωριοποίησης η οποία βασίζεται στην υπέρμετρη αναπαραγωγή κανονιστικών και στερεοτυπικών ανησυχιών και στην δαιμονοποίηση συγκεκριμένων κοινωνικών οντοτήτων (Young, 2009).

Μια ακόμα ιδέα εξέχουσας σημασίας για την πληρέστερη κατανόηση του έργου του Cohen είναι πως υπάρχει μια συμβιωτική σχέση αλληλεξάρτησης ανάμεσα στην επιτυχημένη κατασκευή ενός ηθικού πανικού και την δημιουργία των λαϊκών δαιμόνων ως μορφή κοινωνικής απειλής (Hunt, 1997). Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με τον Cohen για να μπορέσει να εγκαθιδρυθεί ένας ηθικός πανικός πρέπει να υπάρχει και η κοινωνικά προσδιορισμένη απειλή πάνω στην οποία πρέπει να εκτονωθεί (Hunt, 1997). Συνεπώς, ένα ακόμα συμπέρασμα που προκύπτει αναφορικά με την διαλεκτική σχέση ανάμεσα στους λαϊκούς δαίμονες και στον ηθικό πανικό είναι ότι η επιτυχημένη εγκαθίδρυση ενός ηθικού πανικού στηρίζεται στην αποδοχή του κοινού σε υπερδιογκωμένες αφηγήσεις και στυλιζαρισμένες απεικονίσεις του αποκλίνοντος, οποίος γίνεται αντιληπτός ως ξένος για την κοινωνία (Hunt, 1997).

Τέλος, ο Cohen τόνισε εκ νέου πως ένας καθοριστικός παράγοντας για την κατανόηση της κοινωνικής αντίδρασης απέναντι στην απόκλιση είναι η «φύση των πληροφοριών» (Cohen, 2002 p.11) που μεταδίδεται αναφορικά με την αποκλίνουσα συμπεριφορά. Συνεπώς, επιστρέφοντας στην αρχική του υπόθεση όσον αφορά το case study των Mods και των Rockers καταλήγει πως τα Μ.Μ.Ε. είναι ο πλέον επιδραστικός πομπός μετάδοσης πληροφοριών όσων αφορά το έγκλημα και την παραβατικότητα και για αυτό θα πρέπει να γίνονται αντιληπτά ως το θεμελιακό τοπίο μελέτης της εργολαβίας της ηθικής [*moral enterprise*] και της κατασκευής κοινωνικών προβλημάτων (Πανούσης, 2008; Cohen, 2002).

2.4 Τα Πέντε Στάδια του Ηθικού Πανικού

Πέραν του να τοποθετηθεί επί του καθοριστικού ρόλου που τα Μ.Μ.Ε. κατέχουν στην παγίωση συγκεκριμένων αντιλήψεων περί του εγκλήματος και της παραβατικότητας, ο Cohen (1972) προσπάθησε να αποκωδικοποιήσει τα στάδια μέσα από τα οποία ένας ηθικός πανικός δύναται να τελεστεί επιτυχώς. Παρόλο που το μοντέλο του ηθικού πανικού μπορεί να ειπωθεί ως ιδιαίτερα περίπλοκο και

πολυπαραγοντικό, στην πλέον απλή εκδοχή του απαρτίζεται από πέντε στάδια τα οποία πρέπει απαραίτητως να υπάρχουν για να εγκαθιδρυθεί (Thompson, 2005).

Το πρώτο στάδιο του ηθικού πανικού περιλαμβάνει τον προσδιορισμό μιας κοινωνικής οντότητας-ομάδας ως απειλή. Στο δεύτερο στάδιο του, τα M.M.E. αναπαριστούν την απειλή μέσα από αισθητικοποιημένες αφηγήσεις και στυλιζαρισμένα μοτίβα ούτως ώστε η ύπαρξη της απειλής να αναγνωριστεί κοινωνικά. Στο τρίτο στάδιο του ηθικού πανικού, το ευρύ κοινό έχει πλέον πειστεί από την συμβολική απεικόνιση της απειλής και οδηγείται σε δυσανάλογη ανησυχία αναφορικά με την σοβαρότητα της απειλής (Πανούσης, 2008; Young, 2009). Ταυτοχρόνως, αυτή η διευρυμένη ανησυχία θα τροφοδοτήσει ποικίλους ηθικούς επιχειρηματίες να δημιουργήσουν ηθικές εκστρατείες μέσα από τις οποίες αιτούνται την άμεση και αποτελεσματική αντιμετώπιση της κοινωνικής απειλής (Drotner, 1999).

Το τέταρτο στάδιο του ηθικού πανικού περιλαμβάνει την επίσημη αντίδραση της πολιτείας η οποία ανταποκρίνεται στην υποτιθέμενη απειλή με νέους νόμους και πολιτικές που συνήθως έχουν κατασταλακτικό χαρακτήρα. Σε αυτό το σημείο αξίζει να ειπωθεί πως ο Cohen σημειώνει πως μέσω της δημιουργίας ηθικών πανικών τα M.M.E. όχι μόνο αναπαράγουν υπερβολικές αναπαραστάσεις της κοινωνικά κατασκευασμένης απειλής (Πανούσης, 2008), αλλά ταυτόχρονα προσφέρουν αφηγήματα τα οποία επικυρώνουν και δικαιολογούν τις πρακτικές που θα χρησιμοποιήσουν οι φορείς του κοινωνικού ελέγχου προκειμένου να αντιμετωπιστεί αυτή η απειλή (Cohen, 2002). Συνεπώς, οι πληροφορίες που αναμεταδίδουν τα M.M.E. δεν είναι μονάχα κρίσιμες για την ενορχήστρωση ενός ηθικού πανικού, αλλά και για την διαπραγμάτευση του εύρους και της έντασης της αντίδρασης των επίσημων αρχών της πολιτείας (Young, 2009). Στο πέμπτο και τελευταίο του στάδιο, ο ηθικός πανικός είτε υποχωρεί είτε οδηγεί σε σκληρότερα μέτρα κοινωνικού ελέγχου ανάλογα με το κατά πόσο ήταν επιτυχημένη η εγκαθίδρυση του (Thompson, 2005).

Αναμφίβολα, θα μπορούσαν να ειπωθούν πολλές παραπάνω λεπτομέρειες αναφορικά με τα πέντε στάδια που ενυπάρχουν στο μοντέλο του ηθικού πανικού, ωστόσο για χάρη συντομίας η εργασία δεν θα προχωρήσει σε περαιτέρω ανάλυση. Καταληκτικά, ένα από τα πλέον ενδιαφέροντα στοιχεία του μοντέλου των πέντε σταδίων που προτείνει ο Cohen είναι πως μέσα από την ανάλυση του αποφεύγει να αναλωθεί σε

υπεραπλουστευτικές περιγραφές της ισχύος των Μ.Μ.Ε. και γραμμικές προβλέψεις αιτιολογικού χαρακτήρα. Αντιθέτως, προτείνει μια πολυεπίπεδη ανάλυση που αφενός αντιμετωπίζει κριτικά τους φορείς που κατέχουν το κοινωνικό κεφάλαιο ώστε να επιβάλλουν την άποψη τους για το τι θα έπρεπε να θεωρείται νόμιμο ή ηθικό, και αφετέρου αναδεικνύει την σχέση συνδιαλλαγής και αλληλεπίδρασης που σχηματίζουν οι κοινωνικοί παράγοντες αναμεταξύ τους (Ben-Yehuda, 2009).

2.5 Οι Πέντε Κοινωνικοί Παράγοντες του Ηθικού Πανικού

Μετά την επεξήγηση των πέντε διακριτικών σταδίων του μοντέλου του ηθικού πανικού γίνεται αντιληπτό ότι ο ηθικός πανικός δομείται μέσα από σύνθετες δυναμικές διαδικασίες και αλληλεπιδράσεις μεταξύ πολλαπλών κοινωνικών παραγόντων. Ο Cohen, αναγνωρίζει πέντε βασικούς κοινωνικούς παράγοντες οι οποίοι συνδιαλέγονται κατά την διαδικασία κατασκευής ενός ηθικού πανικού. Μάλιστα, τονίζει πως κάποιοι από αυτούς τους παράγοντες κατέχουν καταλυτικό ρόλο στην δημιουργία ηθικών πανικών, καθώς μέσα από την επιτυχημένη επιβολή τους αποκτούν κοινωνική επιρροή, πολιτικό κεφάλαιο και νοσηματοδοτούν την ίδια τους υπόσταση και στάτους στην συνείδηση της κοινωνίας. Συγκεκριμένα, κάνει αναφορά σε αυτήν την προσέγγιση λέγοντας πως

«Η κατασκευή κοινωνικών προβλημάτων χρειάζεται πάντα κάποια μορφή επίδρασης. Δεν χρειάζεται, όμως, ηθικός πανικός. Όταν λαμβάνει χώρα αυτός, ο μάλλον ειδικός τρόπος αντίδρασης, μπορεί να ενισχύσει (και στη συνέχεια να απορροφήσει) τη διαδικασία κατασκευής» (Cohen, 1985, p.18).

Ο πρώτος κοινωνικός παράγοντας είναι, ασφαλώς, η ίδια η ομάδα που έχει ειπωθεί ως αποδιοπομπαίος τράγος και αντιμετωπίζεται ως πηγή του κοινωνικού προβλήματος. Οι λαϊκοί δαίμονες [*folk devils*] όπως αναφέρθηκε προηγουμένως είναι άτομα που στοχοποιούνται ως απειλή για την κοινωνία. Συνοπτικά, οι λαϊκοί δαίμονες παρουσιάζονται ως θεμελιακά κακοί με μηδαμινά περιθώρια κοινωνικής αφομοίωσης και σωφρονισμού. Πολυάριθμα είναι τα παραδείγματα όπου η πραγματική εικόνα αυτών των ατόμων ή ομάδων αλλοιώνεται και οι ίδιοι πρωταγωνιστούν συχνά σε ηθικά δράματα (Marsh & Melville, 2011). Το αποτέλεσμα της προαναφερθείσας διαστρέβλωσης των ατόμων ή των ομάδων αυτών είναι πως πλέον ανάγονται σε ένα

κοινωνικό σύμβολο ή τοτέμ μέσω του οποίου προσωποποιείται και ενσαρκώνεται το συλλογικό άγχος, το μίσος αλλά και ο φόβος της κοινωνίας (Thompson, 2005).

Ο δεύτερος παράγοντας για την δημιουργία ενός ηθικού πανικού είναι οι φορείς επιβολής κοινωνικού ελέγχου όπως η αστυνομία και οι εισαγγελείς (Cohen, 2002). Συγκεκριμένα, τα όργανα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου αναμένεται να εντοπίσουν, να συλλάβουν και να τιωρήσουν τους λεγόμενους λαϊκούς δαίμονες, καθώς αποτελεί υποχρέωση τους να ανταποκριθούν στην κοινωνική κατακραυγή απέναντι στον ηθικό πανικό που οι πρώτοι έχουν προκαλέσει, και έτσι να θωρακίσουν την κοινωνία από την υποτιθέμενη απειλή (Cohen, 1985). Στην ίδια κατηγορία με τους φορείς επιβολής κοινωνικού ελέγχου μπορούν να ενταχθούν και οι πολιτικοί και νομοθέτες αφού, εφόσον ένας ηθικός πανικός έχει εδραιωθεί επιτυχώς, οι τελευταίοι θα προβούν σε νομοθετικές και κοινωνικές παρεμβάσεις οι οποίες θα επιβεβαιώνουν την κοινωνική ανησυχία και θα επαναβεβαιώσουν τα ηθικά όρια της κοινωνίας με την δημιουργία νέων νόμων που σκοπεύουν στην αντιμετώπιση της υποτιθέμενης απόκλισης (Cohen, 2011).

Ο τρίτος κοινωνικός παράγοντας για την κατασκευή ενός ηθικού πανικού είναι, βεβαίως, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Εδώ αξίζει να σημειωθεί πως τα μίντια συμμετέχουν σε όλα τα στάδια υλοποίησης και εγκαθίδρυσης ενός ηθικού πανικού σε αντίθεση με άλλους κοινωνικούς παράγοντες. Πιο αναλυτικά, ιδιαίτερα σημαντικά φαίνεται να είναι στην πρώτη φάση της καταγραφής του γεγονότος [*inventory*] μέσω της παραγωγής επεξεργασμένων και συμβολικά φορτισμένων απεικονίσεων της παράβασης και του αποκλίνοντος (Cohen, 2002). Επιπροσθέτως, τα Μ.Μ.Ε. συνεχίζουν να συμμετέχουν στην κατασκευή της κοινωνικής αντίδρασης απέναντι στην απόκλιση μέσω της στρατηγικής χρήσης τριών διαδικασιών: Πρώτον, μέσω της παρουσίασης υπερβολικών και διαστρεβλωμένων αφηγημάτων για την σοβαρότητα του ζητήματος [*exaggeration and distortion*]. Δεύτερον μέσω της υιοθέτησης καταστροφολογικών προβλέψεων που αναδεικνύουν την υποτιθέμενη κρισιμότητα της κατάστασης και την άμεση ανάγκη παρέμβασης για την αντιμετώπιση του ζητήματος [*prediction*]. Τρίτον, μέσω της αναπαραγωγής συμβολικών αναπαραστάσεων του αποκλίνοντος οι οποίες εν τέλει παγιώνουν τον ρόλο του ως κοινωνική απειλή [*symbolization*] (Cohen, 2002).

Ο τέταρτος παράγοντας είναι οι ηθικοί επιχειρηματίες [*moral entrepreneurs*]. Δηλαδή συγκεκριμένες ομάδες και οργανισμοί οι οποίοι προσπαθούν να επηρεάσουν την κοινή γνώμη ώστε να υιοθετηθεί η θέση τους. Παρόμοια με τον Becker (2000), ο Cohen (2002) αντιλαμβάνεται τους ηθικούς επιχειρηματίες ως τους υπεύθυνους για την ενορχήστρωση ηθικών εκστρατειών οι οποίες αποσκοπούν στην διαμόρφωση της κοινωνικής αντίληψης και της συλλογικής συνείδησης απέναντι σε ένα ζήτημα. Στην ανάλυση του Cohen (1972), οι ηθικοί επιχειρηματίες επενδύουν στην δημιουργία ηθικών πανικών εφόσον αντιληφθούν μια κοινωνική ομάδα ή οντότητα ως απειλή στις επικρατούσες κοινωνικές και πολιτισμικές αξίες, καθώς και για τους δικούς τους ιδιοτελείς ιδεολογικούς σκοπούς. Συνήθως, οι ηθικοί επιχειρηματίες αποζητούν την αποκατάσταση της ηθικής ανισορροπίας που προκαλείται από την εκάστοτε απόκλιση μέσω αυστηρών κυρώσεων και μέτρων επιβολής του νόμου.

Τέλος, ο πέμπτος κοινωνικός παράγοντας που συμμετέχει στην διαδικασία κατασκευής του ηθικού πανικού είναι το κοινό. Αναμφίβολα, για να μπορέσει να υπάρξει μια μαζική αντίδραση σε ένα ζήτημα η οποία μάλιστα θα είναι τόσο γενικευμένη και έντονη που θα μπορέσει να αναχθεί σε ηθικό πανικό, το κοινό πρέπει να έχει αποδεχτεί το μήνυμα το οποίο οι προαναφερθείς κοινωνικοί παράγοντες έχουν κατασκευάσει και παρουσιάσει. Σε περίπτωση που το κοινό αποδεχτεί τα αφηγήματα αναφορικά με την κοινωνική απειλή ως αληθή και αντιπροσωπευτικά της πραγματικότητας, τότε η αντίδραση του ως προς την απόκλιση και τον αποκλίνοντα θα είναι εξίσου δυσανάλογη και συναισθηματικά φορτισμένη. Αντιθέτως, σε περίπτωση που το κοινό διαφωνήσει με το κύριο αφήγημα περί κοινωνικής απειλής τότε ο ηθικός πανικός δεν θα έχει την ίδια απήχηση και πιθανότητα όσο ραγδαία αναπτύχθηκε, τόσο γρήγορα θα καταλαγιάσει (Cohen, 2002).

2.6 Κριτική στην Θεωρία του Ηθικού Πανικού

Η τρίτη και τελευταία ενότητα, θα επιχειρήσει να παρουσιάσει την κριτική που ασκήθηκε στη θεωρία του ηθικού πανικού. Προκειμένου οι αναγνώστες όμως να αποκτήσουν μία σφαιρική άποψη, θα αναφερθούν όχι μόνο τα σημεία μομφής, αλλά και τα θετικά στοιχεία της θεωρίας. Η θεωρία του ηθικού πανικού εν γένει, έχει ασκήσει μεγάλη επιρροή στην κοινωνιολογική σκέψη κατά τον 20^ο αιώνα ενώ έχει ακόμη χαρακτηριστεί από τον Garland (2008) ως απαραίτητος για τη δημιουργία

αποτελεσματικών κοινωνικών θεωριών. Εντούτοις, υπάρχουν αρκετοί ερευνητές οι οποίοι τάσσονται ενάντια σε αυτήν τη θεωρία και ασκούν δριμύτατη κριτική. Για παράδειγμα, ο Garland αναφέρει πως το μοντέλο είναι αρκετά θεωρητικό και πως ο Cohen γενικεύει τα συμπεράσματα της θεωρίας του (Garland, 2007).

Επιπρόσθετα, ο Horsley (2017) διατείνεται πως ο ηθικός πανικός είναι μία δύσκαμπτη θεωρία η οποία προσφέρει ένα μοντέλο κατανόησης που δεν επιτρέπει στα εμπλεκόμενα μέλη να πραγματοποιήσουν αποδόσεις βασισμένες στην υποκειμενική τους κρίση. Επίσης προσθέτει πως ίσως η θεωρία ορισμένες φορές υποτιμά την στάση του γενικού πληθυσμού μπροστά στα γεγονότα καθώς θεωρείται παράλληλα δύσκολο το να εκτιμηθεί ακριβώς η ένταση της πραγματικής αντίδρασης (Horsley, 2017). Σε μια άλλη δριμύτερη κριτική, ο ίδιος αναφέρει πως ο ηθικός πανικός με τον τρόπο που συνέχισε να εφαρμόζεται από άλλους ερευνητές κατέληξε να είναι μία υποκειμενική ή ακόμη και λανθασμένη σύλληψη της θεωρίας του Cohen στα γεγονότα παρά μία αντικειμενική αναπαράσταση των όσων συμβαίνουν (Horsley, 2017).

Άλλοι ερευνητές επισημαίνουν πως ο ηθικός πανικός αποτελεί πλέον ένα αναχρονιστικό μοντέλο το οποίο καλό θα ήταν να παραδώσει τη θέση του σε νέες θεωρίες που άπτονται περισσότερο της σημερινής πραγματικότητας (Horsley, 2017). Επιπλέον υποστηρίζεται, ότι τα κύρια σημεία της θεωρίας χρήζουν επαναδιατύπωσης από τη στιγμή που έχουμε περάσει στην εποχή της μαζικής επικοινωνίας με την άνοδο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (McRobbie & Thornton, 1995). Μία άλλη κριτική αναφέρει πως το γεγονός ότι οι ηθικοί πανικοί παραμένουν στο προσκήνιο μέχρι και σήμερα έγκειται στο ότι λειτουργούν σαν υλοποιητές αυτού που περιγράφουν και λειτουργούν σαν αυτοεκπληρούμενη προφητεία (Garland, 2007).

Το γεγονός ότι η θεωρία του ηθικού πανικού έχει λάβει μεγάλη κριτική μέχρι και σήμερα, δε σημαίνει πως πρέπει και να εγκαταλειφθεί. Στην πραγματικότητα θα μπορούσε να εξελιχθεί προκειμένου να προσαρμόζεται κάθε φορά στα δεδομένα της κάθε εποχής, αλλά και κοινωνίας. Για παράδειγμα, έχει προταθεί πως ο ηθικός πανικός μπορεί να αποτελέσει μία πολύ καλή ένδειξη για το τι θεωρεί μία κοινωνία ηθικό και αποδεκτό. Το ότι ακόμη και σήμερα καλλιεργούνται ηθικοί πανικοί ίσως δεν χρειάζεται να αντιμετωπίζεται ως κάτι αναχρονιστικό. Αντιθέτως, θα μπορούσε

να εκλαμβάνεται σαν μία μορφή έκφρασης εκ μέρους μίας κοινωνίας μπροστά σε μία κρίση ή μια δύσκολη στιγμή (Rohloff, 2011).

Μία άλλη πρόταση για επανεξέταση της θεωρίας αφορά τον ρόλο του κοινού. Παρόλο που στην αρχή της θεωρίας η κοινωνία διαδραμάτιζε περισσότερο έναν παθητικό ρόλο στην εξάπλωση ηθικών πανικών, πλέον φαίνεται πως εμπλέκεται πιο ενεργά. Πιθανά, ένα νέο μοντέλο προσαρμοσμένο σε αυτήν τη μετάβαση να μπορούσε να προσφέρει μεγαλύτερη ακρίβεια στην απόδοση της θεωρίας (McRobbie & Thornton, 1995). Κάποιοι ερευνητές, προτείνουν πως η θεωρία του Cohen μπορούσε να εξελιχθεί και να συμπεριλάβει αυτήν την αλλαγή. Ειδικότερα, μία πιο ρεαλιστική αναλογία που αναπαριστά τις σχέσεις της κοινής γνώμης και των κοινωνικών ομάδων που εμπλέκονται στη δημιουργία και εξάπλωση ηθικών πανικών ίσως προσέφεραν μία νέα πτυχή στη θεωρία, χωρίς να απορρίπτει απόλυτα το αρχικό της σχήμα (McRobbie & Thornton, 1995).

2.7 Συμπεράσματα Κεφαλαίου

Σε αυτό το κεφάλαιο συζητήθηκε αναλυτικά η θεωρία του ηθικού πανικού όπως αυτή σχηματίστηκε αρχικά από τον Stanley Cohen. Επιπλέον, αναλύθηκαν διάφορες πτυχές της θεωρίας όπως το μοντέλο των πέντε σταδίων της κατασκευής του ηθικού πανικού, καθώς και ο ρόλος των κοινωνικών παραγόντων στην διαμόρφωση του. Μέσω της κριτικής που αναπτύχθηκε για την θεωρία του ηθικού πανικού, στην τελευταία ενότητα αυτού του κεφαλαίου, γίνεται κατανοητό πως ενώ η σημασία και η αναγκαιότητα της συγκεκριμένης θεωρίας για την κατανόηση της αναπαράστασης του εγκληματικού φαινομένου από τα Μ.Μ.Ε. δεν αμφισβητείται, υπάρχουν πολλές προτάσεις για τον εκσυγχρονισμό και την περαιτέρω ανάπτυξή της. Συνεπώς, το επόμενο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο σε μεταγενέστερες προσεγγίσεις του ηθικού πανικού οι οποίες αποπειράθηκαν να επαναδιαπραγματευθούν το μοντέλο του και να αναδιατυπώσουν κάποιες όψεις της θεωρίας.

3. Μεταγενέστερες Θεωρητικές Προσεγγίσεις του Ηθικού

Πανικού

3.1 Εισαγωγή

Στο προηγούμενο κεφάλαιο μελετήθηκε η Θεωρία του Ηθικού Πανικού όπως την ανέπτυξε ο Stanley Cohen στο βιβλίο του *Folk Devils and Moral Panics*. Ο Cohen δημιούργησε και έκανε γνωστό τον όρο του ηθικού πανικού, ο οποίος εμφανίζεται σε περιπτώσεις όπου «μια κατάσταση, ένα επεισόδιο, ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων ορίζεται ως απειλή για τις κοινωνικές αξίες και συμφέροντα» (Cohen, 1972 p. 1). Η εγκληματολογική και κοινωνιολογική έννοια του ηθικού πανικού προσφέρει ένα πολύτιμο θεωρητικό μοντέλο επεξήγησης των λόγων και των μηχανισμών μέσα από τους οποίους ισχυροί κοινωνικοί παράγοντες όπως τα Μ.Μ.Ε. καλλιεργούν ανησυχία στο κοινό. Συνήθως, ένας ηθικός πανικός προκαλείται από τα μέσα ενημέρωσης, τις περισσότερες φορές ωθούμενος από πολιτικές ελίτ, ενώ μπορεί συγχρόνως να οδηγήσει σε αυξημένο κοινωνικό έλεγχο (Cohen, 1972).

Στον απόηχο της εισήγησης του Cohen, ο συγκεκριμένος όρος βρήκε εξαιρετικά γόνιμο έδαφος εφαρμογής και περαιτέρω ανάπτυξης στο πεδίο της πολιτικής επιστήμης. Η σχέση Μ.Μ.Ε., κράτους και δημόσιων λειτουργιών βρέθηκε στο μικροσκόπιο με σκοπό να αναδείξει τι πετυχαίνουν οι ηθικοί πανικοί και εν τέλει ποιοι επωφελούνται από την δημιουργία τους. Το συγκεκριμένο κεφάλαιο θα επικεντρωθεί στις προεκτάσεις που δόθηκαν υπό το πρίσμα της μεταγενέστερων θεωρητικών προσεγγίσεων, οι οποίες αποπειράθηκαν να ανανεώσουν και να εκσυγχρονίσουν το μοντέλο του ηθικού πανικού.

Πιο συγκεκριμένα θα εξετασθεί η νεωτερική μαρξιστική θεωρία πάνω στην παρουσίαση ειδικών θεμάτων των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, η ανάλυση της οποίας θα αφορά, ίσως το αντιπροσωπευτικότερο έργο αυτής της κατεύθυνσης, τη μελέτη του Stuart Hall *Policing The Crisis*. Η συγκεκριμένη μελέτη αναδεικνύει περιπτώσεις κλοπών και βίας στην Αγγλία την δεκαετία του '70, και τον τρόπο με τον οποίο αυτές παρουσιάστηκαν από τα Μ.Μ.Ε. Στο δεύτερο μέρος του κεφαλαίου, θα εξετασθεί η θέση των Erich Goode και Nachman Ben-Yehuda οι οποίοι με το βιβλίο τους *Moral Panics: The Social Construction of Deviance* εισάγουν τρεις νέες

θεωρήσεις του μοντέλου του ηθικού πανικού οι οποίες πραγματεύονται τον ρόλο των ηθικών επιχειρηματιών και τις διαταξικές δυναμικές που παγιώνουν τον ηθικό πανικό: το Μοντέλο Βάσης [*Grassroots Model*], το Μοντέλο της Ελίτ [*Elite-Engineered Model*], και την Θεωρία των Ομάδων Συμφερόντων [*Interest Group Theory*].

3.2 Η Στρουκτουραλιστική Προσέγγιση του Stuart Hall

Οι νεότερες μαρξιστικές αναλύσεις για τα Μ.Μ.Ε. εμφανίζονται κυρίως την δεκαετία του 1970 και αποτελούν απάντηση στην πλουραλιστική³ θεώρηση των Μέσων. Η παρουσία νέων ριζοσπαστικών κοινωνικών κινημάτων και η διαμόρφωση ενός ανανεωμένου κριτικού λόγου έκαναν την μελέτη των μηχανισμών αναπαράστασης και παρουσίασης της πραγματικότητας μια εξαιρετικά επίκαιρη και ενδιαφέρουσα υπόθεση (Κομνηνού & Λυριντζής, 1989). Παράλληλα, η ανάπτυξη των βιομηχανιών μαζικής επικοινωνίας, ο ρόλος τους στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων, και η συμβολή τους στην οργάνωση και αναπαραγωγή των κοινωνιών του ύστερου καπιταλισμού, έθεσαν επιτακτικά την ανάγκη για μια θεωρητική σύνθεση που θα ξεπερνούσε τις απλουστευτικές αναγωγές στην οικονομική βάση. Αντίστοιχη κρίθηκε και η ανάγκη εναλλακτικών θεωρήσεων πέραν των -πάντα επίκαιρων αλλά και απαισιόδοξων- αναλύσεων της σχολής της Φρανκφούρτης, σύμφωνα με τις οποίες τα Μ.Μ.Ε. κατασκευάζουν και προσδιορίζουν τις συνειδήσεις των κυριαρχούμενων τάξεων και τις χειραγωγούν κατά τρόπο ώστε να εξαφανίζεται κάθε μορφή αντίστασης και να κυριαρχεί η παθητικότητα (Adorno & Horkheimer, 1986).

Οι νεότερες μαρξιστικές αναλύσεις, και ειδικότερα η στρουκτουραλιστική τάση στην οποία θα εστιάσουμε μέσω του κειμένου του Hall, επιχειρούν να ανανεώσουν την κριτική ως προς τον ρόλο των Μ.Μ.Ε., όπως επίσης να αναλύσουν τα αφηγήματα περί εγκληματικότητας που επιφέρονται στην κοινή γνώμη καθώς και τις πληροφορίες που δέχεται αυτή μέσω της ιδεολογίας. Επιπροσθέτως, οι νεομαρξιστικές προσεγγίσεις προσπαθούν να αναλύσουν τους μηχανισμούς μέσα από τους οποίους οι ταξικές σχέσεις προσδιορίζουν το εποικοδόμημα, και επιχειρούν να τοποθετήσουν το πολιτισμικό πεδίο και τη διανοητική παραγωγή μέσα στο πλαίσιο

³Η κεντρική θέση της πλουραλιστικής προσέγγισης συμπυκνώνεται στη θέση ότι τα Μ.Μ.Ε. αποτελούν βασικό στήριγμα των σύγχρονων δημοκρατικών θεσμών, ότι αποτελούν την «τέταρτη εξουσία» και ότι είναι ένας «καθρέφτης της πραγματικότητας» ή ένα «παράθυρο στην κοινωνία».

της υλικής τους βάσης. Είναι προφανές ότι οι νεότερες προσεγγίσεις για τα Μ.Μ.Ε. αποτελούν ταυτόχρονα και γενικότερες θεωρήσεις της κοινωνίας και των σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ «βάσης και εποικοδομήματος».⁴ Ο μαρξισμός, όπως θα παρατηρήσουμε, ξεφεύγει από τον οικονομικό του ντετερμινισμό και παράλληλα εμπλουτίζεται με νέες αναλυτικές κατηγορίες ώστε να μπορέσει να παράγει σφαιρικές και ολοκληρωμένες αναλύσεις για την κατανόηση του πολιτισμικού πεδίου, εντός του οποίου εδράζεται και η διαδικασία κατασκευής και αναπαραγωγής του ηθικού πανικού, ο οποίος αποτελεί τον κύριο ερευνητικό άξονα του παρόντος κεφαλαίου.

Το βιβλίο του Hall, *Policing the Crisis*, αφορά την παρουσίαση ενός συγκεκριμένου εγκλήματος, την κλοπή με χρήση βίας ή απειλή χρήσης βίας [*mugging*], όρος που επινοήθηκε από τα Μ.Μ.Ε. καθώς πριν δεν είχε ευρεία χρήση στην αγγλική γλώσσα. Το ενδιαφέρον των συγγραφέων επικεντρώνεται στο πώς η εικόνα του εγκληματία κατασκευάζεται από την ιδεολογία και πώς παγιώνεται, συνεπώς, μια φανταστική σχέση με την πραγματικότητα μέσω της διαχείρισης της κοινής γνώμης. Σε αυτό το σημείο είναι ιδιαίτερα σημαντικό να τονισθεί ότι ο όρος ιδεολογία, όπως άλλωστε συμβαίνει και στα έργα του Hall, χρησιμοποιείται σύμφωνα με την Αλτουσεριανή⁵ προσέγγιση, δηλαδή «ως σύστημα αναπαραστάσεων, εικόνων, και εννοιών που επιβάλλονται στα άτομα μέσα από διάφορες δομές» (Κομνηνού & Λυριντζής, 1989 σ. 24). Στην ανάλυση του Hall, ο μαρξισμός συναντά τον στρουκτουραλισμό καθώς, όπως αναφέρει ο Roland Barthes (2007), ο μύθος (ιδεολογία) είναι η έννοια ενός συνόλου ιδεών και πρακτικών, οι οποίες προωθούν ενεργά τις αξίες και τα συμφέροντα των κυρίαρχων ομάδων της κοινωνίας υπερασπίζοντας τις κυρίαρχες δομές εξουσίας, κάτι το οποίο συναντάμε έντονα στο *Policing the Crisis*.

⁴Η «βάση», σύμφωνα με την μαρξιστική θεωρία, αποτελείται από έναν συνδυασμό των δυνάμεων της παραγωγής και των σχέσεων της παραγωγής. Οι δυνάμεις της παραγωγής αναφέρονται στις πρώτες ύλες, τα εργαλεία, την τεχνολογία, τους εργάτες και τις δεξιότητές τους κ.λπ. Οι σχέσεις παραγωγής αναφέρονται στις ταξικές σχέσεις αυτών που εμπλέκονται στην παραγωγή. Η ταξική θέση κάποιου προσδιορίζεται από τη σχέση του με τον τρόπο παραγωγής. Το «εποικοδόμημα» αποτελείται από θεσμούς και μορφές κοινωνικής συνείδησης που δημιουργούνται από τους θεσμούς. Σύμφωνα με τον Engels, η βάση παράγει το πεδίο του εποικοδομήματος αλλά η μορφή της δραστηριότητας που λαμβάνει χώρα καθορίζεται όχι μόνο από το γεγονός ότι το πεδίο έχει παραχθεί και αναπαράγεται από την βάση αλλά και από την αλληλεπίδραση των θεσμών και αυτών που συμμετέχουν σ' αυτούς καθώς καταλαμβάνουν το πεδίο (Storey, 2015).

⁵Σύμφωνα με τον Althusser, η ιδεολογία είναι μια πρακτική μέσω της οποίας άνδρες και γυναίκες βιώνουν τις σχέσεις τους υπό τις πραγματικές συνθήκες ύπαρξης. Η σχέση είναι και πραγματική και φανταστική, με την έννοια ότι η ιδεολογία είναι ο τρόπος με τον οποίο βιώνουμε την σχέση μας με τις πραγματικές συνθήκες ύπαρξης στο πεδίο των αναπαραστάσεων (μύθοι, έννοιες, ιδέες, εικόνες, αφηγήσεις): υπάρχουν πραγματικές συνθήκες και υπάρχουν και οι τρόποι με τους οποίους αναπαριστούμε αυτές τις συνθήκες στον εαυτό μας και τους άλλους (Storey, 2015).

Το σημείο στο οποίο θα επικεντρωθούμε, όσον αφορά την μελέτη του Hall, είναι ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίζει το ζήτημα του ηθικού πανικού. Στο πρώτο μέρος του βιβλίου του κάνει μια εκτενή αναφορά στην προέλευση του κοινωνικού ελέγχου:

«[.....] τα εγκλήματα και οι εγκληματίες οι ίδιοι, τυγχάνουν τέτοιας μεταχείρισης - από τα Μ.Μ.Ε. και από τα δικαστήρια- που συνειδητά τους χαρακτηρίζει ως διαφορετικούς από την υπόλοιπη κοινωνία. Είναι η κατασκευή αυτής της διάκρισης μεταξύ του 'κανονικού' και του 'ανώμαλου' [.....] ή, για να το θέσω αλλιώς, είναι ο τρόπος με τον οποίο η κοινωνική τάξη παρουσιάζει τον εαυτό της ως αμφισβητούμενη, απειλούμενη ή υπονομευμένη με κάποιο θεμελιώδη τρόπο από το έγκλημα [...]» (Hall et al., 1978 p. 31).

Το έγκλημα, δηλαδή, αντιμετωπίζεται ως μία κοινωνική κατασκευή η οποία έχει σκοπό να στιγματίσει τα άτομα που «εγκληματούν» ως ξένα προς το κοινωνικό σώμα και ως επικίνδυνα για την ασφάλεια των υπόλοιπων πολιτών. Αυτή η πρακτική έχει ως αποτέλεσμα την δημιουργία του ηθικού πανικού ως ιδεολογικού εργαλείου (Hall, 1978), υπέρ της επιβολής συναίνεσης στον κοινωνικό έλεγχο. Όταν υπάρχουν αποκλίσεις μεταξύ αυτού που αντιλαμβανόμαστε και της αντίληψης του τι είναι αυτό, τότε δημιουργείται μια ιδεολογική μετατόπιση. Αυτή την ιδεολογική μετατόπιση χρησιμοποιεί ο Hall (1978) ως ορισμό του ηθικού πανικού.

Στις απαρχές του κοινωνικού ελέγχου ο Hall εντοπίζει το δικαστικό σύστημα, τους νόμους και, επικουρικά, τις αστυνομικές δυνάμεις. Οι αποφάσεις της δικαστικής εξουσίας επηρεάστηκαν με τρεις τρόπους. Πρώτον, λόγω του ότι η κοινωνία παρουσιαζόταν ολοένα και πιο ανεκτική, τα όρια μεταξύ νόμιμης και παράνομης δραστηριότητας άρχισαν να γίνονται δυσδιάκριτα. Με αυτόν τον τρόπο ο νόμος έχανε την καθολική του επίδραση στην κοινωνία καθώς υπήρχε ηθική διάβρωση σε διάφορες κοινωνικές ομάδες. Δεύτερον, τα βίαια εγκλήματα αποτέλεσαν το όχημα με το οποίο τα κέντρα ελέγχου της εξουσίας προσπάθησαν να μετριάσουν την ανεκτικότητα της κοινωνίας. Οι φορείς κοινωνικού ελέγχου, θεωρώντας ότι οι νέοι είναι οι πιο ευάλωτοι στο να διαπράξουν τέτοιου τύπου εγκλήματα, χρησιμοποίησαν την βία ως έναν δείκτη που θα αποδείκνυε την υπόθεση αυτή και, τρίτον, αυτό συνέπεσε με μια γενική πεποίθηση ότι, ενόψει αυτής της ανεκτικότητας, οι δικαστικές αποφάσεις ήταν πολύ χαλαρές (Hall, 1978).

Έτσι, μετά την δεκαετία του '60, υπάρχουν σαφείς ενδείξεις για ακαμψία της δικαστικής στάσης απέναντι στο έγκλημα, τη βία και την πολιτική της επιβολής ποινών. Η στάση της δικαστικής εξουσίας, είτε με δηλώσεις δικαστικών, είτε με την επιβολή ποινών, ήταν μια προσπάθεια, από την πλευρά της, διατήρησης του ελέγχου της κοινωνίας. Ενώ οι πράξεις που επέφεραν ποινές μπορεί στατιστικά να μην ήταν κάτι το πρωτόγνωρο, παρόλ' αυτά οι κυρώσεις ήταν δυσανάλογες όπως και οι δηλώσεις των δικαστικών οι οποίες προκαλούσαν πανικό (Hall, 1978).

Οι αστυνομικές δυνάμεις, από τη δική τους πλευρά, είχαν τον ρόλο του μεγεθυντή [*amplifier*]. Κατά την περίοδο την οποία εξετάζει ο Hall, η αστυνομία χειριζόταν τα Μ.Μ.Ε. με επιδέξιο τρόπο με σκοπό να συνδράμει στο έργο του δικαστικού συστήματος. Οι δηλώσεις ανησυχίας της σχετικά με το «έγκλημα και τη βία» ήταν αναπόσπαστο μέρος της στρατηγικής ελέγχου, καθώς επίσης υπήρξαν μερικές έντονα στρατευμένες δηλώσεις της αστυνομίας σχετικά με τη γενική ανάγκη για «σκληρότερη δράση» που έμοιαζαν μάλλον περισσότερο με τακτική αδιακρισία (Hall *et al.*, 1978 p. 38).

Ο ρόλος της αστυνομίας είναι εύκολα συγκρίσιμος με αυτόν των Μ.Μ.Ε. καθώς «δομούν» και «ενισχύουν» την εικόνα του εγκλήματος. Πιο συγκεκριμένα, ο Hall σημειώνει ότι:

«[...]δομούν τη συνολική εικόνα του εγκλήματος με δύο συναφείς τρόπους. Για παράδειγμα, μικροκλοπές κάτω των 5£, αν και καταγράφονται και συγκεντρώνονται κεντρικά, δεν δημοσιεύονται πλέον στις επίσημες στατιστικές. Δεδομένου ότι αυτές αποτελούν τον μεγάλο όγκο του εγκλήματος καθημερινά, αυτή η άτυπη πρακτική συμβάλλει στην μεγέθυνση των σοβαρότερων εγκλημάτων που καταγράφονται. Επίσης οι πόροι της αστυνομίας επιλέγονται αναγκαστικά να επικεντρωθούν σε κάποιο συγκεκριμένο πεδίο της εγκληματικότητας. Το μόνο αντικειμενικό μέτρο της αστυνομικής αποτελεσματικότητας είναι το 'ποσοστό εκκαθάρισης'. Αυτό, συν τα προβλήματα ανθρώπινου δυναμικού και πόρων, καθιστά λογικό για την αστυνομία να επικεντρωθεί σε εγκλήματα με υψηλές δυνατότητες ανίχνευσης, σε βάρος, ας πούμε, των μικροκλοπών αυτοκινήτων στο κέντρο της πόλης, οι οποίες είναι ουσιαστικά άλυτες. Αλλά αυτή η λογική πρακτική είναι επίσης δομική. [...] Το παράδοξο είναι ότι η επιλεκτικότητα της αντίδρασης της αστυνομίας σε επιλεγμένα είδη εγκλημάτων είναι σχεδόν βέβαιο ότι αυξάνουν τον αριθμό τους. [...] Όταν

γίνεται επίκληση του “κύματος εγκληματικότητας” το οποίο δικαιολογεί μια “εκστρατεία ελέγχου”, τότε φαίνεται να έχουμε μια “αυτοεκπληρούμενη προφητεία”» (Hall *et al.*, 1978 p. 32).

Φυσικά, η δημόσια ανησυχία για συγκεκριμένα εγκλήματα μπορεί επίσης να είναι η αιτία που η αστυνομία επικεντρώνεται σε αυτά τα εγκλήματα. Αλλά η δημόσια ανησυχία διαμορφώνεται έντονα από τις εγκληματικές στατιστικές -τις οποίες παράγει και ερμηνεύει για τα μέσα ενημέρωσης η ίδια η αστυνομία- και την εντύπωση ότι υπάρχει «κύμα μετά το κύμα» νέων ειδών εγκληματικότητας. Φυσικά, η συμβολή των εγκληματιών είναι πολύ ορατή, ενώ η συμβολή της ίδιας της αστυνομίας στη δημιουργία κυμάτων εγκληματικότητας είναι ουσιαστικά αόρατη (Hall *et al.*, 1978). Στο συγκεκριμένο χωρίο, ο Hall διακρίνει την αμφίδρομη σχέση μεταξύ της αστυνομίας και της κοινής γνώμης, όπως άλλωστε και στην περίπτωση του δικαστικού συστήματος.

Ο Hall αποφεύγει να παρουσιάσει τους δρώντες ως «θύτες» και «θύματα», αλλά περισσότερο επηρεασμένος από την έννοια της ηγεμονίας του Gramsci⁶ (Garland, 2008), θέλει να τονίσει ότι η διαμόρφωση της κοινής γνώμης είναι μια πολυπαραγοντική διαδικασία που απαιτεί την συμμετοχή διαφόρων μετόχων [*stakeholders*]. Οι φαινομενικές αυξήσεις στην αποκλίνουσα συμπεριφορά μπορεί στην πραγματικότητα να αντικατοπτρίζουν την αυξανόμενη τάση του δικαστικού συστήματος, των αστυνομικών δυνάμεων και της πολιτικής ελίτ να χρησιμοποιούν αυτές ακριβώς τις αυξήσεις, ώστε να νομιμοποιήσουν το δικαίωμά τους να τις κατηγοριοποιούν ως αποκλίνουσες.

Στο τρίτο κεφάλαιο του βιβλίου του, ο Hall εστιάζει στην κοινωνική παραγωγή των ειδήσεων, αναφέροντας ότι αυτή αποτελεί «το τελικό προϊόν μιας πολύπλοκης διαδικασίας ενός συστήματος που ξεκινά με συστηματική ταξινόμηση και επιλογή γεγονότων και θεμάτων σύμφωνα με ένα κοινωνικά κατασκευασμένο σύνολο κατηγοριών» (Hall *et al.*, 1978 p. 53). Εδώ αναλύεται επακριβώς ο τρόπος με τον οποίο τα media επιλέγουν τα γεγονότα που θα μεταδώσουν και οι λόγοι που διαμορφώνουν αυτήν την επιλογή. Τα M.M.E. παράγουν μια επαγγελματική

⁶Η έννοια της ηγεμονίας χρησιμοποιείται από τον Gramsci για να αναφερθεί σε μια κατάσταση εν εξελίξει, στην οποία η κυρίαρχη τάξη δεν εξουσιάζει απλά μια κοινωνία αλλά την καθοδηγεί μέσα από την άσκηση «διανοητικής και ηθικής ηγεσίας».

ιδεολογία όσον αφορά την διαδικασία διαλογής γεγονότων ως «άξια είδησης» ώστε να επιλεχθούν για μετάδοση που με τη σειρά της η συγκεκριμένη ιδεολογία αρχίζει να δομεί την διαδικασία αξιολόγησης. Η πρωταρχική αξία μια είδησης έγκειται στο πόσο «έξω από τα συνηθισμένα» βρίσκεται ένα γεγονός. Σε αυτό το σημείο, ο Hall (1978) διακρίνει τρεις πτυχές σχετικά με την δόμηση της παραγωγής ειδήσεων: πρώτον, την γραφειοκρατική πτυχή, η οποία παράγει τις ειδήσεις σε συγκεκριμένες κατηγορίες, δεύτερον, την δομή των «άξιων αναφοράς» γεγονότων που ορίζει την επιλογή των συγκεκριμένων ειδήσεων μέσα σε αυτές τις κατηγορίες και, τρίτον, την δομή την οποία οι παρουσιαστές θα κρίνουν ότι είναι αναγκαία ώστε μία είδηση/γεγονός θα μπορεί να γίνει κατανοητή από τους δέκτες.

Επιπροσθέτως, η εικόνα του εγκληματία, και ο ηθικός πανικός που δημιουργεί, σύμφωνα με την ανάλυση του Hall (1978), δεν αποτελεί απλά ένα προϊόν της δράσης των Μ.Μ.Ε. αλλά παράγεται, περισσότερο, από την συνεργασία και τη διάδραση του δικαστικού συστήματος, των αστυνομικών δυνάμεων, των δημοσιογράφων και της πολιτικής ελίτ. Τα Μ.Μ.Ε. με τον τρόπο τους ορίζουν την «πραγματικότητα» μεταδίδοντας τους ορισμούς των ισχυρών για αυτήν χωρίς πάντα να είναι ωφελήματα ίδια. Οι δρώντες, κατά τον Hall (1978), κατηγοριοποιούνται σε πρωτογενείς και δευτερογενείς διαμορφωτές [*primary and secondary definers*], όπου στους πρώτους ανήκουν οι έχοντες εξουσία και τα θεσμικά όργανα όπως για παράδειγμα, ειδικοί, επίσημες πηγές, δικαστική εξουσία, πολιτική ηγεσία και ανώτερα θρησκευτικά πρόσωπα.

Στα Μ.Μ.Ε., η πίεση για συνεχή κάλυψη της επικαιρότητας και οι απαιτήσεις για αντικειμενικότητα συνδυάζονται για να δημιουργηθεί μια συστηματικά δομημένη υπερ-πρόσβαση στα μέσα επικοινωνίας όσων κατέχουν ισχυρές και προνομιούχες θεσμικές θέσεις. Τα Μ.Μ.Ε. τείνουν έτσι, πιστά και αμερόληπτα, να αναπαράγουν συμβολικά την εγκαθιδρυμένη δομή εξουσίας και τις θέσεις της (Hall *et al.*, 1978). Τα ίδια τα Μ.Μ.Ε. ανήκουν στους δευτερογενείς διαμορφωτές. Οι δημοσιογράφοι κατασκευάζουν συναίνεση, αλλά όπως εξηγεί ο Hall, είναι μια συναίνεση δομημένη στην κυριαρχία. Αυτό συμβαίνει, όπως υποστηρίζει, μέσω δημοσιογράφων που αναζητούν «διαπιστευμένες πηγές» ή τον θεσμικό εκπρόσωπο για να παρέχουν ισχυρισμούς αλήθειας, ώστε η εξουσία να αναπαράγεται μέσω των μέσων μαζικής επικοινωνίας (Hall *et al.*, 1978 p. 58).

Το αποτέλεσμα αυτής της δομημένης επιλογής που δίνουν τα Μ.Μ.Ε. στις απόψεις των ισχυρών είναι ότι αυτοί οι εκπρόσωποι γίνονται οι πρωτογενείς διαμορφωτές [*primary definers*] των θεμάτων (Hall *et al.*, 1978), με τους δημοσιογράφους να διαδραματίζουν «κρίσιμο αλλά δευτερεύοντα ρόλο στην αναπαραγωγή των ορισμών εκείνων που έχουν προνομιακή πρόσβαση, από το δικαίωμα, στα μέσα ενημέρωσης ως “διαπιστευμένες πηγές”» (Hall *et al.*, 1978 p. 58).

Γιατί όμως επιλέχθηκε η πρακτική του *mugging* και εν τέλει τι ήθελαν να καταφέρουν κατασκευάζοντας έναν ηθικό πανικό προσανατολισμένο στην εγκληματικότητα; Στην Αγγλία την δεκαετία του 1970 η εγκληματικότητα παρουσίαζε μικρές διακυμάνσεις στην ένταση και στη συχνότητά της χωρίς να υπάρχει κάποιος λόγος περαιτέρω ανησυχίας. Ο Hall (1978) δείχνει στην έρευνα του ότι η κυρίαρχη τάξη και τα Μ.Μ.Ε. δημιούργησαν και παρουσίασαν το φαινόμενο του *mugging* ως κρίση του κράτους και της έννομης τάξης, γεγονός που εξυπηρετούσε στη δεδομένη χρονική συγκυρία τα συμφέροντα των κυρίαρχων ομάδων.

Ο συγγραφέας, προκειμένου να υποστηρίξει την θέση του, αναλύει την «κρίση ηγεμονίας» που χαρακτήριζε την αγγλική κοινωνία εκείνη την περίοδο, οι αιτίες της οποίας βρίσκονται στην παρακμή της αγγλικής οικονομίας και στην ανάγκη δημιουργίας ενός νέου «ηγεμονικού μπλοκ» (Κομνηνού & Λυριντζής, 1989 p. 29). Η εμφάνιση και παρουσίαση μιας κρίσης του νόμου διευκόλυνε στη συγκεκριμένη περίπτωση τη συγκρότηση ενός νέου μπλοκ δυνάμεων, που στην περίπτωση που εξετάζουμε ήταν η άνοδος της Margaret Thatcher το 1979. Τα Μ.Μ.Ε. σημασιολόγησαν με τέτοιο τρόπο το φαινόμενο του *mugging* που απομονώθηκε από την γενική οικονομική κρίση, τις διαμαρτυρίες των φοιτητών και εργατών, τις απεργίες και την υπόλοιπη κοινωνική κρίση ώστε να εμφανισθεί ως κρίση του νόμου (Κομνηνού & Λυριντζής, 1989). Με αυτό τον τρόπο η αύξηση των ποινών και η γενικότερη αύξηση της αστυνόμευσης, με παράλληλο περιορισμό των ελευθεριών, λειτούργησε ως φύλακας της κοινωνικής ασφάλειας.

Ο Hall (1978) υποστηρίζει ότι η διαρκής, συστηματική και υπερδιογκωμένη κάλυψη του εγκλήματος από τα Μ.Μ.Ε. στην Βρετανία κατά την δεκαετία του '70 συνέβαλλε στην διαδεδομένη αντίληψη ότι υπήρχε μια κοινωνική κρίση η οποία προερχόταν από την κατάρρευση του νόμου και της τάξης. Μάλιστα, σε αυτό το πλαίσιο ο Hall δίνει έμφαση στον ρόλο των Μ.Μ.Ε. στην κατασκευή του εγκλήματος και της απόκλισης,

χρησιμοποιώντας τον όρο λαϊκοί δαίμονες που εισήγαγε ο Cohen για να χαρακτηρίσει τους muggers.

Πιο συγκεκριμένα, την επιρροή του Cohen μπορούμε να την συναντήσουμε στο σύνολο του κειμένου του Hall, ενώ στα κεντρικά σημεία του μπορούμε να βρούμε ταυτίσεις ανάμεσα στους ηθικούς επιχειρηματίες [*moral entrepreneurs*]⁷ του Cohen (1972) και τους πρωτογενείς διαμορφωτές [*primary definers*] του Hall. Για τον Cohen, τα Μ.Μ.Ε. παίζουν κρίσιμο ρόλο στην δημιουργία ηθικών πανικών καλλιεργώντας μια κουλτούρα πανικού μέσω της υπερβολικής προβολής περιστατικών αντικοινωνικής συμπεριφοράς και παραβατικών ομάδων. Θεωρεί ότι οι ηθικοί επιχειρηματίες έχουν σημαντικό ρόλο στην δημιουργία ηθικών πανικών τροφοδοτώντας την οργή και απαιτώντας δράση από τους φορείς επιβολής του κοινωνικού ελέγχου. Αυτοί οι παράγοντες χρησιμοποιούνται από τα Μ.Μ.Ε. ώστε να οριοθετήσουν το πρόβλημα και να επιβάλλουν το πλαίσιο μέσα από το οποίο πλέον η κοινή γνώμη μπορεί να οδηγηθεί σε κατάσταση ηθικού πανικού.

Ένα ακόμα κοινό που διέπει την σκέψη των δυο ακαδημαϊκών είναι πως, αμφότεροι, προσπάθησαν συνειδητά να αποφύγουν τις συντηρητικές και λειτουργιστικές αναλύσεις της συμβατικής εγκληματολογίας (Jones, 1997). Μοιράστηκαν, έτσι, με τους υποστηρικτές της κοινωνικής αλληλεπίδρασης όπως ο Becker, και τους εκφραστές της κριτικής εγκληματολογίας και κοινωνιολογίας εκείνης της εποχής, την επιθυμία να αντιμετωπίσουν την αντί-αποκλίνουσα στάση του λειτουργισμού, την τάση του προς την ψυχολογικοποίηση και το θετικιστικό μεθοδολογικό πλαίσιο που τον χαρακτηρίζει.

Παρόλα αυτά, οι διαφορές είναι σημαντικές και μπορούν να εντοπιστούν σε πολλαπλά επίπεδα. Ο Hall, σε αντίθεση με τον Cohen, τοποθετεί τα Μ.Μ.Ε. εντός των ευρύτερων κοινωνικών και πολιτικών συγκρούσεων. Απορρίπτει τις παραδοσιακές κοινωνιολογικές τοποθετήσεις σχετικά με τη φύση και τη δομή της απόκλισης, με το σκεπτικό ότι δεν λαμβάνουν επαρκώς υπόψη, με ορισμένες εξαιρέσεις, τον ρόλο της ιδεολογίας και της εξουσίας (Davis, 2004). Αυτό που επισημαίνει είναι πως οι συστηματικές ιδεολογικές διεργασίες της σημασιодότησης των Μ.Μ.Ε. που δημιουργούν και διατηρούν τις δομές, ταυτόχρονα δημιουργούν και αναπαράγουν τις συνθήκες οι οποίες επανατροφοδοτούν την αποκλίνουσα

⁷Τον όρο πρώτη φορά χρησιμοποιεί ο Becker στο έργο του *Outsiders*.

συμπεριφορά. Ο Cohen, από την άλλη πλευρά, εκτός του ότι προτείνει πως οι ηθικοί πανικοί αντικατοπτρίζουν -και ίσως τροφοδοτούν- βαθιά κοινωνικά άγχη, δεν αναπτύσσει πολλούς λόγους για τους οποίους τα M.M.E. δημιουργούν τους λεγόμενους λαϊκούς δαίμονες ή καινούργιους ηθικούς πανικούς.

Συμπερασματικά, η μαρξιστική ανάλυση των M.M.E από τον Stuart Hall συνθέτει ένα γόνιμο θεωρητικό πλαίσιο για την ερμηνεία και λειτουργία τους, χρησιμοποιώντας το ζεύγος κουλτούρα-ιδεολογία. Με αυτόν τον τρόπο οριοθετεί τις κοινωνικές πρακτικές σε σχέση με την αναπαράσταση του εγκληματικού φαινομένου, της οποίας τα M.M.E. αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα. Μέσω αυτού του ζεύγους, προσπαθεί να αναδείξει τη σχέση του καπιταλιστικού συστήματος, τον ρόλο των M.M.E. και την ιδεολογικοποίηση της αναπαράστασης της εγκληματικότητας. Ο Hall αναλαμβάνει να αναλύσει τις πολύπλοκες σχέσεις της κοινωνικής διαντίδρασης και ανανεώνει το θεωρητικό μοντέλο που εισήγαγε ο Cohen καθώς η κάλυψη της αποκλίνουσας συμπεριφοράς από τα M.M.E λειτούργησε ως ένα εγχειρίδιο με εξαιρετικές δυνατότητες (McRobbie & Thornton, 1995). Η υπερβολική αντίδραση, επομένως, συνέβαλε στην περαιτέρω πόλωση (Cohen, 1972), αν και αυτό θα μπορούσε να ήταν το επιθυμητό αποτέλεσμα, όπως ο Stuart Hall (1978) υποστήριξε αργότερα.

Ο Hall και οι συνεργάτες του ανέπτυξαν ένα θεωρητικό λεξιλόγιο που βασίστηκε στο μοντέλο του Cohen και, εφόσον ερεύνησαν εμπειρικά την θεωρία του ηθικού πανικού, συνέδεσαν το ιστορικό κοινωνιολογικό θεώρημα με το πεδίο της πολιτικής επιστήμης. Ως αποτέλεσμα, το *Policing the Crisis* γεφυρώνει το χάσμα της κοινωνιολογίας με τις πολιτισμικές σπουδές. Η ανάλυση του Hall ανοίγει ένα νέο παράθυρο θέασης του ηθικού πανικού με στόχο τον επαναπροσδιορισμό των αιτιών και των συνεπειών της αποκλίνουσας συμπεριφοράς μέσα σε ένα συνεχώς ρευστό πολιτικό πλαίσιο. Το βλέμμα του Hall επικεντρώνεται στη σύγχρονη κοινωνία, κοιτώντας παράλληλα τις σημαντικές ιστορικές στιγμές.

3.3 Μοντέλα Ηθικού Πανικού των Goode & Ben-Yehuda

Το δεύτερο μέρος του συγκεκριμένου κεφαλαίου θα αφιερωθεί στις προτεινόμενες θεωρίες των Goode και Ben-Yehuda σχετικά με τον ηθικό πανικό. Σκοπός τους είναι η αναθεώρηση των μέχρι τότε τοποθετήσεων και η σύνθεση ενός μοντέλου το οποίο

θα συμπεριλαμβάνει και θα εξηγεί τις αιτίες και την επίδραση του ηθικού πανικού στην κοινωνία. Όπως ο Stuart Hall, οι Goode και Ben-Yehuda, ορμώμενοι από την αρχική θεωρία του Cohen, αναλύουν τρία δυναμικά μοντέλα οργάνωσης του ηθικού πανικού: το Μοντέλο Βάσης [Grassroots Model], το Μοντέλο της Ελίτ [Elite-Engineered Model], και την Θεωρία των Ομάδων Συμφερόντων [Interest Group Theory]. Επίσης, αναλύουν τον τρόπο με τον οποίο το κάθε ξεχωριστό μοντέλο μπορεί να προσφέρει μια επαρκή εξήγηση για τη δημιουργία ηθικών πανικών.

Το έργο των Goode και Ben-Yehuda, *Moral Panics: Culture, Politics, and Social Construction*, απομακρύνεται από τον Μαρξισμό του Hall και υιοθετεί μία κονστρουξιονιστική⁸ θεώρηση. Σε αντίθεση με τις μεγάλες αφηγήσεις (π.χ. Μαρξισμός) που προωθούν ένα ολιστικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ένα κοινωνικό φαινόμενο είναι η ύπαρξη μιας αντικειμενικής, πραγματικής, επιζήμιας ή απειλητικής συνθήκης (Goode & Ben-Yehuda, 1994), οι Goode και Ben-Yehuda υποστηρίζουν μία υποκειμενική ή σχετικιστική θέση. Μέσω του έργου τους υιοθετούν την θέση ότι αυτό που κάνει μια δεδομένη συνθήκη πρόβλημα είναι ο συλλογικός ορισμός αυτής της συνθήκης ως πρόβλημα. Σύμφωνα με τους κονστρουξιονιστές, άλλωστε, τα κοινωνικά προβλήματα δεν υπάρχουν αντικειμενικά αλλά κατασκευάζονται μέσω της συλλογικής συνείδησης και της διαδικασίας των ορισμών (Goode & Ben-Yehuda, 1994).

Η πρώτη παράμετρος με την οποία ερχόμαστε αντιμέτωποι στο *Moral Panics: Culture, Politics, and Social Construction* είναι οι ηθικές εκστρατείες [*moral crusades*]. Τον όρο αυτόν χρησιμοποίησε ο Becker (1963, p. 147) για να περιγράψει τις ενέργειες των υποκειμένων (ηθικοί επιχειρηματίες) τα οποία, ορμώμενα από ένα ηθικό πρόσταγμα, επεδίωκαν την αλλαγή ενός νόμου ή μιας νοοτροπίας. Οι Goode και Ben-Yehuda ενσωματώνουν τις ηθικές εκστρατείες στη θεωρία τους αντιλαμβάνοντας τες ως ιδιαίτερα κρίσιμες ώστε μία συνθήκη να κατασκευαστεί και νοηματοδοτηθεί ως κοινωνικό πρόβλημα (Goode & Ben-Yehuda, 1994). Στο έργο

⁸Ο κονστρουξιονιστικός προσανατολισμός συγκροτείται γύρω από μια «εκλεκτική συγγένεια» ποικίλων θεωρητικών τοποθετήσεων που περιλαμβάνει προσεγγίσεις που προέρχονται από την «ερμηνευτική παράδοση, τη φαινομενολογία, το μεταστρουκτουραλισμό, τη στοχαστική κοινωνιολογία, την εθνομεθοδολογία, τη συμβολική αλληλεπίδραση, τις φεμινιστικές και μετα-αποικιακές σπουδές, τον αποδομισμό αλλά και ορισμένες πλευρές της λακανικής ψυχανάλυσης». Ο κοινωνικός κονστρουξιονισμός πρέπει να γίνει κατανοητός ως ένας τρόπος, μια μέθοδος θεώρησης της πραγματικότητας. Ως μια ιδιαίτερη στάση έναντι της πραγματικότητας αλλά και ως μια προσπάθεια συστηματοποίησης και «συνειδητοποίησης» της στάσης αυτής (Σίντος, 2011).

του Becker (1963), η ηθική εκστρατεία αποτελεί προϊόν της δράσης του ηθικού επιχειρηματία. Αποτελεί, δηλαδή, μία διαδικασία που παρουσιάζεται ως απαραίτητη συνθήκη και σε αυτό το σημείο οι Goode και Ben-Yehuda βρίσκουν την τομή πάνω στην οποία ανέπτυξαν τις θεωρίες τους για τον ηθικό πανικό.

Άρα, βλέπουμε σταδιακά πως το ερώτημα που προκύπτει είναι το εξής: αν δεν υπάρχει ηθικός επιχειρηματίας, μπορεί να υπάρξει ηθική εκστρατεία; Και αν ναι, με ποιους όρους; Οι Goode και Ben-Yehuda, σε αντίθεση με τον Becker, θεωρούν την παρουσία και δράση του ηθικού επιχειρηματία μια ικανή συνθήκη αλλά όχι αναγκαία⁹(Σεφεριάδης, 2006). Ο ηθικός επιχειρηματίας είναι σίγουρα μια σημαντική παράμετρος, αλλά δίχως την συλλογική αρωγή και ευαισθητοποίηση της κοινωνίας η εκάστοτε ηθική εκστρατεία δεν δύναται να παγιωθεί. Συνεπώς, τα μοντέλα του ηθικού πανικού που εισήγαγαν συγκροτήθηκαν για να εξηγήσουν και αυτό το φαινόμενο.

Ο ηθικός πανικός, κατά Goode και Ben-Yehuda (1994), συγκροτείται από πέντε κριτήρια: ανησυχία, εχθρότητα, συναίνεση, δυσαναλογία και αστάθεια. Πιο αναλυτικά, η *ανησυχία [concern]* είναι ένα σημαντικό στοιχείο καθώς πρέπει να υφίσταται όσον αφορά την συμπεριφορά μιας συγκεκριμένης ομάδας της οποίας οι συνέπειες θα έχουν αντίκτυπο στην υπόλοιπη κοινωνία. Δεύτερον, πρέπει να υπάρχει *εχθρότητα [hostility]* απέναντι στην ομάδα που έχει επιθετική συμπεριφορά. Οι αποκλίνοντες αντιμετωπίζονται ως απειλητικοί για τις αξίες της κοινωνίας και έτσι τελείται μία σαφής διχοτόμηση η οποία μεταφράζεται σε «εμείς» και «αυτοί» και κατά συνέπεια σε «καλό» και «κακό» (Cohen, 1972). Συνεπώς, θεωρείται ότι η άκριτη αποδοχή του διχαστικού λόγου που εκφράζεται από τα Μ.Μ.Ε. δύναται να δημιουργήσει συνειρμικά δίκτυα που προκαλούν την εχθρότητα. Σε περιπτώσεις όπου ο εκάστοτε ηθικός πανικός έχει παγιωθεί επιτυχώς, τα Μ.Μ.Ε. δαιμονοποιούν την παρεκκλίνουσα ομάδα και κατασκευάζουν ένα ηθικό παιχνίδι του καλού και του κακού, δημιουργώντας έτσι μια υπερβολική και διαστρεβλωμένη εικόνα η οποία ανάγει την αποκλίνουσα ομάδα σε λαϊκούς δαίμονες (Critchler, 2017). Αυτό το στερεότυπο εμπίπτει στο κριτήριο εχθρότητας του μοντέλου που προτείνουν οι Goode και Ben-Yehuda. Για να επιτευχθεί η απομόνωση και η δαιμονοποίηση της

⁹Σύμφωνα με τον Σεραφείμ Ι. Σεφεριάδη, λέγοντας ότι παράγοντας χ είναι ικανή συνθήκη για έκβαση ψ , εννοούμε: αν χ , τότε ψ . Τα πράγματα είναι διαφορετικά στην αναγκαία συνθήκη. Λέγοντας ότι χ είναι αναγκαία συνθήκη για ψ , εννοούμε: όχι ψ αν όχι χ .

αποκλίνουσας ομάδας θα πρέπει να υπάρχει ένας ελάχιστος βαθμός κοινωνικής συναίνεσης [*consensus*] ώστε η απειλή να θεωρηθεί πραγματική, σοβαρή και αποτέλεσμα της δράσης της συγκεκριμένης ομάδας.

Το τέταρτο στοιχείο είναι η *δυσαναλογία* [*disproportionality*]. Η δυσαναλογία ενυπάρχει στο ίδιο τον ορισμό του ηθικού πανικού σύμφωνα με τον Karim Murji, ο οποίος αναφέρεται στο φαινόμενο ως μια:

«δυσανάλογη και εχθρική κοινωνική αντίδραση απέναντι σε μια κατάσταση, πρόσωπο ή ομάδα που ορίζεται ως μια απειλή στις κοινωνικές αξίες, εμπλέκει στερεοτυπικές αναπαραστάσεις των Μ.Μ.Ε. και οδηγεί σε απαιτήσεις για περισσότερο κοινωνικό έλεγχο, ενώ δημιουργεί ένα σπινάλ αντιδράσεων» (Murji, 1999 p. 12).

Η παραπάνω θέση επιβεβαιώνει την αρχική έρευνα πεδίου στο αντικείμενο του ηθικού πανικού του Stanley Cohen, που στόχευε να αναδείξει την υπερβολική αντίδραση και τον φόβο του κοινωνικού συνόλου σχετικά με απειλές οι οποίες στην πραγματικότητα δεν αποτελούν πρωτόγνωρο φαινόμενο.

Η *αστάθεια* [*volatility*] των ηθικών πανικών αποτελεί το τελευταίο χαρακτηριστικό που θέτουν οι Goode και Ben-Yehuda. Οι ηθικοί πανικοί εμφανίζονται και εξαφανίζονται σχετικά εύκολα. Μερικές φορές οι ηθικοί πανικοί υιοθετούνται ως μέρος της κανονικότητας μιας κοινωνίας μέσω νόμων¹⁰, ενώ άλλες φορές εξαφανίζονται χωρίς να αφήσουν ιδιαίτερα ίχνη (Goode & Ben-Yehuda, 1994). Παρόλα αυτά, είτε εντάσσονται στη γενικότερη ηθική είτε όχι, οι ηθικοί πανικοί διαρκούν λίγο όσον αφορά στην ένταση της ανησυχίας και της εχθρότητας. Η αστάθεια αυτή βέβαια δεν αφαιρεί την ιστορικότητα και τη δομή των ηθικών πανικών, καθώς το περιεχόμενο τους μπορεί να εξασθενίσει εύκολα, αλλά δύναται να επανεμφανιστεί εκ νέου υπό διαφορετικές συνθήκες.

Εφόσον εξετάσαμε τα βασικά κριτήρια που θα έπρεπε να πληροί ένας ηθικός πανικός, στη συνέχεια θα αναλύσουμε τα τρία κύρια μοντέλα που ανέπτυξαν οι Goode και Ben-Yehuda με σκοπό να εξηγήσουν τους λόγους ύπαρξης και τους τρόπους δημιουργίας των ηθικών πανικών. Όπως έχει αναφερθεί ήδη παραπάνω, οι Goode και

¹⁰Η απαγόρευση της μαριχουάνα όπως αναφέρει ο Becker (Becker, 1963)

Ben-Yehuda ανέπτυξαν τα εξής μοντέλα: Μοντέλο Βάσης, Μοντέλο της Ελίτ, Θεωρία των Ομάδων Συμφερόντων. Η προσπάθεια τους έγκειται στο να μπορέσουν να εξετάσουν τον ηθικό πανικό υπό το πρίσμα μιας θεωρίας που λαμβάνει υπόψιν της όλες τις διαταξικές παραμέτρους της κοινωνικής διαπραγμάτευσης του.

Το πρώτο μοντέλο που αναπτύχθηκε είναι η *Μοντέλο Βάσης [Grassroots Model]*. Η συγκεκριμένη οπτική αναλύει τον ηθικό πανικό από τα κάτω προς τα πάνω. Πιο συγκεκριμένα, θεωρείται ότι ο ηθικός πανικός προέρχεται από τα άτομα που μετέχουν στην κοινωνία και όχι από τα Μ.Μ.Ε ή τις ελίτ. Για να δημιουργηθεί ένας ηθικός πανικός, όπως είδαμε, η ανησυχία αποτελεί τον πρώτο παράγοντα. Κατά αυτή τη θεωρία, όταν οι ελίτ ή τα Μ.Μ.Ε. δείχνουν ανησυχία για ένα συγκεκριμένο θέμα, στην πραγματικότητα η ανησυχία υπάρχει ήδη στην κοινωνία καθώς θεωρείται ότι η ελίτ και τα Μ.Μ.Ε. δεν μπορούν να δημιουργήσουν καμία ανησυχία εφόσον αυτή δεν προ-υπάρχει (Goode & Ben-Yehuda, 1994). Ο ηθικός πανικός, τότε, αποτελεί την εξωτερική εκδήλωση αυτού που προ-υπήρχε μέσω μιας πιο συγκαλυμμένης μορφής (Goode & Ben-Yehuda, 1994).

Ο κεντρικός πυλώνας αυτής της θεωρίας εντοπίζεται στο ότι υπάρχουν βαθιά παγιωμένες πεποιθήσεις από την πλευρά ενός ευρύτερου τμήματος της κοινωνίας, ότι ένα φαινόμενο αποτελεί πραγματική απειλή για τις αξίες του, ακόμα και για την επιβίωσή του. Οι Goode και Ben-Yehuda αναφέρουν ως σημαντικά παραδείγματα ηθικού πανικού που ταιριάζουν στο Μοντέλο Βάσης κατά τις δεκαετίες του '70 και του '80, την πεποίθηση ότι η ανώτερη τάξη -που συμπεριλαμβάνει πολιτικούς και δικαστές- συνήθως διαπράττει αποκλίνουσες συμπεριφορές που αφορούν στην ομοφυλοφιλία, την παιδοφιλία και την παρεμπόδιση κατασκευής εργοστασίων πυρηνικής ενέργειας λόγω του φόβου οικολογικής καταστροφής.

Το Μοντέλο Βάσης στηρίζεται αποκλειστικά στην ηθική αντίληψη των πολιτών. Η κοινή γνώμη δημιουργεί ηθικούς πανικούς για λόγους ηθικής και όχι για λόγους συμφερόντων, ανησυχί για ένα θέμα που πιστεύει ότι είναι «κακό» και επιβλαβές, αρχίζει να εκφράζει κάποια ανησυχία, ενώ γενικά πιστεύει ότι αυτή η συμπεριφορά είναι λάθος. Το σύνολο αυτής της συσσωρευμένης ανησυχίας χρειάζεται όμως ένα μέσο οργάνωσης και έκφρασης, και σε αυτό το σημείο η ελίτ και τα Μ.Μ.Ε. εισέρχονται για να διαδραματίσουν έναν σημαντικό ρόλο. Δηλαδή, σε αυτή την περίπτωση, το οργανωτικό όχημα που μεταφράζει το φόβο και την ανησυχία στη

δημόσια σκηνή δεν είναι η κύρια ερμηνευτική μεταβλητή (Goode & Ben-Yehuda, 1994). Αντιστοίχως, οι φόβοι και οι ανησυχίες δεν μπορούν να αλληλοεπιδράσουν με ένα αδιάφορο κοινό. Όποιο κι αν είναι το όχημα που εκφράζει τους φόβους των πολιτών, οι ηθικοί πανικοί δεν μπορούν να δημιουργηθούν χωρίς την ευρεία υποστήριξη του κοινού.

Όπως αναφέρουν οι Goode και Ben-Yehuda, το Μοντέλο Βάσης αποτελεί μία ημιτελή θεωρία η οποία δεν τοποθετεί τα Μ.Μ.Ε σε πρωταρχικό ρόλο. Οι υποστηρικτές αυτής της θεωρίας, παρότι αναγνωρίζουν την συμβολή των Μ.Μ.Ε. σχετικά με τους ηθικούς πανικούς, αντιλαμβάνονται αυτή την συμβολή ως δευτερευούσης σημασίας καθώς αντανακλά την ήδη υπάρχουσα δημόσια ανησυχία, η οποία βρίσκεται λανθάνουσα στην κοινωνία (Goode & Ben-Yehuda, 2009). Τα Μ.Μ.Ε., σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, δεν δημιουργούν, αλλά μόνο αναπαράγουν και μεγεθύνουν. Το Μοντέλο Βάσης αποτυγχάνει να αντιμετωπίσει ψυχολογικά τον ηθικό πανικό όπως και να εξετάσει τις επιπτώσεις των Μ.Μ.Ε. στα άτομα.

Το Μοντέλο της Ελίτ αποτελεί το δεύτερο μοντέλο οργανωσιακής δόμησης της θεωρίας του ηθικού πανικού που αναλύεται στο *Moral Panics: Culture, Politics, and Social Construction*. Το συγκεκριμένο μοντέλο υποστηρίζει ότι οι ηθικοί πανικοί ενορχηστρώνονται από πολιτικές, οικονομικές και άλλες ισχυρές ελίτ μέσω του ελέγχου των κύριων θεσμών της κοινωνίας. Τέτοιοι ηθικοί πανικοί έχουν σχεδιαστεί για να κατευθύνουν την προσοχή μακριά από άλλα κοινωνικά προβλήματα, ως μέσο προστασίας των πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων των ελίτ, εστιάζοντας στη δημιουργία φόβου και ανησυχίας για την συμπεριφορά μιας συγκεκριμένης ομάδας που οι ελίτ αναγνωρίζουν ότι δεν είναι ιδιαίτερα επιβλαβής ή απειλητική για την κοινωνία (Deflem&Chicoine, 2011). Η υποτιθέμενη απειλή για την κοινωνία, παρουσιάζεται διαστρεβλωμένα ως μεγαλύτερη από ότι είναι στην πραγματικότητα, ή είναι σχεδόν κατασκευασμένη (Πανούσης, 2008). Οι ελίτ είναι σε θέση να δημιουργήσουν και να τροφοδοτήσουν τέτοιες ανησυχίες και φόβους μέσω του ελέγχου τους σε σημαντικούς κοινωνικούς θεσμούς όπως τα Μ.Μ.Ε και η αστυνομία (Hall *et al.*, 1978). Σε αυτή την περίπτωση, το κίνητρο πίσω από την εδραίωση ενός ηθικού πανικού είναι συνήθως η απόσπαση της προσοχής του κοινού από ένα πρόβλημα που θεωρείται ότι είναι επιζήμιο για τα συμφέροντα των ελίτ.

Οι Goode και Ben-Yehuda αναφέρουν την προσέγγιση του Hall στο έργο του *Policing the Crisis: Mugging, The State, and Law and Order* ως την πλέον χαρακτηριστική εκδοχή αυτού του μοντέλου. Όπως είδαμε παραπάνω, σύμφωνα με τον Hall ο ηθικός πανικός που σχετίστηκε με την κλοπή [*mugging*] ενορχηστρώθηκε από τις κοινωνικές ελίτ προκειμένου να αποσπάσει την προσοχή από την οικονομική ύφεση. Καθώς οι ελίτ είχαν βιώσει μια κρίση στην ηγεμονία τους, ο ηθικός πανικός αντιπροσώπευε ένα νέο μέσο ελέγχου. Ο ηθικός πανικός ήταν σε μεγάλο βαθμό επιτυχής επειδή τα M.M.E. υιοθετούσαν και αναπαρήγαγαν, κατά κύριο λόγο, δηλώσεις των αρχών για να πλαισιώσουν το ζήτημα της κλοπής (Hall *et al.*, 1978). Τα M.M.E. συνέβαλαν έτσι στην αναπαραγωγή και εδραίωση της οπτικής των ελίτ, η οποία, εν τέλει, υιοθετήθηκε από το ευρύ κοινό.

Σύμφωνα με τους Goode και Ben-Yehuda το Μοντέλο της Ελίτ αποτελεί μία κυνική εξήγηση όσον αφορά στη δημιουργία των ηθικών πανικών. Εκτός του ότι αποδεικνύεται ανεπαρκές αυτό το μοντέλο στο να εξηγήσει ένα ευρύ φάσμα περιπτώσεων ηθικού πανικού, υπάρχουν επίσης στοιχεία ότι οι εκστρατείες των ελίτ συχνά αποτυγχάνουν λόγω της αδυναμίας τους να κατευθύνουν το ενδιαφέρον του κοινού σε ορισμένα προβλήματα (Deflem & Chicoine, 2011). Η οπτική του Hall (1978) λαμβάνει ως δεδομένο ότι ο ηθικός πανικός δεν προέρχεται από τον λαό, λειτουργεί ενάντια στα συμφέροντά του, και πηγάζει από την κυρίαρχη τάξη με σκοπό τη διαίωξη της εξουσίας της. Αναμφίβολα, η υλιστική ματιά του Hall -ως χαρακτηριστικό παράδειγμα του Μοντέλου της Ελίτ- έρχεται σε πλήρη αντίθεση με το Μοντέλο Βάσης.

Το τρίτο μοντέλο οργάνωσης του ηθικού πανικού δομείται γύρω από την Θεωρία των Ομάδων Συμφερόντων, η οποία υποστηρίζει ότι οι ηθικοί επιχειρηματίες μπορούν να συμμετέχουν σε ηθικές εκστρατείες προκειμένου να θεσπίσουν νέους κανόνες και στη συνέχεια να τους επιβάλουν. Εφόσον ένα απαραίτητο βήμα σε αυτή τη διαδικασία είναι να εδραιωθεί η αναγνώριση του προβλήματος, αυτές οι ηθικές εκστρατείες μπορούν να γίνουν ηθικοί πανικοί που επηρεάζουν την κοινωνία ευρύτερα. Η Θεωρία των Ομάδων Συμφερόντων εντοπίζει την πηγή του ηθικού πανικού στον ρόλο των M.M.E. καθώς και στην δράση συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων όπως οι αστυνομικές δυνάμεις, οι επαγγελματικές και οι θρησκευτικές οργανώσεις παραδείγματος χάριν (Goode & Ben-Yehuda, 1994). Οι προσπάθειες των

ομάδων και των οργανώσεων που βρίσκονται στα μεσαία κλιμάκια της κοινωνίας έχουν ως αποτέλεσμα τους ηθικούς πανικούς, οι οποίοι υφίστανται ανεξάρτητα από τα συμφέροντα των ελίτ ή τις ευρείες ανησυχίες του κοινού (Deflem & Chicoine, 2011).

Το κομβικό ζήτημα που θέτουν, σε αυτό το σημείο, οι Goode και Ben-Yehuda σχετικά με την συγκεκριμένη θεωρία, είναι ο διαχωρισμός υλικού κέρδους και ιδεολογίας/ηθικής. Συγκεκριμένα, εύστοχα εντοπίζουν πως η προώθηση ενός ηθικού ή ιδεολογικού σκοπού σχεδόν αναπόφευκτα συνεπάγεται προώθηση της θέσης και του υλικού κέρδους της ομάδας που πιστεύει σε αυτό τον σκοπό (Goode & Ben-Yehuda, 1994). Ομοίως, η προώθηση της θέσης και του υλικού κέρδους μιας ομάδας μπορεί ταυτόχρονα να προωθήσει την ιδεολογία και την ηθική της και να συγκρούεται με τα συμφέροντα και το υλικό κέρδος μιας άλλης.

Σύμφωνα με τον Jeffrey S. Victor (1998), οι ομάδες συμφερόντων και οι ηθικοί επιχειρηματίες τους συνήθως πιστεύουν ειλικρινά ότι οι προσπάθειές τους εξυπηρετούν έναν ηθικό σκοπό, που είναι επωφελής για ολόκληρη την κοινωνία. Ωστόσο, οι προσπάθειές τους λειτουργούν επίσης για να προωθήσουν την κοινωνική τους επιρροή, το κύρος, τον πλούτο και τους ιδεολογικούς στόχους της ομάδας τους. Καθώς αυτές οι ομάδες συμφερόντων γίνονται όλο και πιο επιτυχημένες στον επηρεασμό της κοινής γνώμης, διεγείρουν την αντίσταση και τις συγκρούσεις από ανταγωνιστικές ομάδες συμφερόντων. Η Θεωρία των Ομάδων Συμφερόντων προτείνει ότι μια ηθική απειλή που έχει τη δυνατότητα να ειδοωθεί ως κοινωνικός κίνδυνος, μπορεί πράγματι να συνάδει με τις ηθικές ανησυχίες ορισμένων ομάδων συμφερόντων, ενώ ταυτόχρονα μπορεί να εργαλειοποιηθεί από αυτές τις ομάδες ώστε να επηρεαστεί η κοινή γνώμη. Παράλληλα, η επιτυχημένη επιβολή ενός ηθικού πανικού μπορεί να επιβεβαιώσει και να ενισχύσει την αξιοπιστία και την εξουσία μιας ομάδας συμφερόντων.

Όπως συμπεραίνουμε αυτή η προσέγγιση είναι δομημένη από τα πάνω προς τα κάτω. Παρόλα' αυτά, διαφέρει παρασάγγας από το Μοντέλο της Ελίτ καθώς τα M.M.E., όπως και οι άλλες ομάδες συμφερόντων, αντιμετωπίζονται ως αυτόνομοι φορείς με δικούς τους σκοπούς και τη δική τους ιδεολογία. Συνεπώς, οι ομάδες συμφερόντων αφουγκράζονται και ίσως επηρεάζονται από τον περίγυρό τους, ο οποίος συμπεριλαμβάνει τόσο την κοινή γνώμη όσο και την άποψη των ελίτ, αλλά δεν

αποτελούν τον διαμεσολαβητή και το φερέφωνο της κυρίαρχης ιδεολογίας - σε πλήρη αντίθεση με την θέση που αρθρώνει ο Hall όσον αφορά τον ρόλο τους.

Οι Goode και Ben-Yehuda στον επίλογο του έργου τους, απορρίπτουν το Μοντέλο της Ελίτ ως μη πειστικό και εν τέλει ως μία θεωρία που υποβιβάζει την κοινή γνώμη στο ρόλο του απλού δέκτη καθώς πιστεύουν ότι ο κυνισμός που διαπερνά την συγκεκριμένη θεωρία δεν αφήνει περιθώρια ώστε να εξηγηθεί ένας μεγάλος όγκος ηθικών πανικών. Αυτό που προτείνουν είναι το εξής: ένας συνδυασμός της Θεωρίας των Ομάδων Συμφερόντων με το Μοντέλο Βάσης. Στο Μοντέλο Βάσης βλέπουν την κύρια πηγή των ηθικών πανικών, καθώς για να ξεσπάσει ένας ηθικός πανικός χρειάζεται η ανησυχία ενός μέρους της κοινωνίας. Πολλές ανησυχίες θα είχαν εκλείψει αν δεν υπήρχαν ήδη στην κοινή γνώμη από πριν (Goode & Ben-Yehuda, 1994). Παρότι διακρίνουν την αναγκαιότητα της προϋπάρχουσας ανησυχίας, θεωρούν το συγκεκριμένο μοντέλο περισσότερο συμπληρωματικό για την εξήγηση της προέλευση των ηθικών πανικών, παρά πλήρες.

Σύμφωνα με τους Goode και Ben-Yehuda (1994), η προαναφερθείσα ακατέργαστη ανησυχία θα πρέπει να αρθρωθεί και να εμπεδωθεί κοινωνικά ώστε να υπάρξει ηθικός πανικός. Ακριβώς σε αυτό το σημείο γίνεται σαφής ο ρόλος των Ομάδων Συμφερόντων, που δεν είναι άλλος από το να δώσουν μορφή στους φόβους και τις ανησυχίες της κοινής γνώμης, να τους αποκρυσταλλώσουν, και εν τέλει να τους αξιοποιήσουν (Goode & Ben-Yehuda, 1994). Από μόνο του το Μοντέλο Βάσης είναι αφελές και η Θεωρία των Ομάδων Συμφερόντων είναι κυνική (Goode & Ben-Yehuda, 1994). Όμως, η συνδυαστική χρήση και των δύο καταλήγει να διαμορφώνει ένα μηχανισμό ανάλυσης ο οποίος δύναται να εξηγήσει τις πολυεπίπεδες ηθικές και ιδεολογικές διαστάσεις που μπορεί να λάβει ένας ηθικός πανικός.

3.4 Συμπεράσματα Κεφαλαίου

Κλείνοντας το δεύτερο μέρος του παρόντος κεφαλαίου, μπορούμε να σταθούμε στα κύρια σημεία της θεωρίας των Goode και Ben-Yehuda. Απομακρυνόμενοι από τις μεγάλες και απόλυτες αφηγήσεις, οι Goode και Ben-Yehuda (1994) δέχονται την ερμηνεία των πολλαπλών και υβριδικών «πραγματικοτήτων» ως την πιο πιθανή εξήγηση για την κατασκευή των ηθικών πανικών. Η ταξική ανάλυση του Hall απορρίπτεται με σκοπό να αναδειχθεί ο ρόλος των μεσαζόντων όπως τα κοινωνικά

κινήματα, οι ομάδες πίεσης, οι αστυνομικές δυνάμεις και άλλοι θεσμικοί παράγοντες που, σε συνδυασμό με την κοινή γνώμη, δημιουργούν και διαμορφώνουν τους ηθικούς πανικούς. Συμπερασματικά, προτείνεται ότι εν μέσω μιας μετα-δημοκρατίας¹¹ οι ελίτ δεν είναι πλέον ο μόνος πόλος της εξουσίας καθώς οι ιδιώτες διεκδικούν τα δικαιώματά τους χωρίς απαραίτητα να υπηρετούν ιδεολογικά τις επιθυμίες και τα συμφέροντα των ανώτερων κοινωνικών και οικονομικών στρωμάτων.

Πέρα από τις αναλύσεις που προηγήθηκαν, με επίκεντρο την λειτουργία των M.M.E. και την δυσανάλογη παρουσίαση των γεγονότων με σκοπό την πρόκληση ηθικών πανικών, κρίνεται σκόπιμο να παρουσιαστούν εν συντομία και οι αντίθετες φωνές όσον αφορά στη συγκεκριμένη «δυσαναλογία». Ο Watney (1987) παρατηρεί κριτικά αυτή τη σχέση αναλογίας και δυσαναλογίας, εφόσον θεωρεί ότι το κριτήριο μπορεί να είναι μόνο η αντικειμενική πραγματικότητα (Ζαραφονίτου, 2015). Με δεδομένο ότι η αντικειμενική πραγματικότητα υπόκειται στην ερμηνεία της υποκειμενικής ματιάς, μία τέτοια δυσαναλογία κρίνεται αδύνατη να οριστεί επακριβώς αφού το αντίθετο ερώτημα «ποια είναι η ορθή αναλογία γεγονότος-παρουσίασης;» δεν μπορεί να απαντηθεί (Ζαραφονίτου, 2015).

Με τη σειρά του ο Newburn (2007) σχολιάζει με στόχο να αναδείξει τον ιδεολογικό χαρακτήρα και το στοιχείο ανορθολογισμού που χαρακτηρίζει την θεωρία του ηθικού πανικού, ενώ η ανάλυση της Jewkes (2004) θέτει υπό αμφισβήτηση την έννοια του «ηθικού» και κατά πόσο αυτή συνοδεύει πάντα τον πανικό καθώς, ταυτόχρονα, αμφισβητεί και την δεκτικότητα του κοινωνικού ακροατηρίου σε ηθικά μηνύματα (Ζαραφονίτου, 2015). Τέλος, ο ίδιος ο Cohen στην τρίτη έκδοση του βιβλίου του αναφέρει ότι «ζητήματα συμβολισμού, συναισθημάτων και αναπαραστάσεων δεν μπορούν να μεταφραστούν σε συγκρίσιμα μεγέθη και στατιστικές» (Cohen, 2002 p.xxxv), αναθεωρώντας, πιθανώς, την αρχική στάση του απέναντι στην δυσαναλογία (Ζαραφονίτου, 2015).

Ανακεφαλαιώνοντας, η δομιστική ματιά του Hall φέρνει στο προσκήνιο τα M.M.E ως ιδεολογικούς μηχανισμούς. Η έμφαση της δομιστικής προσέγγισης στις δομές και στην σύγκριση των σχέσεων που προκύπτουν μέσα σε αυτές αλλά και στους δομικούς προσδιορισμούς του επικοινωνιακού αποτελέσματος αποτελεί το μεγάλο πλεονέκτημα αλλά

¹¹ Δανείζομαι τον τίτλο του ομώνυμου βιβλίου του Colin Crouch.

ταυτόχρονα και την πηγή σημαντικών αδυναμιών (Κομνηνού & Λυριντζής, 1989). Τα πλεονεκτήματα συνίστανται στην έρευνα των όρων της ιστορίας και της παραγωγής, καθώς προσπαθούν να καθορίσουν και να προσδιορίσουν τους όρους ύπαρξης των ατόμων από την μία πλευρά, και την σύνδεση πολιτισμικής και ιδεολογικής παραγωγής από την άλλη. Η μεγάλη αδυναμία προκύπτει από το γεγονός ότι η δομιστική οπτική και κατά συνέπεια η ανάλυση του Hall αντιμετωπίζει τα υποκείμενα ως δέκτες και όχι ως δρώντες.

Από την άλλη πλευρά, η θεωρία των Goode και Ben-Yehuda προσπερνά την δομιστική προσέγγιση του Hall και προχωρά την ανάλυση στο επίπεδο του μεταδομισμού θεωρώντας ότι η σχετικιστική οπτική ανταποκρίνεται καλύτερα ως προς την εξήγηση του φαινομένου του ηθικού πανικού. Λαμβάνοντας υπόψιν τους το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει η κοινή γνώμη, συμπληρωματικά με την Θεωρία των Ομάδων Συμφερόντων, η οποία αποτελεί επι της ουσίας μια θεωρία από τα πάνω προς τα κάτω, επιδιώκουν μια ολιστική προσέγγιση του ηθικού πανικού. Σε αυτό το σημείο θα ήταν σημαντικό να αναφερθεί ότι η οπτική των Goode και Ben-Yehuda θα ήταν πιο χρήσιμο να ειπωθεί περισσότερο ως εξέλιξη της δομιστικής θεώρησης παρά ως μία αντίθετη σχολή σκέψης. Θα ήταν δόκιμο, δηλαδή, να δούμε τον δομισμό και τον μεταδομισμό ως δύο θεωρητικά συστήματα με μερικώς κοινά χαρακτηριστικά παρά ως δύο ανταγωνιστικές εμπειρικές σχολές σκέψης με σαφή μεταξύ τους όρια (Smith, 2006).

Οι Goode και Ben-Yehuda, όπως άλλωστε και ο Hall, ανέπτυξαν περαιτέρω την κύρια θέση του Cohen σχετικά με τη θεωρία του ηθικού πανικού. Αναγνώρισαν τα πέντε κριτήρια του ηθικού πανικού, όπως είδαμε και παραπάνω, ορμώμενοι από τα πέντε στάδια που όρισε ο Cohen¹² και ανανέωσαν την συγκεκριμένη θεωρία

¹²Ο Stanley Cohen ανέπτυξε μια κοινωνική θεωρία ηθικού πανικού που περιλαμβάνει πέντε διαδοχικά στάδια: Πρώτον, ένα γεγονός, μια κατάσταση, ένα επεισόδιο ορίζεται ως απειλή ως προς τις αξίες, την ασφάλεια και τα συμφέροντα της ευρύτερης κοινωνίας. Δεύτερον, τα Μ.Μ.Ε. ενισχύουν αυτές τις προφανείς απειλές μέσω της ρητορικής τους. Αυτές οι απεικονίσεις απευθύνονται σε προκαταλήψεις, δημιουργώντας ενόχους που χρειάζονται κοινωνικό έλεγχο και θύματα. Τρίτον, η δημοσιότητα γύρω από την απειλή δημιουργεί μια αίσθηση κοινωνικού άγχους που οδηγεί σε μια δημόσια έκρηξη ανησυχίας. Τέταρτον, η κυβέρνηση ανταποκρίνεται στη δημόσια κατακραυγή και χαρακτηρίζει την υποτιθέμενη απειλή ως σύμπτωμα μιας ευρύτερης κοινωνικής δυσφορίας που πρέπει να αντιμετωπιστεί και πέμπτον, ο ηθικός πανικός και οι αντιδράσεις σε αυτόν μεταμορφώνουν τη ρύθμιση της οικονομίας και της κοινωνίας με στόχο να μετριάσουν τη δημόσια οργή (Mannion&Small, 2019).

ορίζοντάς την εκ νέου. Απομακρύνθηκαν από την αρχική εκτίμηση του Cohen, καθώς θεώρησαν ότι η κοινή γνώμη παίζει ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση των ηθικών πανικών και δεν αποτελεί έναν άβουλο δέκτη στην εδραίωση της κυρίαρχης ιδεολογίας. Παράλληλα, όρισαν τα Μ.Μ.Ε., σε αντίθεση με τον Cohen και μετέπειτα με τον Hall, ως αυτόνομους παράγοντες και όχι ως φερέφωνα της εξουσίας και αντιμετώπισαν την ιδεολογία ως ένα πεδίο που συνδιαμορφώνεται τόσο από τους έχοντες την εξουσία και τους μεσάζοντες, όσο και από την κοινή γνώμη.

Αδιαμφισβήτητα, οι οπτικές διαφέρουν ωστόσο τα Μ.Μ.Ε. και ο καθοριστικός τους ρόλος παραμένουν στο επίκεντρο της ανάλυσης του ηθικού πανικού. Οι θεωρίες του Hall και των Goode και Ben-Yehuda, αμφότερες τοποθέτησαν το πεδίο της εγκληματολογίας σε συνάρτηση με την λειτουργία των Μ.Μ.Ε. σε μια καινούργια βάση. Το έργο του Becker, και μετέπειτα του Cohen, έθεσε τα θεμέλια ώστε να ειδωθεί και αναλυθεί από διαφορετική σκοπιά ο ρόλος των Μ.Μ.Ε. ως αναπόσπαστο κομμάτι των κοινωνικών διεργασιών της αναπαράστασης του εγκληματικού φαινομένου (Πανούσης, 2008). Τα κείμενα του Cohen, Hall και Goode και Ben-Yehuda παραμένουν επίκαιρα, έτοιμα να αναγνωστούν, και να αποτελέσουν πηγή νέων ερωτημάτων, ζυμώσεων και συγκρούσεων όσον αφορά την κοινωνική αναπαράσταση του εγκληματικού φαινομένου καθώς αποτελούν το σημείο εκκίνησης της συζήτησης αναφορικά με την πολυεπίπεδη σχέση της επιστήμης της εγκληματολογίας και τον ρόλο των Μ.Μ.Ε.

4. Τοπία Εγκληματολογικής Έρευνας και Ηθικοί Πανικοί

4.1 Εισαγωγή

Στα προηγούμενα κεφάλαια αναλύθηκε η θεωρία του ηθικού πανικού, όπως αυτή εκφράστηκε, αρχικά, από τον Stanley Cohen, καθώς και οι μεταγενέστερες προσεγγίσεις που αποπειράθηκαν να ανανεώσουν το υπάρχον θεωρητικό μοντέλο. Ωστόσο, για να γίνει αντιληπτή η αξιοσημείωτη επιρροή που άσκησε η συγκεκριμένη θεωρία στην εγκληματολογική και κοινωνιολογική σκέψη κρίνεται απαραίτητο, η παρούσα εργασία, να αναδείξει το εύρος και τις ερευνητικές διαστάσεις της θεωρίας του ηθικού πανικού. Συνεπώς, το κεφάλαιο αυτό, θα επιχειρήσει να αναλύσει τις

σύγχρονες εφαρμογές του ηθικού πανικού πάνω σε συγκεκριμένα πεδία εγκληματολογικού ενδιαφέροντος όπως το graffiti, ο HIV, η χρήση ουσιών, η τρομοκρατία, οι ένοπλες επιθέσεις σε σχολεία, η σωματεμπορία και η πορνεία. Θα αναφερθούν οι τρόποι με τους οποίους κατασκευάστηκαν και παγιώθηκαν οι συγκεκριμένοι ηθικοί πανικοί, η εξέλιξη τους, τα αίτια που υποθάλπονταν πίσω από την κατασκευή τους, και οι συνέπειες της εγκαθίδρυσης και διασποράς τους. Κύριος σκοπός της ανάλυσης είναι να αναδειχθεί, αφενός, το εύρος της θεωρίας του ηθικού πανικού και, αφετέρου, ο ρόλος που διαδραματίζουν τα M.M.E. στην ανάπτυξη, ανατροφοδότηση και διαιώνισή του. Αξίζει δε να αναφερθεί πως στόχος της συγκεκριμένης ενότητας δεν είναι να ακυρώσει ή να εκμηδενίσει την αδιαμφισβήτητη τραγική διάσταση συγκεκριμένων εγκληματικών πράξεων ή κοινωνικών ζητημάτων, αλλά να αναδείξει την δυνατότητα εφαρμογής της θεωρίας των ηθικών πανικών για την κριτική ανάλυση μιντιακών αφηγημάτων.

4.2 Graffiti

Το πρώτο φαινόμενο που θα μελετηθεί για τις ανάγκες της ενότητας είναι το graffiti [τοιχογράφημα]. Το graffiti σε μία περιοχή, συνήθως δημιουργεί ανάμεικτα συναισθήματα και διχάζει την τοπική κοινότητα. Ορισμένοι το θεωρούν τέχνη, ενώ κάποιοι άλλοι ενοχλούνται από την παρουσία του πιστεύοντας πως πρόκειται για μία μορφή παραβατικότητας των νέων και περιθωριακών υποομάδων. Ταυτόχρονα, ο ηθικός πανικός γύρω από το graffiti έχει δημιουργήσει την αίσθηση ότι πρόκειται για ένα έγκλημα, το οποίο υποβαθμίζει την εικόνα μιας περιοχής (Austin & Sanders, 2007). Επιπλέον, το graffiti σαν παράπτωμα ελάσσοнос σημασίας μπορεί να δημιουργήσει αμφιβολίες στους κατοίκους σχετικά με την ασφάλεια στην περιοχή τους (Austin & Sanders, 2007).

Πιο συγκεκριμένα, η δημιουργία ηθικού πανικού γύρω από το graffiti έχει προκαλέσει την αντίληψη μίας υποκοουλτούρας δρόμου (Halsey&Young, 2006). Οι κάτοικοι πιθανά να θεωρούν πως ο έλεγχος έχει μετατοπιστεί από την τοπική αυτοδιοίκηση σε άτομα του περιθωρίου. Βέβαια, δεν πρέπει να υπονομευθεί η άποψη πως το graffiti αποτελεί μία πολύ αντιπροσωπευτική ένδειξη ανθρώπινης γεωγραφίας (Cresswell, 1992), αλλά και αστικής τέχνης (Gottlieb, 2014). Μέσω των έργων graffiti αναπαρίσταται η ζωή των ανθρώπων σε μία περιοχή, η μικροκαθημερινότητα

και τα κοινωνικοπολιτικά ζητήματα που απασχολούν τους κατοίκους της. Εντούτοις, υποστηρίζεται ότι οι ηθικοί πανικοί γύρω από το graffiti αποτελούν τμήμα μιας ευρύτερης πολιτισμικής διαμάχης για το ποιος θα κυριαρχήσει σε μία περιοχή ως προς την ανθρώπινη γεωγραφία της (McAuliffe, 2012), καθώς η παρουσία graffiti πολλές φορές αποτελεί ένα χωροταξικό σύνορο για το πού σταματάει η αυτοδιάθεση των πολιτών και πού ξεκινάει η επιβολή της τοπικής αυτοδιοίκησης, και αντιστρόφως ανάλογα (Halsey & Young, 2002).

Ίσως το πλέον κρίσιμο ερώτημα που θέτουν οι θεωρητικοί του ηθικού πανικού αναφορικά με το ζήτημα του graffiti έγκειται στο πώς μπορεί μία τέτοια δραστηριότητα η οποία φαινομενικά δεν βλάπτει άμεσα, αλλά μερικές φορές δύναται να αναβαθμίσει αισθητικά μια τοποθεσία, να έχει καταλήξει αφορμή μιας τόσο υπερβολικής αντίδρασης. Προκειμένου να απαντηθεί αυτό το ερώτημα υποστηρίζεται η θέση πως η δημιουργία ηθικών πανικών σχετικά με το graffiti οφείλεται σε πολιτικές και οικονομικές σκοπιμότητες (Austin & Sanders, 2007; Kramer, 2010). Χαρακτηριστικά, έχει ειπωθεί πως η υπερβολική αντίδραση προς το graffiti και η συνεχής αρνητική παρουσίαση αυτού από τα Μ.Μ.Ε. έχει ως σκοπό να τραβήξει την προσοχή μακριά από τις επιχειρηματικές κινήσεις πολιτικών και επιχειρηματιών οι οποίοι δρουν παρασκηνιακά και με γνώμονα το ιδιωτικό τους συμφέρον (Kramer, 2010). Οι τελευταίοι μέσω της δημιουργίας ηθικών πανικών προειδοποιούν την τοπική κοινωνία για τους κινδύνους που ελλοχεύει το graffiti, αλλά και τις σοβαρότατες κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες που μπορεί να επιφέρει σε μία γειτονιά (Kramer, 2010).

Για να εμπεδωθεί ο ηθικός πανικός οι δημιουργοί graffiti καθίστανται ως νέοι λαϊκοί δαίμονες και παρουσιάζονται ως «απολίτιστοι» ή «άτομα του περιθωρίου» που ανήκουν σε οργανώσεις και συμμορίες (Kramer, 2010 p. 7). Έτσι, το graffiti απέκτησε στην πορεία της ιστορίας του έναν τόσο έντονα αρνητικό στιγματισμό που, σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, επιβλήθηκε η αφαίρεση του πάση θυσία από τους τοίχους μίας περιοχής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Νέα Υόρκη του 1996 όπου ο δήμος χρησιμοποίησε λέιζερ κατασκευασμένο αρχικά με σκοπό να καταρρίπτει εχθρικούς πυραύλους, προκειμένου να αφαιρέσει οποιοδήποτε ίχνος graffiti «μόλυνε» τις γειτονιές της (Kramer, 2010 p. 7).

Επιπρόσθετα, το graffiti θεωρήθηκε πως επιφέρει αρνητικές συνέπειες στον τουρισμό μιας περιοχής καθώς απομακρύνει όχι μόνο επισκέπτες, αλλά και επιχειρήσεις από το να εγκατασταθούν λόγω της περιθωριακής εικόνας με την οποία έχει συνδεθεί και των πιθανών κινδύνων που μπορεί να ελλοχεύουν σε περιοχές όπου αυτό αναπτύσσεται (Kramer, 2010). Οι ηθικές εκστρατείες και η επιτυχημένη εξάπλωση ηθικού πανικού γύρω από το graffiti έχουν επωφελήσει σε μεγάλο βαθμό υψηλά ιστάμενα πρόσωπα με οικονομικά οφέλη τα οποία δεν λειτουργούν υπέρ της τοπικής κοινωνίας (Kramer, 2010). Συγκεκριμένα, ο Kramer (2010) αναφέρει πως διάφορες επιχειρήσεις προσπαθούν να εκμεταλλευτούν οικονομικά μια περιοχή μέσω της αξιοποίησης αστικών εκτάσεων. Το graffiti όμως διαστρεβλώνει την εικόνα ανάπτυξης που θέλουν να παρουσιάσουν εφόσον η υποβάθμιση της περιοχής δύναται να επηρεάσει τα επιχειρηματικά τους σχέδια (Kramer, 2010).

Με το παράδειγμα του graffiti, αναδεικνύεται πώς η δημιουργία ηθικών πανικών επηρεάζει έντονα την αντίληψη της κοινωνίας περί του δημόσιου χώρου, και πώς η δράση των μετόχων [*stakeholders*] και των εργαλάβων της ηθικής έχει αντίκτυπο ακόμη και στις πλέον καθημερινές προεκτάσεις του δημόσιου λόγου, όπως είναι η αισθητική διαπραγμάτευση μίας γειτονιάς (Hannerz & Kimvall, 2020). Αυτό που επιτυγχάνει η επιτυχημένη ενορχήστρωση ενός ηθικού πανικού στην συγκεκριμένη περίπτωση είναι πως μέσα από την υπερδιογκωμένη αντίδραση ως προς το graffiti προκαλείται ένα αισθήματα φόβου και πανικού με αποτέλεσμα την υιοθέτηση συμπεριφορών που δεν εκφράζουν απαραίτητα τις απόψεις των κατοίκων μιας γειτονιάς, αλλά εξυπηρετούν συγκεκριμένα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα των ηθικών επιχειρηματιών (Kramer, 2010).

4.3 HIV - AIDS

Το Σύνδρομο Επίκτητης Ανοσολογικής ανεπάρκειας, γνωστό και ως AIDS, εμφανίστηκε για πρώτη φορά το 1981 όταν περιστατικά ομοφυλόφιλων ανδρών που είχαν προσβληθεί από τον ιό του HIV παρουσίαζαν μία νέα κλινική συνδρομή που δεν είχε παρατηρηθεί μέχρι εκείνη την εποχή (Sharp & Hahn, 2011). Στην αρχή οι ερευνητές δεν γνώριζαν περί τίνος επρόκειτο, αλλά, όπως αναφέρει ένα από τα πρώτα άρθρα που δημοσιεύτηκαν για τον ιό του AIDS στους *New York Times* (1981), θεωρήθηκε αρχικά σαν μία σπάνια μορφή καρκίνου που προσέβαλε ομοφυλόφιλους

άνδρες και προκαλούσε ανεπάρκεια στο ανοσοποιητικό τους σύστημα. Αργότερα, μελέτες έδειξαν πως ο ιός προερχόταν από αφρικανικούς πιθήκους, μεταδιδόταν στους ανθρώπους και μπορούσε να οδηγήσει στο θάνατο (Sharp & Hahn, 2011).

Με την εξάπλωση του ιού του AIDS ο κόσμος βρέθηκε έκπληκτος μπροστά σε μία επιδημία η οποία, στην αρχή, ήταν άγνωστο πώς μπορούσε να προκληθεί. Η εξάπλωση ηθικού πανικού ήταν αναπόφευκτη και έλαβε εξαιρετικά μεγάλες διαστάσεις. Τίτλοι ευυπόληπτων εφημερίδων και περιοδικών όπως «The growing threat», «Keys to life and death- AIDS: New research, new danger», «My doomed gay plague», «AIDS is the wrath of God», «I'd kill my son if he had AIDS» και πολλοί άλλοι παρουσιάζονταν καθημερινά, διασπείροντας φόβο, αλλά και μεγάλη προκατάληψη με αποτέλεσμα σύντομα ο ιός του AIDS να λάβει την ονομασία «η νόσος των ομοφυλόφιλων». Τα Μ.Μ.Ε. δεν άργησαν να καλλιεργήσουν ένα νέο ηθικό πανικό μέσα από αρχέτυπα συμπεριφορών που στην πορεία γέννησαν έντονο στιγματισμό ενάντια σε ασθενείς με AIDS (Lupton, 1999).

Πιο συγκεκριμένα, ένα πολυπληθές και συντηρητικό τμήμα της κοινωνίας, σαφώς επηρεασμένο από τον λόγο των Μ.Μ.Ε., θεώρησε πως οι ομοφυλόφιλοι άνδρες που ήταν φορείς HIV άξιζαν να βρίσκονται σε αυτήν τη θέση καθώς τους έκριναν ένοχους για τις προσωπικές τους επιλογές και πίστευαν πως μετέδιδαν τον ιό λόγω αφέλειας ή ακόμη και εσκεμμένα (Lupton, 1999). Στα πλαίσια του ηθικού πανικού γύρω από το AIDS, εκτενής αναφορά έγινε και στις περιπτώσεις αθώων θυμάτων, δηλαδή, ετεροφυλόφιλων γυναικών στις οποίες η μετάδοση του ιού έγινε από τους συντρόφους τους οι οποίοι με την σειρά τους δεν γνώριζαν ότι ήταν φορείς (Lupton, 1999). Η διαδικασία στιγματισμού δε επεκτάθηκε και ενάντια στις εκδιδόμενες γυναίκες που έφεραν τον ιό οι οποίες χαρακτηρίζονταν ως αμφιβόλου ηθικής (Lupton, 1999).

Μπορεί να παρατηρηθεί πως η προβληματική και πολλές φορές αντιεπιστημονική κάλυψη του φαινομένου από τα Μ.Μ.Ε. δημιούργησε τις συνθήκες μέσα στις οποίες καλλιεργήθηκε ένας γενικευμένος ηθικός πανικός ο οποίος με την σειρά του οδήγησε στην δαιμονοποίηση των ασθενών. Αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής ήταν οι τελευταίοι να διστάζουν να αναζητήσουν θεραπεία, να εγκαταλείπουν το επάγγελμά τους και να αναγκάζονται να κρατήσουν κρυφή την ασθένειά τους από τον οικογενειακό και κοινωνικό τους περίγυρο (Lupton, 1999). Αξίζει να σημειωθεί,

ωστόσο, ότι λόγω της τόσο διευρυμένης διασποράς του ηθικού πανικού, οι ασθενείς με AIDS αντιμετωπίζονταν, αφενός, με καχυποψία, φόβο και εχθρότητα, αλλά και με θαυμασμό και συμπόνια από ευαισθητοποιημένες κοινωνικές ομάδες (Lupton, 1999).

Η περίπτωση του HIV αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα του πώς μία ασθένεια και η διαχείριση μιας υγειονομικής απειλής μπορούν να μετατραπούν σε ένα βαθιά κοινωνικό ζήτημα, το οποίο στοχοποιεί συγκεκριμένες μερίδες πληθυσμού, τις εξοστρακίζει στο περιθώριο και παγιώνει μια άκρως προκατειλημμένη στάση σε βάρος τους. Ειδικότερα, ο ηθικός πανικός που καλλιεργήθηκε γύρω από τον HIV μετέτρεψε μια επιδημιολογική κρίση σε πεδίο βαθιά ομοφοβικών και σεξιστικών τοποθετήσεων (Critchler, 2006). Για παράδειγμα, σε ορισμένες χώρες τα περιστατικά μόλυνσης από τον HIV εργαλειοποιήθηκαν για την δημιουργία ηθικών εκστρατειών κατά της ομοφυλοφιλίας. Στη Γκάνα, συγκεκριμένα, το γεγονός πως τα ποσοστά μόλυνσης αυξάνονταν, δημιούργησε ανησυχία σχετικά με την «εξάπλωση» της ομοφυλοφιλίας (Gyamerah, 2021 p.126). Αφορμή γι' αυτό αποτέλεσαν οι δημοσιεύσεις εφημερίδων, οι οποίες μετέδιδαν επανειλημμένα την αυξητική τάση της ομοφυλοφιλίας στη χώρα (Gyamerah, 2021). Στην προσπάθεια, μάλιστα, καταπολέμησης του φαινομένου αυτού, η κυβέρνηση ανακοίνωσε πως «με την κατάλληλη εκπαίδευση στα σχολεία η ομοφυλοφιλία θα ανήκει πλέον στο παρελθόν» (Gyamerah, 2021 p.127).

Επιπροσθέτως, λόγω της αυξανόμενης προβολής του φαινομένου από τα Μ.Μ.Ε. και της υπερβολικής αντίδρασης, αυξανόταν παράλληλα και η βία σε βάρος ομοφυλοφίλων (Gyamerah, 2021). Αποτέλεσμα της μαζικής αυτής εχθρότητας ήταν πολλοί πάσχοντες να διωχθούν και να κακοποιηθούν από τις οικογένειές τους και να αναζητήσουν καταφύγιο ακόμη και σε άλλες πόλεις (Gyamerah, 2021). Επιπλέον, η πρόσβαση σε ιατρική περίθαλψη και αναζήτηση βοήθειας έγινε δυσχερής έως και αδύνατη καθώς άτομα που είχαν νοσήσει από τον ιό δίσταζαν να απευθυνθούν στις αρμόδιες υπηρεσίες (Gyamerah, 2021). Εν γένει, η κατασκευή ηθικού πανικού γύρω από τον HIV λειτούργησε αποτρεπτικά στο να αναζητήσουν οι ασθενείς βοήθεια και περίθαλψη, καθώς ο στιγματισμός τους οδηγούσε στο να μη μιλάνε ανοιχτά για την ασθένεια, και να κρύβονται όσο το δυνατόν περισσότερο χωρίς να κινούν υποψίες (Gideonse, 2016).

Τα δραματοποιημένα και αντιεπιστημονικά αφηγήματα γύρω από τον HIV αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα ενός ηθικού πανικού ο οποίος, μέχρι και σήμερα, έχει καταφέρει να διαστρεβλώσει πλήρως την πραγματική εικόνα της ασθένειας και να παρακάμψει την ιατρική επιστήμη και έρευνα επί του φαινομένου. Ακολούθως, ο φόβος σχετικά με τη μετάδοση του ιού και τις συνέπειες που μπορεί να επιφέρει στους ανθρώπους υπερέβη τους κανόνες της δημοσιογραφικής και ιατρικής δεοντολογίας, με αποτέλεσμα την περιθωριοποίηση και τον στιγματισμό ανθρώπων που χρειάζονταν κοινωνική αρωγή και ιατρική περίθαλψη.

Περαιτέρω, ο ηθικός πανικός που καλλιεργήθηκε εκείνη την εποχή ταύτισε τον ιό του Aids με τους ομοφυλόφιλους, τους χρήστες ναρκωτικών και την αφροαμερικάνικη κοινότητα – κοινότητες, δηλαδή, οι οποίες βρίσκονταν ήδη στο κοινωνικό περιθώριο (Critchler, 2006). Με την εξάπλωση του ηθικού πανικού, ο στιγματισμός ενάντια των ομάδων αυτών μεγεθύνθηκε και επέτρεψε την αντιεπιστημονική διάδοση ανυπόστατων γενικεύσεων, την οπλοποίηση μιας υγειονομικής κρίσης σε βάρος ήδη περιθωριοποιημένων πληθυσμών, καθώς και την παγίωση ομοφοβικών, ρατσιστικών και σεξιστικών αφηγημάτων (Critchler, 2006). Αποτέλεσμα των παραπάνω γεγονότων ήταν τα θύματα του ιού να μεταμορφωθούν σε λαϊκούς δαίμονες την στιγμή που χρειάζονταν υγειονομική βοήθεια και κοινωνική υποστήριξη. Ασφαλώς, μια ακόμα προέκταση του συγκεκριμένου ηθικού πανικού ήταν ο αποπροσανατολισμός της συζήτησης γύρω από το πραγματικό ζήτημα που εμπόδιζε την αναζήτηση άμεσων λύσεων και περίθαλψης από την πολιτεία και το κράτος, και εν τέλει οδήγησε σε δευτερογενή θυματοποίηση των ασθενών και τον στιγματισμό των θυμάτων ενός φονικού ιού.

4.4 Χρήση Ουσιών

Η εξάπλωση ηθικού πανικού γύρω από τον HIV και τον ιό του AIDS επεκτάθηκε και στη χρήση ουσιών καθώς είχε παρατηρηθεί πως αρκετοί χρήστες αποτελούσαν και φορείς HIV. Ωστόσο, η κατασκευή ηθικών πανικών γύρω από τις ουσίες έχει λάβει, εν γένει, διαφορετική μορφή ανά τα χρόνια, ανάλογα με την πληθυσμιακή ομάδα που οι ηθικοί επιχειρηματίες ήθελαν να δαιμονοποιήσουν και να εισαγάγουν ως λαϊκούς δαίμονες την εκάστοτε ιστορική περίοδο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο ηθικός πανικός γύρω από την χρήση κάνναβης που είχε επικεντρωθεί κατά τη

δεκαετία του 1930 γύρω από τους Μεξικανούς μετανάστες στις ΗΠΑ, και τη δεκαετία του 1960 γύρω από τους χίπηδες. Σχετικές μελέτες υποστηρίζουν πως αντίστοιχοι ηθικοί πανικοί δημιουργήθηκαν και μέσω της σύνδεσης της χρήσης ηρωίνης με τους λεγόμενους beatniks τη δεκαετία του 1950 και της κατανάλωσης crack με την αφροαμερικάνικη κοινότητα το 1980 (Gideonse, 2016 ; Critcher, 2006).

Και σε αυτήν την περίπτωση η συμβολή των M.M.E. στη διαμόρφωση του ηθικού πανικού κατέστη καταλυτική καθώς ήταν αυτά που όρισαν ποιοι ήταν οι αποκλίνοντες, ποια τα χαρακτηριστικά, η συμπεριφορά, ή ακόμη και η θέση τους στην κοινωνία (Gideonse, 2016). Προκειμένου, λοιπόν, να δημιουργήσουν μία εχθρική εικόνα για τους χρήστες ουσιών τα δημοσιεύματα των εφημερίδων χρησιμοποιούσαν αποκρουστικές περιγραφές και επικεντρώνονταν στα πλέον γκροτέσκα σενάρια που μπορεί να οδηγήσει η χρήση ουσιών, όπως για παράδειγμα η παραμέληση και η εγκατάλειψη παιδιών από γονείς χρήστες, αλλά και τα σοβαρά προβλήματα υγείας που αυτή προκαλεί (Gideonse, 2016). Τίτλοι και πρωτοσέλιδα όπως «War on drugs is lost», «Drugs raid at schools», «Britain's zombie drug epidemic», αναδεικνύουν την δραματοποιημένη κάλυψη του φαινομένου, ενώ δεν απουσίαζαν τα σκανδαλοθηρικά δημοσιεύματα σχετικά με ιστορίες και περιπέτειες δημοφιλών προσώπων που έχουν αντιμετωπίσει προβλήματα εθισμού σε ναρκωτικές ουσίες.

Όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, ένα ακόμη παράδειγμα στοχοποίησης κοινωνικών ομάδων λόγω του ηθικού πανικού ήταν τα ομοφυλόφιλα άτομα, και πιο συγκεκριμένα άνδρες οι οποίοι ήταν φορείς HIV, που παράλληλα έκαναν και χρήση αμφοταμινών. Τα άτομα αυτά τοποθετήθηκαν γρήγορα στο στόχαστρο καθώς θεωρήθηκε πως εξάπλωναν τον ιό λόγω της απερίσκεπτης έως και εγκληματικής συμπεριφοράς τους (Gideonse, 2016). Με τον τρόπο αυτό, σύμφωνα με τα λεγόμενα των M.M.E., η χρήση ναρκωτικών δημιουργούσε μία διπλή επιδημία η οποία διαιωνίζε τη μάστιγα του AIDS ενώ ταυτόχρονα απειλούσε την κοινωνία με τη συνεχή της εξάπλωση (Gideonse, 2016). Ειρωνικά, τα M.M.E. ανέλαβαν την ηθική υποχρέωση να επιστήσουν την προσοχή στον κόσμο και να αφυπνίσουν την ομοφυλόφιλη κοινότητα για αυτόν τον κίνδυνο ο οποίος απειλούσε και τον γενικό πληθυσμό (Gideonse, 2016).

Η υπερδιογκωμένη και αρνητική προβολή από τα Μ.Μ.Ε. οδήγησε σε μία στερεοτυπική εικόνα για τους χρήστες ουσιών, αλλά και τον τρόπο ζωής τους (Crichter, 2006). Επιπρόσθετα, οι απόπειρες πολλών χωρών να ρυθμίσουν και να ελέγξουν τη μάστιγα των ναρκωτικών μέσω νέων πολιτικών και νομοθεσιών για τη νομιμότητά τους αύξησε τον αποκλεισμό και την περαιτέρω περιθωριοποίηση των χρηστών από μέρους της υπόλοιπης κοινωνίας. Αποτέλεσμα ήταν μετά την παγίωση του αρχικού ηθικού πανικού, να δημιουργείται και να ανασυντίθεται ένας νέος ηθικός πανικός κάθε φορά που εμφανιζόταν μία καινούργια ουσία όπως για παράδειγμα οι συνθετικές ναρκωτικές ουσίες (Rohloff, 2012).

Ενδιαφέρον είναι πως στην περίπτωση αυτή φαίνεται πως η καλλιέργεια ηθικού πανικού μπορεί να λειτουργήσει σαν αυτοεκπληρούμενη προφητεία. Δηλαδή, στοχοποιώντας μία ομάδα και αποδίδοντάς της συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, η κοινωνία αναζητεί να βρει νέες αφηγήσεις προκειμένου να επιβεβαιωθεί ο προϋπάρχων μύθος, χωρίς απαραίτητα να λαμβάνεται υπόψιν το εκάστοτε ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο το οποίο οδηγεί συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες στην επιλογή και χρήση συγκεκριμένων ουσιών (Crichter, 2006). Οι λαϊκοί δαίμονες με τη σειρά τους γίνονται αποδέκτες αυτής της εχθρικής στάσης και προσπαθούν να ξεφύγουν από τον διωγμό στον οποίο τους υποβάλλει έμμεσα η κοινωνία μέσω της περιθωριοποίησης και του στιγματισμού. Έτσι, καθώς η κοινωνία τους ωθεί στο περιθώριο, αυτοί προσπαθούν να βρουν νέες τοποθεσίες για να μπορούν να κυκλοφορούν πιο ελεύθερα, υιοθετώντας τελικά τη συμπεριφορά και τα χαρακτηριστικά που τους είχαν αποδώσει οι σταυροφόροι της ηθικής [*moral crusaders*] ως περιθωριακούς, με αποτέλεσμα να ενστερνίζονται τελικώς την εικόνα που είχε πλάσει για τους ίδιους η κοινωνία (Gideonse, 2016).

Σαφώς, δεν μπορεί να μην αναφερθεί -έστω και περιληπτικά- πως ο ηθικός πανικός γύρω από τις ουσίες λειτούργησε σαν αφορμή προκειμένου χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής να ασκήσουν μια παρεμβατική εξωτερική πολιτική εναντίον άλλων χωρών (Cohen, 2002). Πιο συγκεκριμένα, η κυβέρνηση των Η.Π.Α, μέσω του πολέμου κατά των ναρκωτικών [*war on drugs*], οπλοποίησε έναν ηθικό πανικό για ένα εγκληματικό φαινόμενο μετατρέποντάς το σε εργαλείο για την θέσπιση μιας επιθετικής εξωτερικής πολιτικής. Με τον τρόπο αυτόν, χώρες της Λατινικής Αμερικής που ήταν παράλληλα και χώρες προέλευσης των ουσιών, στοχοποιήθηκαν

και θεωρήθηκαν εχθροί του αμερικανικού κράτους (Cohen, 1987 p. xiv). Ως συνέπεια, όχι μόνο οι εγχώριοι χρήστες ουσιών, αλλά και ολόκληρες χώρες μετατράπηκαν σε λαϊκούς δαίμονες και αποτέλεσαν τα εξιλαστήρια θύματα ενός ηθικού πανικού μέσω του οποίου εγκαθιδρύθηκαν και παγιώθηκαν ρατσιστικές αντιλήψεις σε βάρος νοτιοαμερικανών (Tosh, 2019). Στα πλαίσια της υπερβολικής αντίδρασης που υποβοήθησε την εγκαθίδρυση του πολέμου κατά των ναρκωτικών, παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση των ποινών για εγκλήματα που σχετίζονταν με την χρήση ουσιών (Vitiello, 2020) καθώς και αύξηση της αστυνομικής βίας (Murch, 2015).

4.5 Ένοπλες Επιθέσεις σε Σχολεία

Οι ένοπλες επιθέσεις στα σχολεία, γνωστές και ως school shootings, έλαβαν χώρα για πρώτη φορά στην Αμερικανική κοινωνία στα τέλη του 1990 (Markey & Ferguson, 2017). Παρόλο που περιστατικά ενόπλων επιθέσεων εναντίων πολιτών είχαν καταγραφεί και στο παρελθόν, όταν ξεκίνησαν να λαμβάνουν χώρα σε σχολικούς και ακαδημαϊκούς χώρους η προβολή και κάλυψη του φαινομένου διογκώθηκε. Ενδεικτικά, η έρευνα του Elsass και των συνεργατών του έδειξε πως στην πραγματικότητα η συχνότητά των ένοπλων επιθέσεων σε σχολικούς χώρους είναι μικρότερη σε σχέση με την προβολή που λαμβάνουν από τα M.M.E. (Elsass *et al.*, 2015). Το γεγονός που ανάγει τις ένοπλες επιθέσεις στα σχολεία σε ηθικό πανικό είναι η δραματοποίηση και αισθητικοποίηση του φαινομένου από τα M.M.E. μέσα από συναισθηματικά φορτισμένα ρεπορτάζ που δεν έχουν σκοπό την αντικειμενική μετάδοση της αδιαμφισβήτητα τραγικής είδησης αλλά την εμπορευματοποίηση της ίδιας της τραγικότητας του γεγονότος (Burns&Crawford, 1999 ; Maguire *et al.*, 2002).

Παρόλα αυτά, δύσκολα κάποιος θα αμφισβητήσει την τραγικότητα και τον τρόπο που δημιουργεί μία ένοπλη επίθεση σε ένα σχολείο. Έτσι, η εξάπλωση ηθικού πανικού γύρω από τις ένοπλες επιθέσεις σε σχολεία προκαλεί μεγάλη ανησυχία και φόβο σχετικά με την ασφάλεια στις σχολικές μονάδες σε όλη την επικράτεια της χώρας (Elsass *et al.*, 2015). Θεωρείται επομένως ότι τα συμβάντα αυτά διαταράσσουν την εθνική τάξη και πως είναι απαραίτητο να ληφθούν άμεσα μέτρα προκειμένου αυτή να αποκατασταθεί (Elsass *et al.*, 2015).

Με αφορμή τα παραπάνω, η κατασκευή ηθικού πανικού χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο της πολιτικής καμπάνιας διαφόρων κομμάτων. Συγκεκριμένα, οι κινητοποιήσεις αρκετών πολιτικών απέναντι στο φαινόμενο και οι εκστρατείες για την αποκατάσταση της ασφάλειας θεωρείται πως υπερέβαιναν την πραγματική αναλογία συχνότητας και προβολής (Elsass *et al.*, 2015). Έτσι, σημειώνεται πως ο ηθικός πανικός γύρω από το φαινόμενο των ένοπλων επιθέσεων σε σχολικές μονάδες χρησιμοποιήθηκε ως επικοινωνιακό τέχνασμα από πολιτικούς ώστε να ενορχηστρώσουν πολιτικές εκστρατείες ευαισθητοποίησης ως προς το ζήτημα και με βάση αυτό να χτίσουν το πολιτικό τους προφίλ.

Παράλληλα, σε έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στο πεδίο, αξιολογώντας μερίδες πληθυσμού θεώρησαν ότι η προβολή των ένοπλων επιθέσεων τα σχολεία από τα Μ.Μ.Ε. ίσως προκαλούσε τη δεισιδαιμονία τους και αποτελούσε παράδειγμα για μελλοντικούς δράστες (Elsass *et al.*, 2015). Εντούτοις, παρατηρείται ότι η υπερβολική και δραματοποιημένη προβολή του γεγονότος από τα Μ.Μ.Ε. μπορούσε να οδηγήσει σε υπερέκθεση του κοινού που με τη σειρά της ήταν δυνατή να “εμπνεύσει” κάποιους που θα ήθελαν να πράξουν αντιστοίχως, και ταυτόχρονα να οδηγήσει τα σχολεία να μοιάζουν περισσότερο με κέντρα κράτησης παρά με ελεύθερους χώρους διάδοσης ιδεών και γνώσης (Sitzer, 2013). Επιπλέον, έχει σημειωθεί πως κάθε φορά που προβαλλόταν ένα τέτοιο επεισόδιο, τα Μ.Μ.Ε. έφερναν στη μνήμη των τηλεθεατών προηγούμενα συμβάντα με αποτέλεσμα η παρουσία των ένοπλων επιθέσεων σε σχολεία να είναι συνεχής, παρουσιάζοντας έτσι την εικόνα ενός ενδημικού φαινομένου που νομοτελειακά δεν μπορεί να εξαλειφθεί και θα συνεχίζει να ταλανίζει την αμερικανική κοινωνία (Elsass *et al.*, 2015).

Τέλος, μια ακόμα προέκταση του ζητήματος αφορά τους σταυροφόρους της ηθικής [*moral crusaders*] οι οποίοι έχουν υποστηρίξει θερμά, μέσω του ηθικού πανικού για τις ένοπλες επιθέσεις, πως μεγάλο μερίδιο ευθύνης κατέχουν τα βίαια βιντεοπαιχνίδια. Ειδικότερα, έχει υποστηριχθεί πως τα βιντεοπαιχνίδια παρέχουν πληροφορίες για την κατοχή και χρήση όπλων, ενώ ταυτόχρονα υπόσχονται και μία αίσθηση διασημότητας στους δράστες, οι οποίοι παραμένουν για σημαντικό χρονικό διάστημα στο προσκήνιο (Walsh, 2020). Επιπλέον, υποστηρίζεται ότι πολλοί έφηβοι παρασυρμένοι από την εικονική πραγματικότητα βρίσκονται σε κατάσταση

προσομοίωσης και θεωρείται πως δεν μπορούν να διαχωρίσουν την πραγματική ζωή από τη φαντασία (Markey & Ferguson, 2017).

Παρόλα αυτά, ο ανωτέρω ισχυρισμός θεωρείται πως δημιουργήθηκε εσκεμμένα προκειμένου να καλύψει την κύρια αιτία του φαινομένου, αυτήν της οπλοκατοχής και οπλοχρησίας καθώς και την συσχέτιση της με λανθάνοντα πρότυπα αρρενωπότητας (Consalvo, 2003; Muschert & Ragnedda, 2011; Kalish & Kimmel, 2010). Παρόλο που στο παρελθόν έπειτα από επιθέσεις σε σχολεία διάφορες κυβερνήσεις προχώρησαν σε νομοθετικές μεταρρυθμίσεις πάνω στο κομμάτι της οπλοκατοχής και της βίας στην αμερικανική κοινωνία, δεν παρατηρήθηκε κάποια ουσιαστική εξέλιξη ως προς την πάταξη του φαινομένου (Elsass *et al.*, 2015). Αντιθέτως, ως συνέπεια των ανωτέρω μεταρρυθμίσεων αυξήθηκε αρκετά ο έλεγχος σε ορισμένα σχολεία με την εισαγωγή ανιχνευτών μετάλλου, καρτών ταυτοποίησης αλλά και την υιοθέτηση μιας πολιτικής συνεχούς παρακολούθησης και μηδενικής ανοχής σε παραβάτες (Elsass *et al.*, 2015). Επομένως, η κατασκευή του ηθικού πανικού στη συγκεκριμένη περίπτωση φαίνεται πως αποπειράται να παρουσιάσει ένα φαινόμενο σαν παθογενές και ανυπέρβλητο, ενώ στην πραγματικότητα έχει συγκεκριμένα κοινωνικά αίτια όπως τον εγκωμιασμό της οπλοκατοχής (Kellner, 2013), και οικονομικά κίνητρα όπως την κερδοφορία της βιομηχανίας όπλων (Osno, 2016), αποκρύπτοντας και απομονώνοντάς τα μέσω της προβολής δραματικών εικόνων και επιφανειακών αιτιακών αποδόσεων.

4.6 Τρομοκρατία

Οι τρομοκρατικές επιθέσεις δε θα μπορούσαν να λείπουν από την θεματική των ηθικών πανικών καθώς αποτελούν πρακτική η οποία μπορεί να προκαλέσει άμεσα έντονο φόβο σε εκτεταμένα τμήματα του πληθυσμού. Ιδιαίτερα χρήσιμος για την επεξήγηση του φαινομένου της τρομοκρατίας και την ιδιάζουσα σύνδεση του με τους ηθικούς πανικούς είναι ο ορισμός που προτείνει ο Walsh, ο οποίος προσδιορίζει την τρομοκρατία ως

«την ανάπτυξη βίαιων επεισοδίων ενάντια σε τυχαίες μερίδες πληθυσμού ή σε συμβολικούς στόχους αποσκοπώντας στην πρόκληση φόβου και έντονου άγχους, την άσκηση επιρροής σε ένα κοινό πολύ μεγαλύτερο από αυτό που αρχικά στοχοποιείται και στην εκκίνηση πολιτικής αλλαγής μέσω της επιρροής

λήψης αποφάσεων και τρόπων συμπεριφοράς ομάδων, κυβερνήσεων αλλά και ολόκληρων κοινωνιών» (Walsh, 2016 p.5).

Πιο συγκεκριμένα, η τρομοκρατία έχει ως απώτερο στόχο την πρόκληση ακραίου ψυχικού τραύματος ώστε να παγιωθεί ένα κλίμα γενικευμένης κοινωνικής ανασφάλειας (Walsh, 2016). Η τρομοκρατία προκαλεί συναισθήματα φόβου, αβεβαιότητας και ευαλωτότητας τα οποία παραμένουν για μεγάλο χρονικό διάστημα μετά από μια επίθεση (Walsh, 2016). Ο πανικός που προκαλεί, διαταράσσει την τάξη σε μία χώρα, προκαλώντας στιγμές χάους και κοινωνικής αποδιοργάνωσης (Walsh, 2016).

Αυτό που είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον ως προς την σχέση της θεωρίας του ηθικού πανικού και της τρομοκρατίας είναι το γεγονός πως οι δράστες επιθυμούν οι ίδιοι να τους αποδοθεί η ταμπέλα των λαϊκών δαιμόνων – να μετουσιωθούν, δηλαδή, εσκεμμένα στα υποκείμενα που έχει δαιμονοποιήσει κι έχει βάλει στο στόχαστρο η κοινωνία. Σκοπός λοιπόν των λαϊκών δαιμόνων είναι η συνειδητή προσπάθεια να διασπείρουν τον φόβο και τον πανικό προκειμένου να περάσουν τα μηνύματα που επιθυμούν και να αποκτήσουν μία φαινομενική ανωτερότητα προς τα θύματά τους (Walsh, 2016). Αυτό βέβαια επιφέρει σαν αποτέλεσμα η κοινωνία να θρέφει ακόμη περισσότερο μίσος για τους δράστες τους οποίους αντιμετωπίζει σαν εθνικούς εχθρούς και εξτρεμιστές (Walsh, 2016).

Συνεπώς, θεωρείται πως η τρομοκρατία είναι ικανή να δημιουργήσει μία ολόκληρη κουλτούρα φόβου καθώς η βίαιη και απρόβλεπτη φύση της -σε συνδυασμό με τη συνεχή κάλυψη της από τα Μ.Μ.Ε.- προκαλεί έντονο κοινωνικό πανικό και έλλειψη ασφάλειας (Walsh, 2016). Ταυτοχρόνως, η τρομοκρατία μπορεί να κλονίσει την ακεραιότητα, αλλά και τη δημοκρατική αξιοπιστία ενός κράτους (Walsh, 2016). Έτσι, σύμφωνα με την προσέγγιση της θεωρίας του ηθικού πανικού, η υπερβολική έμφαση στην τρομοκρατία θεωρείται πως έχει και πολιτικές σκοπιμότητες, καθώς η προβολή των επιθέσεων και η πρόκληση φόβου αποπροσανατολίζει την κοινή γνώμη από την προοπτική επίλυσης ενός τόσο σημαντικού ζητήματος, ενώ ταυτόχρονα επισκιάζει άλλα σοβαρά πολιτικά και οικονομικά ζητήματα (Walsh, 2016). Η εκάστοτε κυβέρνηση, παρόλα αυτά, δύναται να επωφεληθεί στρατηγικά και επικοινωνιακά από την διασπορά ηθικών πανικών και την υπερδιογκωμένη παρουσίαση τρομοκρατικών επιθέσεων καθώς της δίνεται η δυνατότητα να επηρεάσει συναισθηματικά τους

πολίτες, να ορίσει και να στοχοποιήσει όσους θεωρεί παραβατικούς, να απωθήσει στη μνήμη των πολιτών λάθη της και κατά συνέπεια να συγκεντρώσει μεγαλύτερη δύναμη και κύρος στην προσπάθεια καταπολέμησης της τρομοκρατίας (Walsh, 2016).

Στο ίδιο πλαίσιο, μέσω της κατασκευής ηθικού πανικού γύρω από την τρομοκρατία, δίνεται παράλληλα η ευκαιρία να δημιουργηθούν νέες νομοθετικές πρωτοβουλίες και αυταρχικά συστήματα κοινωνικού ελέγχου και καταστολής τα οποία υπό άλλες συνθήκες δεν θα λάμβαναν υποστήριξη από την κοινωνία να αναπτυχθούν, ενώ με αφορμή τον έκτακτο αυτόν πανικό υλοποιούνται (Campbell, 2017). Έτσι, συγκεκριμένα αφηγήματα - κραυγές αγωνίας για τη μείωση της μετανάστευσης και της λαθρομετανάστευσης (Καρύδης & Χουλιάρας, 2015 ; Krzyżanowski, 2020), την αύξηση του ελέγχου στα σύνορα αλλά και στην ενδοχώρα (Καρύδης, 2010 ; Cohen, 2011), την επιβολή της αστυνομικής παρέμβασης και της στρατιωτικοποίησης της αστυνομίας μέσα από ειδικές ομάδες που έχουν ως κύριο σκοπό την άμεση και βίαιη καταστολή απέναντι σε υποτιθέμενους στόχους και όχι την προστασία του πολίτη γίνονται ευκόλως αποδεκτά (Harcourt, 2018). Αντιστοίχως, μέτρα με σκοπό την πειθαρχία και επιτήρηση πλέον θεωρούνται πως λειτουργούν προς όφελος των ανθρώπων μπροστά στην απειλή μιας μελλοντικής τρομοκρατικής επίθεσης οπότε υποστηρίζονται και προωθούνται (Walsh, 2016; Ugwuoke *et al.*, 2016). Έπειτα από μία τρομοκρατική επίθεση, η έννοια της παρακολούθησης των πολιτών και ο έλεγχος όσων εισέρχονται σε μία χώρα προσφέρει μία εικόνα ασφάλειας και όχι μόνο γίνεται αποδεκτή άκριτα, αλλά και θεωρείται εύλογο μέτρο που θα συνεισφέρει στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας (Campbell, 2017). Επομένως, οι κρατικοί μηχανισμοί μπορούν να χρησιμοποιήσουν νέες τεχνολογίες ώστε να παρακολουθούν ακόμη και τους ίδιους τους πολίτες της χώρας με αφορμή την υποψία ότι είναι εν δυνάμει τρομοκράτες (Harcourt, 2018).

Επιπλέον, απόρροια της ανάπτυξης ηθικού πανικού γύρω από την τρομοκρατία, αποτελεί η στοχοποίηση ολόκληρων κοινωνικών και θρησκευτικών ομάδων (Καρύδης & Χουλιάρας, 2015; Morgan, 2016). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν μουσουλμανικές κοινότητες οι οποίες έπειτα από υπεραπλουστευτικές γενικεύσεις ταυτίζονται με τους ομόδοξους δράστες και κατά συνέπεια χαρακτηρίζονται αυτόματα ως λαϊκοί δαίμονες (Morgan, 2016). Ως αποτέλεσμα αυτού, οι συγκεκριμένες ομάδες αντιμετωπίζονται με ρατσισμό και προκατάληψη

καθώς θεωρούνται επικίνδυνες και καχύποπτες (Walsh, 2016). Μέσα από αυτή την στιγματιστική διαδικασία, μειονότητες, αλλά και ολόκληρες χώρες «αποκτούν» εθνικά χαρακτηριστικά με βάση τις ανωτέρω προκαταλήψεις, οι οποίες παγιώνονται στην αντίληψη αλλοεθνών και ενεργοποιούνται κάθε φορά που συναντούν τις ομάδες αυτές (Καρύδης & Χουλιάρης, 2015).

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί πως η σχέση τρομοκρατών και Μ.Μ.Ε. είναι αμφίδρομη και η υπερβολική αντίδραση και προβολή τρομοκρατικών επιθέσεων βρίσκει κερδισμένες και τις δυο πλευρές (Walsh, 2016). Αφενός, τα Μ.Μ.Ε. κατέχουν καθοριστικό ρόλο στην πρόκληση φόβου και πανικού στο πληθυσμό ειδικά σε μία περίοδο που διακυβεύεται η εθνική ασφάλεια μιας χώρας (Ugwuoke *et al.*, 2016). Αφετέρου, οι τρομοκράτες επωφελούνται και αναζητούν την κάλυψη από τα Μ.Μ.Ε. καθώς είναι αυτά που ανάγοντας τους σε λαϊκούς δαίμονες τους ενδυναμώνουν. Διαλεκτικά, λοιπόν, από τη μία τα Μ.Μ.Ε. έχουν τη στρατηγική διάθεση να δημιουργούν ηθικούς πανικούς και από την άλλη οι δράστες τρομοκρατικών επιθέσεων δεν μπορούν να αποκτήσουν την συμβολική υπόσταση και προβολή που επιθυμούν χωρίς τα Μ.Μ.Ε. (Walsh, 2016).

4.7 Διεθνής Σωματεμπορία

Σύμφωνα με τον ορισμό των Ηνωμένων Εθνών στο Πρωτόκολλο του Παλέρμο για τη σωματεμπορία, ως εμπορία ανθρώπων ορίζεται:

«η στρατολόγηση, μεταφορά, μετακίνηση, απόκρυψη ή η παραλαβή ατόμων, μέσω απειλής ή χρήσης βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, απαγωγής, απάτης, εξαπάτησης, κατάχρησης εξουσίας ή ευάλωτης θέσης ή μέσω πληρωμής ή ωφελημάτων για την εξασφάλιση της συμφωνίας ατόμου που ασκεί έλεγχο επί άλλου με σκοπό την εκμετάλλευση». (Article 10, 2000)

Εξίσου σημαντικός είναι και ο ορισμός που το Πρωτόκολλο του Παλέρμο προσφέρει όσον αφορά την εκμετάλλευση την οποία ορίζει ως την:

«εκμετάλλευση της εκπόρνευσης τρίτων ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, καταναγκαστικής παροχής εργασίας ή υπηρεσιών, η δουλείας ή άλλες πρακτικές παρεμφερείς προς τη δουλεία, τη δουλοπαροικία ή την αφαίρεση οργάνων». (Article 3, 2000)

Από εγκληματολογική σκοπιά η σωματεμπορία αποτελεί όχι ένα μεμονωμένο γεγονός, αλλά μία σειρά επαναλαμβανόμενων, σοβαρών εγκλημάτων τα οποία εισαγάγουν τα θύματα σε μία βιομηχανία παράνομης διακίνησης ανθρώπων με συνεχή εκμετάλλευση και κακοποίηση (Kaye & Winterdyk, 2012). Παρόλο που η σωματεμπορία συνιστά ένα σοβαρότατο εγκληματικό φαινόμενο από μόνο του, με πολλές οργανώσεις να αγωνίζονται για την εξάλειψή της, η δράση της είναι τόσο αφανής που μπορεί οι άνθρωποι να έρχονται σε καθημερινή επαφή με θύματα και εντούτοις να μην το συνειδητοποιούν. Λόγω της βίας και του απροσδόκητου στοιχείου της αρπαγής, προκαλείται έντονος φόβος στο κοινό, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ηθικού πανικού γύρω από το φαινόμενο (Weitzer, 2014).

Παρόλο που την τελευταία δεκαετία έχουν παρατηρηθεί μεταβολές ως προς τη χώρα προέλευσης, συνήθως στα ευρωπαϊκά σύνορα μέχρι περίπου το 2010, ο κύριος πυρήνας των θυμάτων αποτελούταν από γυναίκες, προερχόμενες από την Ανατολική Ευρώπη, που στην προσπάθεια μετανάστευσης σε μία νέα χώρα, καθίσταντο θύματα παραπλάνησης από εμπόρους με την πρόφαση εύρεσης εργασίας, αλλά με πραγματικό σκοπό την εισαγωγή στη σωματεμπορία (Hill, 2011). Η εξάπλωση ηθικού πανικού γύρω από τη σωματεμπορία ήταν ιδιαίτερα έκδηλη στην Ευρώπη την προηγούμενη δεκαετία και απόρροιά της ήταν η διοργάνωση διαμαρτυριών από κατοίκους διάφορων περιοχών με σκοπό την αφύπνιση της κοινωνίας μπροστά στους κινδύνους και την πραγματική έκταση του φαινομένου (Hill, 2011). Αποτέλεσμα των πρακτικών αυτών, βέβαια, ήταν η διάδοση ηθικού πανικού να ενισχύεται, καθώς κέντριζε όλο και περισσότερο το ενδιαφέρον του κοινού και των Μ.Μ.Ε.

Τα Μ.Μ.Ε. με τη σειρά τους διαδραμάτισαν πολύ σημαντικό ρόλο στην εξάπλωση του ηθικού πανικού γύρω από την σωματεμπορία. Για παράδειγμα στο Ηνωμένο Βασίλειο, τίτλοι εφημερίδων όπως «A Child of Thirteen Bought for £5», «Strapping Girls Down», «Delivered for Seduction», «Decoy Girls and Their Arts» και «25,000 Sex Slaves on the Streets of Britain» μονοπωλούσαν τα πρωτοσέλιδα εφημερίδων, μεταδίδοντας καθημερινά ένα δυσανάλογο πανικό σε σχέση με την έκταση του ζητήματος (Hill, 2011; Davies, 2009). Ιστορίες θυμάτων παρουσιάζονταν καθημερινά, επευφημώντας παράλληλα τις προσπάθειες της κυβέρνησης στον δύσκολο αυτόν αγώνα (Hill, 2011). Η τελευταία με τη σειρά της, δράττοντας της

ευκαιρίας αυτής, προωθούσε αυστηρότερα μέτρα κατά της μετανάστευσης, αλλά και κατά της πορνείας (Hill, 2011).

Μέσα από τα αφηγήματα περί διάσωσης θυμάτων σωματεμπορίας που έβγαιναν στη δημοσιότητα, τα Μ.Μ.Ε. προέβαλαν από τη μία την ένταση του προβλήματος, ενώ ταυτόχρονα παρουσιάζονταν σαν προστάτες και σωτήρες των ευάλωτων αυτών κοινωνικών ομάδων, κυρίως των γυναικών που αποτελούσαν τα απροστάτευτα θύματα της σωματεμπορίας (Hill, 2011). Την ίδια εικόνα δημιουργούσαν και για την αστυνομία η οποία μέσω των εφόδων διάσωσης μετατράπηκε σε σωτήριο όργανο της κοινωνίας που επανέφερε την τάξη και τη δικαιοσύνη (Hill, 2011).

Εντούτοις, σύμφωνα με σχετικές έρευνες, η εικόνα που παρουσιάζεται γύρω από τη σωματεμπορία δεν αντιστοιχεί πάντοτε στην πραγματικότητα καθώς μεταδίδεται με υπερβολική ένταση και από αναξιόπιστες πηγές. Για παράδειγμα, στο Ηνωμένο Βασίλειο τις προηγούμενες δεκαετίες παρουσιάζονταν αρκετά στοιχεία από έρευνες τα οποία δεν επιβεβαιώθηκαν ή χρησιμοποιήθηκαν αυθαίρετα από οργανισμούς και πολιτικούς (Hill, 2011; Davies, 2009). Πιο συγκεκριμένα, στον αγγλικό τύπο τα άρθρα σχετικά με τη σωματεμπορία βασίζονταν πολλές φορές σε ανυπόστατες φήμες και ιστορίες σχετικά με θύματα που δεν μπορούσαν να εξακριβωθούν προκειμένου να φτιάξουν μία συνολική εικόνα για το φαινόμενο (Hill, 2011). Πολλές φορές ακόμη και η ίδια η κυβέρνηση και η αστυνομία λέγεται πως παρουσίαζαν τις θέσεις τους βασιζόμενοι σε αυτές τις φήμες χωρίς να επιβεβαιώσουν τα στοιχεία που συνέλεγαν. Μετέδιδαν στην ουσία ένα προεπιλεγμένο μοτίβο αφήγησης χωρίς να έρχονται οι ίδιοι σε επαφή με τα θύματα ή τους αστυνομικούς που ενεπλάκησαν στην υπόθεση προκειμένου να διερευνήσουν όλες τις λεπτομέρειες (Hill, 2011). Παρόλα αυτά, το κύρος που διέθεταν ως επίσημοι φορείς του κοινωνικού ελέγχου, τους καθιστούσε αυθεντίες και εφόσον δεν υπήρχε κάποιος αντίλογος που να αμφισβητεί τα λεγόμενά τους, τα στοιχεία αυτά γίνονταν αποδεκτά από το σύνολο του πληθυσμού (Hill, 2011).

Το γεγονός που καθιστά το αφήγημα του ηθικού πανικού σχετικά με τη σωματεμπορία τόσο τρομακτικό είναι η αθωότητα του θύματος, η οποία δεν μπορεί να αμφισβητηθεί από κανέναν (Hill, 2011). Τα αφηγήματα γύρω από τη σύγχρονη δουλειά, που διαμορφώνονται μέσα από την κατασκευή ηθικών πανικών για τη σωματεμπορία, δημιουργούν την εικόνα ενός βίαιου εμπορίου λευκής σαρκός, το

οποίο ωστόσο παραμένει σύνηθες για μεταναστευτικές ομάδες που έρχονται σε μία χώρα για την αναζήτηση εργασίας. Θεωρείται πως το θύμα σωματεμπορίας είναι αυτόματα ένα θύμα που εισάγεται βίαια στην πορνεία (Hill, 2011). Με τον τρόπο αυτόν δίνεται έμφαση μόνο στις προεκτάσεις του sex trafficking το οποίο ταυτίζεται με την πορνεία και τη δουλεία υποκρύπτοντας τις άλλες μορφές του φαινομένου της σωματεμπορίας (Hill, 2011). Επιπλέον, η απουσία της διευκρίνισης αυτής από τα Μ.Μ.Ε. δημιουργεί μία ασαφή εικόνα στο κοινό που εστιάζει μόνο στη βία και τη μη συγκατάθεση, αφήνοντας χώρο για παρανοήσεις και ενίσχυση του ηθικού πανικού και του φόβου που επιφέρει (Davies, 2009). Ταυτόχρονα, η εξάπλωση ηθικού πανικού και όλο το ενδιαφέρον για τα θύματα σωματεμπορίας σταματούν στη διάσωση των τελευταίων, καθώς τα Μ.Μ.Ε. δε συνεχίζουν τις ερευνητικές τους προσπάθειες σχετικά με την πορεία και αποκατάσταση των θυμάτων ή με τις συνθήκες εντός των δημόσιων και ιδιωτικών δομών κάτω από τις οποίες αυτά τα θύματα διαβιούν (Hill, 2011).

Μέσα από το ίδιο αφηγηματικό πλαίσιο αναλύεται και η παιδική σωματεμπορία, η οποία είναι μια εξίσου εγκληματική πρακτική που δυστυχώς είναι δύσκολα ανιχνεύσιμη (Cree *et al.*, 2014). Η περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου δείχνει πως ανήλικα αγόρια και κορίτσια διαφόρων ηλικιών και καταγωγών καθίστανται θύματα σωματεμπορίας για ποικίλους λόγους όπως για σεξουαλική κακοποίηση, διακίνηση ναρκωτικών ή καταναγκαστική εργασία. Η εκμετάλλευση αυτή επιφέρει μεγάλα κέρδη στους εμπόρους τους με αποτέλεσμα η παιδική σωματεμπορία να έχει μετατραπεί σε μία επικερδή επιχείρηση (Cree *et al.*, 2014).

Ένα σύνηθες αφήγημα που διαπραγματεύεται μέσω της διάδοσης ηθικού πανικού έχει να κάνει με ανεύθυνες μητέρες οι οποίες πωλούν κυρίως τις κόρες τους σε εμπόρους, που με τη σειρά τους τις κακομεταχειρίζονται και τις μεταφέρουν πολλές φορές έξω από τη χώρα καταγωγής τους (Hill, 2011). Από την άλλη, δεν είναι λίγα τα αφηγήματα που έχουν κυκλοφορήσει με απαγωγές παιδιών σε δημόσιους χώρους όταν οι γονείς στρέφουν το βλέμμα τους αλλού για λίγα λεπτά. Εικόνες και αφηγήσεις σαν και αυτές, έχουν δημιουργήσει μέχρι και σήμερα μεγάλο πανικό, καθώς δίνουν την στερεοτυπική εντύπωση πως η σωματεμπορία και η διακίνηση ανθρώπων πρόκειται για μία μάλιστα που παραμένει κρυφή, αλλά απειλεί τις ευυπόληπτες οικογένειες μίας κοινωνίας. Παρόλα αυτά, πρόκειται κατά βάση για ένα

φαινόμενο το οποίο τελείται ενάντια σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες και εντός συγκεκριμένου χωροταξικού και ιστορικού πλαισίου (Cruz, 2018 ; DeGenova, 2016).

Η διατήρηση ηθικού πανικού γύρω από την παιδική σωματεμπορία συνίσταται στην ένταση και συχνότητα με την οποία προβάλλεται από τα Μ.Μ.Ε. αλλά και από την προβληματική παρουσίαση των ανήλικων θυμάτων (Zgoba, 2004). Λόγω της καλλιέργειας ηθικού πανικού, έχει δημιουργηθεί, σύμφωνα με τον Cree (2014), μία στερεοτυπική εικόνα σχετικά με τον κίνδυνο που ελλοχεύει για την παιδική σωματεμπορία. Τα αφηγήματα περιλαμβάνουν από τη μία πλευρά του γονείς οι οποίοι παραμελούν τα παιδιά τους ή τα πωλούν εσκεμμένα για προσωπικό όφελος και από την άλλη τους εμπόρους οι οποίοι εκμεταλλεύονται οικονομικά και σεξουαλικά τα θύματά τους (Hill, 2011). Επιπλέον, ηθικοί επιχειρηματίες, όπως τα όργανα επιβολής κοινωνικού ελέγχου και ΜΚΟ, παρουσιάζονται ως σωτήρες οι οποίοι στηρίζουν τα παιδιά που έχουν υπάρξει θύματα σωματεμπορίας ενώ ταυτόχρονα φέρνουν το θέμα στην προσοχή του κοινού μέσα από δραματοποιημένες εικόνες και αφηγήματα (Cree *et al.*, 2014).

Υποστηρίζεται πως ο απώτερος στόχος της εξάπλωσης του ηθικού αυτού πανικού είναι η εγκαθίδρυση νέας αυστηρότερης νομοθεσίας που αποκτά έναν περισσότερο τιμωρητικό χαρακτήρα, αλλά παρόλα αυτά δεν έχει καταφέρει να μειώσει τα ποσοστά σωματεμπορίας (Cree *et al.*, 2014). Κατά συνέπεια, η θεωρία του ηθικού πανικού φέρνει στην επιφάνεια ζητήματα ρατσισμού σχετικά με οικονομικά αναπτυσσόμενες κοινωνίες και μεταναστευτικές ομάδες (Καρύδης & Χουλιάρης, 2015), στις οποίες πολλές οικογένειες που μαστίζονται από την φτώχεια πωλούν τα παιδιά τους στο εμπόριο προκειμένου να αποκτήσουν οικονομικά οφέλη (Cree *et al.*, 2014). Ασφαλώς, τέτοιες πρακτικές είναι βαθύτατα προβληματικές και χρήζουν οξείας κριτικής, ωστόσο όσο ο διάλογος γύρω από την παιδική σωματεμπορία περιορίζεται σε μεμονωμένα περιστατικά ενδοοικογενειακής εκμετάλλευσης, τόσο εντείνεται μια μορφή κοινωνικής «μυωπίας» που αποσιωπεί την οικονομική και πολλές φορές διασυνοριακή διάσταση της σωματεμπορίας η οποία αποτελεί μορφή οργανωμένου εγκλήματος.

Τέλος, παρόλο που η δημιουργία ηθικού πανικού γύρω από το ζήτημα έχει διεγείρει κοινωνικούς προβληματισμούς δεν έχουν παρατηρηθεί αξιοσημείωτα αποτελέσματα σχετικά με την καταπολέμηση της σωματεμπορίας ως διασυνοριακό οργανωμένο

έγκλημα σε εθνικό, αλλά και διεθνές επίπεδο (Mattar & VanSlyke, 2010). Αντιθέτως, η ρητορική που υιοθετείται από κρατικούς μηχανισμούς και τα Μ.Μ.Ε. πολλές φορές παρουσιάζει το ζήτημα από μια ηθικολογική σκοπιά που δεν βοηθά την ανάπτυξη πολιτικών αντιμετώπισης της σωματεμπορίας (Stacy, 2012) και που δραματοποιεί την σεξουαλική διάσταση της εκμετάλλευσης των θυμάτων (Vance, 2012), καταλήγοντας έτσι να είναι εχθρική προς τα θύματα και να μην λαμβάνει υπόψιν τις κρατικές και κοινωνικές ευθύνες για την διαίωση του φαινομένου (Andrijasevic & Mai, 2016). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η δριμύτατη κριτική που ασκείται προς τα θύματα σωματεμπορίας που ταυτοχρόνως αποτελούν λαθρομετανάστες σε μία χώρα, κι όχι στα κυκλώματα σωματεμπορίας ή στους διακινητές (Gregoriou & Ras, 2018).

4.8 Πορνεία

Η κατασκευή ηθικού πανικού γύρω από την πορνεία προκαλεί υπερβολική ανησυχία σχετικά με την ηθική μιας κοινωνίας, καθώς θεωρείται πως κλονίζει τις παραδοσιακές της αξίες (Weitzer, 2009). Το αφήγημα που αναπαράγει ο συγκεκριμένος λόγος πανικός προσπαθεί να δημιουργήσει μια ηθικολογική κουλτούρα φόβου, υποστηρίζοντας πως πρόκειται για ένα φαινόμενο το οποίο πολλαπλασιάζεται ανεξέλεγκτα και αποτελεί κίνδυνο για τόσο για τα αστικά κέντρα, όσο και για τις προαστιακές και ήσυχες γειτονίες (Weitzer, 2009). Για να γίνει αντιληπτό αυτό, ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στο λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται αναφορικά με την πορνεία. Πιο συγκεκριμένα, πολλοί μιλούν για «μόλυνση» των περιοχών αυτών από τις εκδιδόμενες, οι οποίες πέραν των «ανήθικων» πρακτικών τους, αποτελούν αφορμή για αύξηση της εγκληματικότητας, με αποτέλεσμα πολλά παιδιά να πέσουν θύματα κακοποίησης ή να εμπλακούν με την χρήση ουσιών μέσω της διακίνησης ναρκωτικών που θα επιφέρει αναπόφευκτα η άσκηση της πορνείας (Weitzer, 2009). Κατά αυτόν τον τρόπο, η συζήτηση μετατοπίζεται από το ζήτημα της πορνείας, στην ίδια την εκδιδόμενη η οποία πλέον μετατρέπεται σε λαϊκό δαίμονα και της αποδίδεται η ταμπέλα του «ιού» που διασπείρει και άλλες μορφές εγκληματικότητας μέσω της ύπαρξής της.

Σταδιακά η πορνεία έχει αποκτήσει πολλούς αντιπάλους, μεταξύ των οποίων πολιτικοί και επιδραστικοί μέτοχοι [*stakeholders*] οι οποίοι χαρακτηρίζουν τη συγκεκριμένη πρακτική ως «απεχθή», «βρώμικη» και «ανήθικη» (Weitzer, 2009 p.

93-94). Ο έντυπος τύπος δεν έχει μείνει αμέτοχος, καθώς η δημοσίευση άρθρων που τονίζει την παρεκκλίνουσα σεξουαλικότητα και ηθική των εκδιδόμενων αυξάνει τα αισθήματα φόβου μέσα από συναισθηματικά φορτισμένες ιστορίες με τρομοκρατικές και συγκλονιστικές περιγραφές (Stauter-Halsted, 2009). Οι δημοσιογράφοι έχουν αναπτύξει τη δική τους ρητορική γύρω από τα αίτια και τις συνέπειες της πορνείας, καθώς και για τους τρόπους εξάλειψής της δημιουργώντας αφηγήματα που συνήθως δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα (Stauter-Halsted, 2009).

Από την άλλη πλευρά, θεωρείται πως η αποπομπή και ο στιγματισμός των εκδιδόμενων έχει προσφέρει μία αίσθηση ανωτερότητας στα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα καθώς διαφοροποιεί τις ευπόληπτες και ευσεβείς οικογένειες από το περιθώριο στο οποίο ανήκει η πορνεία (Stauter-Halsted, 2009). Παρόλα αυτά, η παραπάνω δήλωση πρέπει να αντιμετωπιστεί με σκεπτικισμό, καθώς μεγάλη μερίδα ανδρών που προέρχονται από αυτά τα κοινωνικά στρώματα, αποτελούν πορνοπελάτες και στην ουσία είναι αυτοί που συμβάλλουν στη διαίωσιση του φαινομένου το οποίο καταδικάζουν (Stauter-Halsted, 2009). Στα περισσότερα από αυτά τα αφηγήματα αποσιωπείται ο ρόλος του πορνοπελάτη ως ενεργού υποκειμένου στην εν λόγω συναλλαγή (Λάζος, 2002), ενώ οι πορνικές σχέσεις γίνονται, λανθασμένα, αντιληπτές ως μια υπόθεση που σχετίζεται με τα κατώτερα και κατώτατα στρώματα της κοινωνίας (Edlund & Korn, 2002; McLeod, 2022).

Συνεπώς, το παράδειγμα του ηθικού πανικού γύρω από την πορνεία δαιμονοποίησε τις εκδιδόμενες, οι οποίες τελικά αποτέλεσαν και θύματα (Wattis, 2020) αλλά και λαϊκούς δαίμονες (Weitzer, 2005) για το συλλογικό θυμικό. Με αφορμή την εξάπλωση του συγκεκριμένου ηθικού πανικού, τα Μ.Μ.Ε. αναπαρήγαγαν ένα πατριαρχικό και μισογυνιστικό λόγο γύρω από τις εκδιδόμενες, μεγεθύνοντας το δομικό σεξισμό που χαρακτηρίζει την πορνεία αυτή καθαυτή (McLaughlin, 1991). Οι εκδιδόμενες αντιμετωπίζονται σαν κατώτερα όντα, τα οποία είναι υπεύθυνα για την κατάσταση στην οποία έχουν επέλθει (Hunt&Hubbard, 2015; Strega, 2014). Στο γεγονός αυτό, φαίνεται πως συμβάλλει άμεσα και ο βαθιά προβληματικός ρόλος του πορνοπελάτη, ο οποίος αποκρύπτεται από τα κύρια μιντιακά αφηγήματα. Συγκεκριμένα, οι τελευταίοι, κρυμμένοι πίσω από την εικόνα φιλήσυχων πολιτών, οικογενειάρχων και συνεπών φορολογουμένων συνδράμουν ενεργητικά στη διαίωσιση όχι μόνο της πορνείας, αλλά και στην κατασκευή στερεοτυπικών και

σεξιστικών απόψεων εις βάρος των εκδιδόμενων (Stauter-Halsted, 2009). Παρόλα αυτά, ο ρόλος τους αποσιωπείται ενώ δίνεται αποκλειστική προσοχή στο μονομερή ρόλο των εκδιδόμενων οι οποίες θυματοποιούνται δευτερογενώς μέσα από αφηγήματα που τις παρουσιάζουν ως ηθική απειλή για την κοινωνία (Weitzer, 2006).

Επιπροσθέτως, ο λόγος των Μ.Μ.Ε. έχει λειτουργήσει υποκριτικά ως προς την ευθύνη της πολιτείας απέναντι στο φαινόμενο. Από τη μια πλευρά ο κρατικός μηχανισμός φαίνεται να κάνει τα πάντα προκειμένου να εξαλείψει την πορνεία και να «καθαρίσει» περιοχές από τις εκδιδόμενες και τον απειλητικό τρόπο ζωής τους (Hubbard, 2004). Από την άλλη, η πορνεία παρουσιάζεται ως ένα φαινόμενο το οποίο βρίσκεται εκτός της κοινωνίας και των ορίων του κρατικού μηχανισμού (McLaughlin, 1991). Απόρροια όλων των παραπάνω είναι η επαναθυματοποίηση των εκδιδόμενων καθώς βρίσκουν απέναντί τους όλη την κοινωνία η οποία τις περιθωριοποιεί και τις απορρίπτει με έναν βαθιά στιγματιστικό τρόπο (Hallgrímsdóttir, 2008). Έτσι, οι εκδιδόμενες παραμένουν στο περιθώριο και σε μία κατάσταση που δεν έχουν επιλέξει, αλλά ούτε μπορούν να ξεφύγουν εύκολα, δεχόμενες παράλληλα την αποδοκιμασία της κοινωνίας (Sharpe, 2017).

4.9 Συμπεράσματα Κεφαλαίου

Το κεφάλαιο αυτό παρουσίασε ορισμένα κοινωνικά φαινόμενα τα οποία αποτέλεσαν αφορμή για ανάπτυξη ηθικών πανικών που σε πολλές περιπτώσεις οδήγησαν σε νομοθετικές μεταρρυθμίσεις, ενώ σε άλλες καθόρισαν τον τρόπο που αντιμετωπίζονται τμήματα του πληθυσμού τη στιγμή που χαρακτηρίζονται ως λαϊκοί δαίμονες. Ένα βασικό στοιχείο που θα πρέπει να υπογραμμιστεί από την ενότητα αυτή είναι οι επιπτώσεις που επέφερε η εξάπλωση ηθικού πανικού σε κάθε κοινωνική ομάδα που στοχοποιήθηκε: κοινωνικός αποκλεισμός, περιθωριοποίηση, στιγματισμός, λιγότερες ευκαιρίες και έλλειψη αλληλεγγύης είναι κάποια από τα αποτελέσματα που επέφερε στους δαιμονοποιημένους πληθυσμούς. Αντιστοίχως, οι επιπτώσεις των ηθικών πανικών για την ευρύτερη κοινωνία ήταν εξίσου καταστροφικές: διευρυμένη καταστολή με πρόσχημα την αντιμετώπιση μιας αδιευκρίνιστης και θολής απειλής, υιοθέτηση αναχρονιστικών λεξιλογίων και συμπεριφορών, κανονικοποίηση ενός διχαστικού λόγου και αισθητικοποίηση της

βίας, έμφαση στην κοινωνική εξόντωση και όχι στον σωφρονισμό, παγίωση μιας κουλτούρας φόβου είναι κάποια από τα κύρια σημεία που αξίζει να υπογραμμιστούν.

5. Εγκληματολογικά Ρεύματα και Ηθικοί Πανικοί

5.1 Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο θα γίνει προσπάθεια ανάλυσης τριών αναδυόμενων ρευμάτων της εγκληματολογίας, καθώς και πώς αυτά επηρεάστηκαν από τη θεωρία του ηθικού πανικού. Ειδικότερα, η ψηφιακή εγκληματολογία, η φεμινιστική εγκληματολογία και η πράσινη εγκληματολογία θα αποτελέσουν τον ερευνητικό πυλώνα του κεφαλαίου προκειμένου να εξεταστεί η συνδιαλλαγή τους με την θεωρία του ηθικού πανικού. Πιο συγκεκριμένα, επιχειρείται η γεφύρωση επί μέρους εγκληματολογικών ρευμάτων με την θεωρία του ηθικού πανικού ούτως ώστε να αναδειχθεί όχι μόνο η πρακτική διάσταση της θεωρίας του Cohen, αλλά και η απήχηση της σε μεταγενέστερα ρεύματα εντός του εγκληματολογικού χώρου. Πέραν τούτου, κρίνεται ιδιαίτερα ενδιαφέρον να εξετασθεί ο τρόπος που ετερόκλητα ρεύματα εγκληματολογίας τα οποία δεν σχετίζονται αμιγώς αναμεταξύ τους, βρήκαν κοινό τόπο έρευνας στους σύγχρονους ηθικούς πανικούς.

5.2 Ψηφιακή Εγκληματολογία

Η υποενότητα αυτή θα εστιάσει στην Ψηφιακή Εγκληματολογία. Ειδικότερα, θα γίνει προσπάθεια προσέγγισης των ηθικών πανικών που έχουν δημιουργηθεί γύρω από το διαδίκτυο και το ηλεκτρονικό έγκλημα, αλλά και τους μηχανισμούς που βρίσκονται πίσω από τη διάδοσή τους. Εάν οι ηθικοί πανικοί γίνουν αντιληπτοί υπό την ιστορική τους διάσταση, πρέπει ταυτόχρονα να γίνει αναφορά και στην συνδιαλλαγή τους με βαθιά παγιωμένες κοινωνικές φοβίες και άγχη, όπως η τεχνοφοβία. Υπό αυτό το πρίσμα, θεωρητικά, ο ηθικός πανικός γύρω από το ψηφιακό έγκλημα δεν θα έπρεπε να ξαφνιάζει την εγκληματολογική κοινότητα, ωστόσο η αναπαράσταση του κυβερνοχώρου και του ηλεκτρονικού εγκλήματος από τα Μ.Μ.Ε. δύναται να αναδείξει ποικίλες κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις του φαινομένου της τεχνοφοβίας. Πιο συγκεκριμένα, το κύριο αφήγημα των Μ.Μ.Ε. παρουσιάζει τον κυβερνοχώρο ως

κάτι το οποίο, αφενός, προσφέρει απεριόριστες δυνατότητες, ενώ αφετέρου, ενέχει μεγάλη επικινδυνότητα καθώς μπορεί να κατασκευάσει μία διαστρεβλωμένη πραγματικότητα και να παρουσιάσει γεγονότα και καταστάσεις πολύ διαφορετικά απ' ό,τι έχουν συμβεί (Lavorigna, 2018). Εν γένει, παρατηρείται η τάση των Μ.Μ.Ε. να υπερτονίζουν περιστατικά συγκεκριμένων ψηφιακών παραβάσεων με αποτέλεσμα την επακόλουθη δημιουργία ηθικών πανικών, προβάλλοντας δυσανάλογα αυτά τα εγκλήματα και χρησιμοποιώντας στρατηγικές που δαιμονοποιούν συγκεκριμένες διαδικτυακές κοινότητες (Demata, 2017). Ως αποτέλεσμα, ο φόβος γύρω από το διαδίκτυο τείνει να συγχέεται με την απειλή του ηλεκτρονικού εγκλήματος, και η πρόσβαση στον κυβερνοχώρο να θεωρείται πως διευκολύνει την θυματοποίηση ως προς αυτή την αφηρημένη και θολή μορφή παραβατικότητας (Wall, 2008).

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να αναφερθεί πως η κατασκευή ηθικών πανικών γύρω από την τεχνοφοβία έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τα αφηγήματα που καλλιεργούνται αναφορικά με τα βιντεοπαιχνίδια. Πιο συγκεκριμένα, έχει επικρατήσει η άποψη πως τα βιντεοπαιχνίδια όχι μόνο αυξάνουν τη βία στους εφήβους, αλλά υποβιβάζουν και το επίπεδο της νοημοσύνης τους (Markey & Ferguson, 2017). Έχει υποστηριχθεί, μάλιστα, πως αποτελούν ένα κρίσιμο κοινωνικό ζήτημα το οποίο πρέπει να αντιμετωπιστεί με την ίδια σοβαρότητα όπως το αλκοόλ και η πορνογραφία (Markey & Ferguson, 2017). Οι ηθικοί πανικοί που προκύπτουν σχετικά με τα βιντεοπαιχνίδια τονίζουν πως τα τελευταία κλέβουν την αθωότητα των εφήβων και διαμορφώνουν μία βίαη συμπεριφορά η οποία μπορεί να προβεί ανεξέλεγκτη (Kline, 1999). Επιπρόσθετα, όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, τα βίαια βιντεοπαιχνίδια έχουν κατηγορηθεί πως έχουν επηρεάσει πολλούς εφήβους προσφέροντάς τους προβληματικά πρότυπα και ωθώντας τους σε ένοπλες επιθέσεις εναντίον συμμαθητών και δασκάλων τους σε σχολεία των Η.Π.Α (Copenhaver, 2020).

Η δημιουργία και εξάπλωση ηθικών πανικών σχετικά με τα βιντεοπαιχνίδια δίνει, συνήθως, ευκαιρία σε πολιτικά πρόσωπα, αλλά και έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα να λάβουν δράση καταστρώνοντας ηθικές εκστρατείες για τον έλεγχο και την λογοκρισία των ηλεκτρονικών παιχνιδιών και την προστασία της νεολαίας. Συγκεκριμένα, πολιτικοί και Μ.Μ.Ε. προσπαθούν να «σώσουν» τους νέους από αυτόν τον κίνδυνο που διαιωνίζει τη βία, με τα τελευταία να δίνουν μεγαλύτερη

έμφαση και να διογκώνουν τις αρνητικές εκφάνσεις των βιντεοπαιχνιδιών με αποτέλεσμα να αποκλείουν κάθε ενδεχόμενο θετικής ή υγιούς επίδρασης από αυτά. Ωστόσο, η έμμετρη ψυχαγωγική χρήση βιντεοπαιχνιδιών, δε φαίνεται να συνδέεται με την αύξηση της βίας στους εφήβους, ενώ έχει υποστηριχθεί πως μπορούν να συμβάλουν στην ομαλή κοινωνικοποίηση και στην απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων (Halbrook *et al.*, 2019). Παρόλα αυτά, τα Μ.Μ.Ε. μέσω της κατασκευής ηθικού πανικού παρουσιάζουν μία εικόνα σύμφωνα με την οποία η χρήση ηλεκτρονικών παιχνιδιών από τους εφήβους νομοτελειακά οδηγεί στην κανονικοποίηση και τον πολλαπλασιασμό της βίας (Leick, 2019).

Επιπρόσθετα, η εξάπλωση ηθικού πανικού γύρω από το ψηφιακό έγκλημα έχει επεκταθεί και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης καθώς θεωρείται πως μεγάλη μερίδα του πληθυσμού πέφτει θύμα της λεγόμενης ηλεκτρονικής διαπόμπευσης [*online shaming*]. Ο συγκεκριμένος όρος αφορά τη διαδικασία δημόσιου εξευτελισμού κάποιου στόχου μέσα από πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης. Ειδικότερα, πλατφόρμες όπως τα Twitter, Instagram, Facebook και YouTube θεωρείται πως ενισχύουν το *online shaming* και, πλέον, με την εξέλιξη της τεχνολογίας διευκολύνουν τη διάδοσή του σε πολύ μεγάλο βαθμό (Ingraham, 2016). Οι ηθικοί πανικοί για τις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης διαμορφώνουν την εντύπωση πως έχει δημιουργηθεί μία ισχυρή υποκουλτούρα η οποία κρίνει και τιμωρεί τους αποκλίνοντες μέσω του αποντροπιασμού και του στιγματισμού (Ingraham, 2016). Βέβαια, το γεγονός ότι οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης απευθύνονται σε τόσο ευρύ κοινό ενέχει και την πιθανότητα οι απόψεις που εκφράζονται να λαμβάνουν αρνητική ανταπόκριση. Επομένως, ενώ εκ πρώτης όψεως δίνεται η ψευδαίσθηση μίας φαινομενικής δημοκρατίας και ελευθερίας του λόγου, σε ένα δεύτερο επίπεδο καταδικάζονται και τιμωρούνται απόψεις και κοινωνικές ομάδες που θεωρούνται μη αποδεκτές (Ingraham, 2016).

Παρόλα αυτά, η ταχύτατη εισροή ειδήσεων και πληροφοριών οδηγεί πολλές φορές σε διαστρέβλωση της αλήθειας. Αυτό με τη σειρά του μπορεί να διαμορφώσει εντυπώσεις που δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, αλλά μπορούν να δημιουργήσουν εχθρικά συναισθήματα για συγκεκριμένες ομάδες και με τον καιρό να καλλιεργήσουν νέους ηθικούς πανικούς (Walsh, 2020). Σε αυτό το σημείο προκύπτει και η πιο σημαντική αντίφαση όσων αφορά τους ηθικούς πανικούς γύρω από τα μέσα

κοινωνικής δικτύωσης: ότι πολλές φορές οι ίδιοι οι ηθικοί επιχειρηματίες που τα καταδικάζουν, ταυτόχρονα τα αξιοποιούν για την περαιτέρω προώθηση και εμπέδωση των εκστρατειών τους. Έτσι, με τη βοήθεια της ανωνυμίας και με πρόσχημα την ελευθερία έκφρασης, οι ηθικοί επιχειρηματίες μεταδίδουν άγχος και φόβο στο κοινό με στόχο να κάνουν πιο ηχηρό το μήνυμά της εκάστοτε εκστρατείας τους και να ασκήσουν μεγαλύτερη επιρροή (Walsh, 2020). Για παράδειγμα, τα M.M.E. δρύνονται της ευκαιρίας προκειμένου να συσχετίσουν την χρήση του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης με μία φανταστική εικόνα που παρουσιάζει τη νέα γενιά ως απείθαρχη και με έλλειψη βασικών ηθικών φραγμών (Walsh, 2020).

Ορισμένοι ερευνητές θεωρούν πως η κατασκευή και διάδοση ηθικών πανικών δε θα μπορούσε να υλοποιηθεί χωρίς τα M.M.E. καθώς τα τελευταία προσφέρουν τα εργαλεία που χρειάζεται για να εγκαθιδρυθεί και να ασκήσει τόσο μεγάλη επιρροή στον κόσμο (Walsh, 2020). Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, προσφέρουν τη δυνατότητα πρόσβασης σε μεγάλες πλατφόρμες και πηγές ειδήσεων σε όλους, παρέχοντας την ευκαιρία ανταλλαγής απόψεων και έκφρασης ακόμη σε μειονότητες και περιθωριοποιημένες ομάδες (Walsh, 2020). Συνεπώς, στην σύγχρονη ψηφιακή εποχή ο καθένας μπορεί να κατασκευάσει τη δική του είδηση και μέσω της διάδοσης ηθικών πανικών, ενώ ταυτόχρονα οι ηθικοί επιχειρηματίες και οι λαϊκοί δαίμονες μπορούν να έρθουν ανοιχτά σε αντιπαράθεση και οι δεύτεροι να ανταποδώσουν και να απαντήσουν στις κατηγορίες που τους προσάπτουν οι πρώτοι (Walsh, 2020).

Επιπροσθέτως, η καλλιέργεια ηθικών πανικών γύρω από το ηλεκτρονικό έγκλημα δημιουργεί έντονο φόβο επειδή αντιμετωπίζεται ως μια αόρατη απειλή με μη προβλέψιμες προεκτάσεις. Από την στιγμή που οι άνθρωποι δεν ξέρουν με τι μπορεί να έρθουν αντιμέτωποι ο φόβος και η ανησυχία μπροστά σε μία νέα απειλή αυξάνεται (Lavorigna, 2018). Λόγω της ανασφάλειας αυτής, το κοινό μπορεί να γίνει πιο επιρρεπές και δεκτικό σε εκστρατείες και κυβερνητικές προσπάθειες που μπορεί να παρουσιάζονται σαν λύσεις πάνω στο φαινόμενο του ηλεκτρονικού εγκλήματος ενώ στην πραγματικότητα αποτελούν μία στοχευμένη στρατηγική που αποσκοπεί στη χειραγώγηση της κοινής γνώμης μέσω της λογοκρισίας (Lavorigna, 2018). Αξιοσημείωτες απόπειρες που έχουν συσχετίσει την κριτική θεωρία με την ψηφιακή εγκληματολογία αναδεικνύουν ότι μέσα από τέτοιου είδους στρατηγικές, σημαντικοί

μέτοχοι προσπαθούν να περιορίσουν τις δυνατότητες χρήσης και κινητικότητας στο διαδίκτυο από τους πολίτες, να οριοθετήσουν την δημόσια και ελεύθερη διάσταση του κυβερνοχώρου, να τοποθετήσουν ελεγκτικούς μηχανισμούς που προωθούν κρατικά και εταιρικά συμφέροντα (Kwet, 2019), αποδυναμώνοντας τον απλό χρήστη (Wark, 2004). Η διασπορά, επομένως, ηθικών πανικών δύναται να παράσχει ευκαιρίες για αλλαγές στη νομοθεσία μιας χώρας που μπορεί και να αποσκοπεί στην καταστολή της κοινωνίας (Καρύδης 2010; Lavorgna, 2018).

Συνολικά, δεν μπορεί να αρνηθεί κάποιος πως το ηλεκτρονικό έγκλημα υπάρχει κι ενέχει πολλούς κινδύνους. Παρόλα αυτά, τα Μ.Μ.Ε. μέσω των ηθικών πανικών, επικεντρώνονται σε ένα προκατασκευασμένο προφίλ παραβατών, όπως είναι για παράδειγμα οι χάκερς (Wall, 2012), και σε συγκεκριμένα κοινωνικά ζητήματα, όπως είναι για παράδειγμα τα βιντεοπαιχνίδια (Markey&Ferguson, 2017), δημιουργώντας λανθασμένα και υπερβολικά αφηγήματα γύρω από αυτά. Παράλληλα, σοβαρά περιστατικά ηλεκτρονικού εγκλήματος όπως οι διαδικτυακές απάτες, η διακίνηση πορνογραφικού υλικού, το λαθρεμπόριο και το ξέπλυμα μαύρου χρήματος παρουσιάζονται με έναν ελλειμματικό και ανεκπαιδευτο τρόπο, δίνοντας ίσως έτσι την εντύπωση πως δε λαμβάνουν χώρα και δεν προκαλούν σημαντική κοινωνική βλάβη (Whitty & Buchanan, 2012).

Από τα παραπάνω συνάγεται πως η προβολή του ηλεκτρονικού εγκλήματος από τα Μ.Μ.Ε. είναι προβληματική, καθώς αποσιωπώνται βασικές εκφάνσεις του ενώ αυτές που παρουσιάζονται, διαστρεβλώνονται και δημιουργούν ψευδή στερεότυπα γύρω από τις επιπτώσεις της χρήσης του διαδικτύου, μέσω της δημιουργίας ηθικών πανικών. Από την άλλη πλευρά, εξίσου σημαντικές διαστάσεις όπως είναι οι οικονομικές προεκτάσεις και συνέπειες του ηλεκτρονικού εγκλήματος δεν αναλύονται και δεν επεξηγούνται στο κοινό. Στο γεγονός αυτό, συμβάλλει ιδιαίτερα και η έλλειψη εξειδίκευσης εκ μέρους των Μ.Μ.Ε. που προβαίνουν σε υπεραπλουστευτικές και ανεκπαιδευτες αναλύσεις των φαινομένων που πραγματεύονται με αποτέλεσμα να οδηγούν στην παραπληροφόρηση του κοινού (Whitty & Buchanan, 2012). Αποτέλεσμα αυτού είναι η χρήση του διαδικτύου να μην προβάλλεται ως μία νέα μορφή παγκοσμιοποιημένης διασύνδεσης, αλλά ως ένα νέο μυστηριώδες και απροσδιόριστο κοινωνικό πρόβλημα το οποίο χρήζει επισταμένης προσοχής και άμεσης επιβολής κοινωνικού ελέγχου.

Σε όλα τα παραπάνω υποθάλπεται και η άποψη πως τα παραδοσιακά Μ.Μ.Ε. δε θέλουν να χάσουν την πρωτοκαθεδρία της ενημέρωσης και την εξουσία που αυτή συνεπάγεται, επομένως βλέπουν τις νέες τεχνολογίες ως απειλή στον ευρύτερο χώρο των media (Waterman *et al.*, 2009). Επιπρόσθετα, τα οικονομικά οφέλη της θέσης ισχύος που καταλαμβάνουν τα παραδοσιακά Μ.Μ.Ε. μπορούν να μειωθούν από την είσοδο των νέων τεχνολογιών στο προσκήνιο (Chun *et al.*, 2004), οπότε η δημιουργία ηθικών πανικών εξυπηρετεί και στη διατήρηση των συμφερόντων αυτών.

Συμπερασματικά, η κατασκευή ηθικών πανικών στη συγκεκριμένη περίπτωση χρησιμοποιείται για να αποπροσανατολίσει το κοινό, να επιβάλει αυστηρότερα μέτρα ελέγχου του διαδικτύου σαν λύση για τη ασφάλεια των πολιτών και να δαιμονοποιήσει συγκεκριμένες συμπεριφορές και ομάδες χρηστών, παρά για να καταπολεμήσει τις ρεαλιστικές διαστάσεις του ηλεκτρονικού εγκλήματος οι οποίες προκαλούν κοινωνική βλάβη. Σε κάθε περίπτωση, η έλλειψη εξειδίκευσης και γνώσεων από μέρους δημοσιογράφων και φορέων ενημέρωσης αναφορικά με το ψηφιακό και το ηλεκτρονικό έγκλημα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εξάπλωση ηθικών πανικών καθώς η κάλυψη ειδήσεων που σχετίζεται με την διαδικτυακή παραβατικότητα χαρακτηρίζεται από υπερβολικές αντιδράσεις και αφηγήματα που δημιουργούν ψευδείς αντιλήψεις και αισθήματα φόβου στο κοινό.

5.3 Φεμινιστική Εγκληματολογία

Η Φεμινιστική Εγκληματολογία καλλιεργήθηκε σαν αυτόνομο ρεύμα της εγκληματολογίας μεταξύ της δεκαετίας του 1960 και του 1970. Κατά τη διάρκεια του δεύτερου φεμινιστικού κινήματος, γυναίκες ερευνήτριες θέλησαν να συμπεριλάβουν το φύλο στις εγκληματολογικές έρευνες καθώς θεωρούσαν ότι διαδραμάτιζε καθοριστικό ρόλο στην παραβατικότητα. Ειδικότερα, θέματα ισότητας των φύλων, γυναικεία θυματοποίηση και η παρουσία γυναικών στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, θεωρούνταν ζητήματα που δεν αντιπροσωπεύονταν επαρκώς στην εγκληματολογία μέχρι εκείνη την εποχή. Επομένως η συγκεκριμένη επιστημολογική επανατοποθέτηση επιχείρησε να αναδείξει αυτές τις εκφάνσεις που αποτελούσαν καθημερινές εμπειρίες γυναικών που βίωναν το έγκλημα, είτε σαν θύματα είτε σαν θύτες, και να επικεντρώσει το ενδιαφέρον στις αιτίες και τα αποτελέσματα του

φαινομένου, προτείνοντας παράλληλα λύσεις και προοπτικές εξέλιξης στην επιστήμη της εγκληματολογίας (Burgess-Proctor, 2006).

Η παρούσα ενότητα θα προσπαθήσει να αναλύσει τον τρόπο με τον οποίο η θεωρία του ηθικού πανικού συνδιαλέχθηκε με την Φεμινιστική Εγκληματολογία. Παρόλο που κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει την βία που δέχονται οι γυναίκες, τις συνθήκες κάτω από τις οποίες διαβιούν εντός του σωφρονιστικού συστήματος ή ακόμα και την δυνατότητα τους να διαπράξουν σοβαρά εγκλήματα, αυτό το κεφάλαιο έχει ως σκοπό να αναφερθεί στους ποικίλους τρόπους μέσα από τους οποίους τα Μ.Μ.Ε. ανακυκλώνουν αφηγήματα της δομικής πατριαρχίας τα οποία προβάλλουν τις γυναίκες μέσα από ένα σεξιστικό πρίσμα (DeKeseredy, 2010), ανεξάρτητα με το εάν αυτές είναι τα θύματα ή οι δράστες της εγκληματικής πράξης.

5.3.1 Η Γυναίκα ως «Λαϊκός Δαίμονας»

Οι τελευταίες δεκαετίες έχουν εγκαινιάσει μία εποχή μεγάλων κοινωνικών αλλαγών, στην οποία η θέση και τα δικαιώματα των γυναικών καθώς και άλλων φυλετικών μειονοτήτων κατέχουν καθοριστικό ρόλο. Παρόλα αυτά, πολλοί αντιμετωπίζουν τη δυναμική αυτή διεκδίκηση του γυναικείου πληθυσμού και τις κοινωνικές ανακατατάξεις που συνεπάγεται αρκετά καχύποπτα. Για παράδειγμα, σε περιοχές της Αμερικής και του Καναδά, γυναίκες οι οποίες επιχειρούν να σπάσουν πατριαρχικά στερεότυπα παρουσιάζονται από τα Μ.Μ.Ε., ορισμένους πολιτικούς ή ακόμη και ειδικούς με εξαιρετικά αρνητικό πρόσημο ανάγοντας τες έτσι σε λαϊκούς δαίμονες (Barak, 2019). Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται σαν να προσπαθούν να παραβιάσουν τα πρότυπα και τις νόρμες που ακολουθούσε η κοινωνία μέχρι στιγμής, με αποτέλεσμα να αποτελούν απειλή για αυτήν (Dichter *et al.*, 2010). Έτσι, γυναίκες που μπορεί να ξεφεύγουν από το κοινωνικά κατασκευασμένο πρότυπο του καλού κοριτσιού γίνονται αντιληπτές σαν να έχουν κάτι το μεμπτό, κάτι το μη κανονικό ίσως και σατανικό (Dichter *et al.*, 2010).

Αυτό που παρατηρείται είναι η αναγωγή των γυναικών, που επιλέγουν μέσα από τον ακτιβισμό και την πολιτική τους δραστηριότητα να συγκρουστούν με την ετεροκανονικότητα της δομής της κοινωνίας, σε σύγχρονους λαϊκούς δαίμονες (MoránFaúndes, 2019 ; Robinson, 2008). Ο στιγματισμός που συνεπάγεται αποδίδει στις «αποκλίνουσες» γυναίκες την ταμπέλα ότι είναι άτομα τα οποία δεν έχουν δική

τους αυτοδυναμία και στην πραγματικότητα δρουν αντιδραστικά λόγω μίας χρόνιας καταπίεσης που τις έχει αφήσει με ανεκπλήρωτες επιθυμίες (Dichter *et al.*, 2010). Σε αυτήν την περίπτωση, η κατασκευή ηθικού πανικού επικεντρώνεται γύρω από τον ακτιβισμό ώστε να δαιμονοποιηθούν συγκεκριμένες ομάδες του γυναικείου πληθυσμού που δεν ανταποκρίνονται στα πατριαρχικά πρότυπα περί γυναικείου φύλου, ώστε οι υπόλοιπες να εγκαταλείψουν την πολιτική τους δράση και τα αιτήματά τους και αντί αυτών να ταχθούν υπέρ της πατριαρχικής οργάνωσης της κοινωνίας (MoránFaúndes, 2019). Ταυτόχρονα, η ιδεολογική ηγεμονία των Μ.Μ.Ε. όχι μόνο δεν στηρίζει τις κοινωνικές και πολιτικές διεκδικήσεις των γυναικών, αλλά τις καταστέλλει επονομάζοντάς τις ως εξέγερση (Bellè & Poggio, 2018). Η στάση αυτή, οδηγεί αναπόφευκτα σε δευτερογενή θυματοποίηση των γυναικών οι οποίες βρίσκονται αντιμέτωπες με την πολιτεία παλεύοντας για την ανάγκη αναγνώρισης των δικαιωμάτων τους (Van Zoonen, 1992).

Η δράση των Μ.Μ.Ε. που στη συγκεκριμένη περίπτωση ενισχύει τη διασπορά του ηθικού πανικού δε συνίσταται μόνο στον υπερτονισμό των παραπάνω χαρακτηρισμών και της νέας ετικέτας που έχει αποδώσει σε ομάδες του γυναικείου πληθυσμού, αλλά και στην απόκρυψη της γυναικείας θυματοποίησης (Dichter *et al.*, 2010). Οι γυναίκες καθίστανται και θύματα, αλλά και δράστριες. Παρόλα αυτά, μπαίνουν στο στόχαστρο των δημοσιογράφων με εκδικητική χροιά και πολλές φορές διώκονται λόγω αυτής της ρητορικής που τις παρουσιάζει ως αποκλίνουσες από τον κοινωνικά κατασκευασμένο ρόλο που τους αποδίδεται (Barak, 2019). Επίσης, η πραγματική θυματοποίηση των γυναικών, τα ποσοστά βίας και εκμετάλλευσης εις βάρος τους συχνά αποσιωπώνται ή υποσκιάζονται πίσω από την εικόνα αδίστακτων και άγριων γυναικών που προβάλλονται από τα Μ.Μ.Ε. (Dichter *et al.*, 2010).

5.3.2 Γυναικεία Θυματοποίηση

Ως γυναικοκτονία θεωρείται «η δολοφονία μίας γυναίκας, μόνο και μόνο επειδή είναι γυναίκα, συμπεριλαμβανομένων και των υποθέσεων όπου ο θάνατος έχει επέλθει λόγω μισογυνιστικών πρακτικών και απόψεων» (Bertone, 2013 p. 2). Ενώ οι τραγικές διαστάσεις του φαινομένου δεν μπορούν να αμφισβητηθούν, προκύπτει ένα ερώτημα ως προς τον τρόπο κάλυψης γυναικοκτονιών από τα Μ.Μ.Ε., συγκριτικά με άλλες μορφές βίας. Σε αυτό το σημείο μπορούμε να παρατηρήσουμε τον διττό ρόλο που διαδραματίζουν τα Μ.Μ.Ε. ως προς την παρουσίαση του ζητήματος: αφενός

παρατηρείται μια βαθιά προβληματική τάση αισθητικοποίησης και δραματοποίησης της βίας απέναντι στο γυναικείο φύλο (Sela-Shayovitz, 2018), αφετέρου μια διάθεση αμφισβήτησης των ιστορικών και ποιοτικών διαστάσεων του φαινομένου (Easteal *et al.*, 2015). Μέσω της στρατηγικής *blaming the victim* η κατηγορία περί σεξουαλικής κακοποίησης, για παράδειγμα, παίρνει μια άλλη εννοιολογική μορφή, υποτιμάται η αξιοπιστία και η αλήθεια της και θίγεται η ακεραιότητα των θυμάτων (Dichter *et al.*, 2010). Ειδικότερα, σχόλια τα οποία επικεντρώνονται γύρω από τη συμπεριφορά και την προκλητικότητα του θύματος και που καταπιάνονται με τον τρόπο που τα θύματα ντύνονταν και τις επαφές που είχαν με αποκλίνοντες πληθυσμούς και μειονότητες μεταφέρουν την ευθύνη του εγκλήματος σε αυτά και όχι στους δράστες (Easteal *et al.*, 2015). Ταυτοχρόνως, σεξιστικά διατυπωμένα ερωτήματα όπως «γιατί μία γυναίκα να κυκλοφορεί μόνη της το βράδυ;» τοποθετούν τα θύματα σε ένα κοινωνικό αδιέξοδο που δεν τους επιτρέπει να υπερασπιστούν τον εαυτό τους ή να είναι ανεξάρτητα, ενώ προκειμένου να είναι ασφαλή χρειάζονται ανδρική προστασία και εποπτεία (Bandelli & Porcelli, 2016).

Συγχρόνως, πολλές φορές τα Μ.Μ.Ε. φαίνεται πως επαναφέρουν θέματα βίας κατά των γυναικών στη δημοσιότητα και τα παρουσιάζουν πιο συχνά απ' ό,τι στο παρελθόν παρόλο που τα ποσοστά δεν έχουν μεταβληθεί (Corradi, 2013). Το γεγονός ότι ένας φόνος ή ένα βίαιο έγκλημα φέρνει μεγαλύτερα νούμερα τηλεθέασης καθώς ενεργοποιεί το θυμικό του τηλεθεατή ή/και αναγνώστη, σε αυτήν την περίπτωση, φαίνεται να γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης και εμπορευματοποίησης και έτσι η είδηση να προβάλλεται με έντονα συναισθηματικό πρόσημο (Corradi, 2013). Σε αυτό το σημείο αξίζει να τονισθεί πως η παρουσίαση υποθέσεων σχετικά με γυναικεία θυματοποίηση από τα Μ.Μ.Ε. είναι δυσανάλογη με την πραγματική συχνότητα του φαινομένου (Bertone, 2013), ωστόσο, ο δραματοποιημένος τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται υποκρύπτει συγκεκριμένα αφηγήματα δομικού σεξισμού (Băluță, 2015).

Εντούτοις, ο προβληματισμός που συνάγεται, τόσο από την σκοπιά της Φεμινιστικής Εγκληματολογίας όσο και από την θεωρία του ηθικού πανικού, δεν αφορά μόνο την ποσότητα προβολής της γυναικείας θυματοποίησης, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο αυτή προβάλλεται από τα Μ.Μ.Ε. Συγκεκριμένα, περιστατικά έμφυλης βίας παρουσιάζονται με μεγάλη λεπτομέρεια εμποτίζοντάς τα με σεξιστική χροιά ενώ

πολλές φορές αφήνουν την εντύπωση ενός φετιχισμού ο οποίος σεξουαλικοποιεί την γυναίκα και την παρουσιάζει ως αντικείμενο (Cuklanz, 2013). Αποτέλεσμα αυτού αποτελεί το να υποβιβάζεται η σοβαρότητα της πράξης και να δίνεται μεγάλη έμφαση στη σεξουαλικότητα και την υποτιθέμενη προκλητικότητα της γυναίκας-θύματος η οποία «νομοτελειακά» οδήγησε στην θυματοποίηση της, παρά στις κοινωνικές και δομικές διαστάσεις του προβλήματος της έμφυλης βίας.

Επιπλέον, έχει παρατηρηθεί μία προσπάθεια από μηχανισμούς και εμπλεκόμενους μεταβολής του ορισμού της κακοποίησης (Dichter *et al.*, 2010). Ειδικότερα, για να το πετύχουν αυτό, προσπαθούν να επαναπροσδιορίσουν και να περικόψουν τον ορισμό, περιορίζοντας έτσι το νομικό του εύρος, απαλείφοντας ορισμένα σημεία και αμφισβητώντας άλλα που έχουν να κάνουν με την διάκριση της σωματικής κακοποίησης από την σεξουαλική παρενόχληση (Dichter *et al.*, 2010). Επιπλέον, γίνεται προσπάθεια αποσιώπησης της ιδεολογικής ηγεμονίας της πατριαρχίας ως συστατικού στοιχείου της έμφυλης βίας με το να μη δίνεται σημασία στο φύλο του δράστη (Bertone, 2013). Πιο συγκεκριμένα, ο ηθικός πανικός που κατασκευάζεται, εστιάζει το ενδιαφέρον περισσότερο σε λεπτομέρειες σχετικά με το συμβάν και όχι τον άνδρα δράστη. Ενώ ακόμα και εάν αναγνωριστεί η ταυτότητα του άνδρα δράστη, αυτός παρουσιάζεται σαν ένα απομονωμένο «τέρας» το οποίο αφενός πάσχει από ατομικοκεντρικά ψυχοπαθολογικά προβλήματα, και αφετέρου βρίσκεται εκτός της κοινωνικής δομής και οργάνωσης της υπόλοιπης κοινωνίας (Berrington & Jones, 2002). Έτσι παρατηρείται μια απόπειρα να αποστραφεί το βλέμμα του κοινού μακριά από τις πατριαρχικές αρχές που διέπουν εγκλήματα τέτοιας φύσης, απομονώνοντας τον δράστη από το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο εντός του οποίου εκτέλεσε την εγκληματική του πράξη. Από την άλλη μεριά, όπως θα αναφερθεί παρακάτω, όταν οι γυναίκες εγκληματούν, συνήθως τα Μ.Μ.Ε. προσάπτουν στις δράστριες ηχηρούς και συναισθηματικά φορτισμένους χαρακτηρισμούς, αποδίδοντας τους αποκλίνουσες ταυτότητες που αντηχούν ανδροκρατικές απόψεις και τοποθετήσεις.

Συνολικά, θεωρείται πως τα Μ.Μ.Ε., μέσω της διασποράς ηθικού πανικού γύρω από τη γυναικεία θυματοποίηση, κατασκευάζουν μία συγκεκριμένη εικόνα για τα θύματα, καθώς η αναγνώριση της θυματοποίησης τους δίνεται μόνο σε όσες πληρούν συγκεκριμένες προϋποθέσεις και κριτήρια που συνήθως καθορίζονται από υψηλά ιστάμενες ομάδες αποτελούμενες από άνδρες (Bertone, 2013). Από την άλλη πλευρά,

η διάδοση ηθικών πανικών γύρω από τη γυναικεία θυματοποίηση έχει δημιουργήσει μία παρωχημένη εικόνα ευάλωτων γυναικών οι οποίες έχουν ανάγκη από ανδρική προστασία (Bandelli & Porcelli, 2016). Με τον τρόπο αυτόν, φαίνεται πως έχουν κατασκευαστεί αντικρουόμενες αντιλήψεις, καθώς από τη μία υποστηρίζεται πως οι γυναίκες είναι αδύναμες και δεν μπορούν να ζουν ανεξάρτητα χωρίς ανδρική προστασία, ενώ από την άλλη η υποτιθέμενη προσπάθεια χειραφέτησής τους τις έχει μετατρέψει σε εξίσου βίαια και εν δυνάμει παραβατικά όντα. Παρόλα αυτά, φαίνεται πως τα άτομα τα οποία, με βάση το κυρίαρχο αφήγημα, θεωρείται πως πρέπει να τις προστατέψουν έχουν μετατραπεί στα άτομα από τα οποία οι γυναίκες χρρίζουν προστασίας.

Εντούτοις, η κατασκευή ηθικών πανικών γύρω από τη γυναικεία θυματοποίηση φαίνεται πως έχει και λανθάνοντες πολιτικούς σκοπούς. Συγκεκριμένα, ειδήσεις σχετικά με αλλοδαπούς δράστες που πολλές φορές σκορπούν τον πανικό με τη βία που ασκούν, οδηγούν σε υπεργενίκευση και στοχοποίηση ολόκληρου του έθνους από το οποίο προέρχεται ο δράστης. Αποτέλεσμα αυτού είναι η δημιουργία ενός δεύτερου ηθικού πανικού βασισμένου σε ρατσιστικές αντιλήψεις οι συνέπειες του οποίου όμως μπορούν βολικά να λυθούν μέσω μίας αυστηρότερης μεταναστευτικής πολιτικής (Καρύδης & Χουλιάρης, 2015). Επομένως, πολιτικοί και κυβερνήσεις παίρνοντας σαν πρόσχημα τη βία κατά των γυναικών από αλλοδαπούς δράστες επιτυγχάνουν να περάσουν νέες νομοθεσίες ελέγχου όσων προέρχονται από άλλη χώρα (Corradi, 2013). Έτσι, ο δημόσιος διάλογος περί γυναικείας θυματοποίησης καταλήγει να αποτελεί δούρειο ίππο για την εκκίνηση νέων πανικών περί εθνικής ασφάλειας και πάταξης του εγκλήματος, και να αποτελεί αφορμή για την εισαγωγή νέων θεμάτων στην πολιτική ατζέντα όπως η απέλαση παραβατών και οι αυστηρότερες κυρώσεις (Bandelli & Porcelli, 2016).

Η κατασκευή ηθικών πανικών και η χρήση τους από τα Μ.Μ.Ε. διαπερνά στερεότυπα για τη γυναικεία θυματοποίηση, αλλά και τις ίδιες τις γυναίκες χωρίς να αντικατοπτρίζει την πραγματική έκταση του φαινομένου (Bandelli & Porcelli, 2016). Αντιθέτως, αποσιωπά σοβαρά συστημικά ζητήματα που αφορούν πατριαρχικά δομημένες κοινωνίες οι οποίες εθελουφλούν σε ζητήματα έμφυλης βίας και προσπαθούν να υπονομεύσουν τη σοβαρότητα και την ουσία τους (Berrington & Jones, 2002). Συνολικά, οι αναπαραστάσεις των Μ.Μ.Ε. σχετικά με τη βία κατά των

γυναικών χρήζει αλλαγής, λαμβάνοντας υπόψη αυτήν τη φορά ζητήματα όπως το φύλο, η πολιτισμική ταυτότητα και η κοινωνική τάξη ώστε να αναδεικνύονται όλες οι εκφάνσεις του φαινομένου, αλλά και να αναζητούνται τρόποι αντιμετώπισής του (Bertone, 2013).

5.3.3 Γυναικεία Παραβατικότητα

Αφού παραπάνω αναλύθηκαν οι ηθικοί πανικοί που κατασκευάζονται γύρω από το ζήτημα της γυναικείας θυματοποίησης στην υποενότητα αυτή θα εξετασθεί η δημιουργία ηθικών πανικών γύρω από τη γυναικεία παραβατικότητα, αλλά και ο τρόπος που αυτά τα αφηγήματα καλλιεργούνται μέσω των Μ.Μ.Ε. Αφενός, έχει υποστηριχθεί η άποψη πως οι γυναίκες είναι εξίσου ικανές στη διάπραξη εγκλημάτων με τους άνδρες και πως δεν υπολείπονται δυνατοτήτων οι οποίες θα τους επιτρέψουν να τελέσουν παραβατικές συμπεριφορές (Silvestri & Crowther-Dowey, 2008). Αφετέρου, έρευνες δείχνουν πως η δημιουργία ηθικού πανικού γύρω από την αυξημένη βιαιότητα των γυναικών και τη γυναικεία εγκληματικότητα ίσως είναι άστοχη (Kruttschnitt & Gartner, 2008). Ουσιαστικά, τα ποσοστά γυναικείας εγκληματικότητας παραμένουν σχετικά σταθερά κάθε χρόνο, παρόλο που η υπόθεση αυτή δεν μπορεί να γενικευτεί πλήρως για κάθε χώρα. Παρόλα αυτά, ο τρόπος και η συχνότητα με την οποία παρουσιάζεται το φαινόμενο δεν αντιστοιχούν στην πραγματική του εικόνα (Kruttschnitt & Gartner, 2008).

Πολλές φορές τα στατιστικά δεδομένα της αστυνομίας μπορεί να παραπλανήσουν το κοινό. Αριθμοί και δεδομένα σχετικά με τη διάπραξη βίαιων εγκλημάτων από γυναίκες δε σημαίνουν απαραίτητα και αύξηση του δείκτη εγκληματικότητας ή ότι οι γυναίκες πλέον είναι και πιο βίαιες. Υπάρχουν πολλές περιπτώσεις που τα δεδομένα δεν είναι ξεκάθαρα, ενώ ποιοτικές και ποσοτικές έρευνες ή έρευνες αυτοαναφοράς πιθανά να προσέφεραν μία διαφορετική εξήγηση σε αυτούς τους αριθμούς (Dichter *et al.*, 2010).

Το γεγονός που έχει συμβάλει σε πολύ μεγάλο βαθμό στην εξάπλωση ηθικού πανικού γύρω από τη γυναικεία εγκληματικότητα είναι τα στερεότυπα που καλλιεργούνται από τα Μ.Μ.Ε. και χαρακτηρίζουν τις γυναίκες θύτες (Berrington and Honkatukia, 2002). Συγκεκριμένα, αφηγήματα γύρω από γυναίκες «μαύρες αράχνες» που εκμεταλλεύονται αγαθούς άνδρες και άτομα ελαττωματικής ηθικής και νοημοσύνης

καλλιεργούν την εικόνα πονηρών δραστηριών οι οποίες δεν διαθέτουν όρια και ηθικές αναστολές προκειμένου να επιτύχουν τον στόχο τους (Collins, 2016). Το προφίλ αυτό έρχεται σε άμεση αντίθεση με τον μητρικό και προστατευτικό ρόλο μίας γυναίκας τον οποίο η τελευταία απορρίπτει για να εγκληματήσει (Gilmour, 2022). Έτσι, τα Μ.Μ.Ε. μέσω της εξάπλωσης ηθικού πανικού δημιουργούν ένα στερεότυπο για τη γυναίκα θύτη, η οποία αντίκειται στην παραδοσιακή αντίληψη που έχει η κοινωνία γι' αυτήν και επομένως αποτελεί αντικείμενο μομφής ίσως και καταδίκης. Η κατασκευή ηθικού πανικού ευνοείται, καθώς επανατοποθετεί τη γυναικεία ταυτότητα εντός των κοινωνικά κατασκευασμένων και σεξιστικών ορίων της, ενώ η παρέκκλιση από τα όρια αυτά κατακρημνίζει τα θεμέλια στα οποία έχει βασιστεί μία ανδροκρατούμενη κοινωνία.

Η υποενότητα αυτή αναδεικνύει πώς τα Μ.Μ.Ε. χρησιμοποιούν την ισχύ τους με τρόπο κατασταλτικό ως προς την χειραφέτηση και υγιή εκπροσώπηση του γυναικείου φύλου, ενώ ταυτόχρονα αναδιατυπώνουν ανδροκρατικές λογικές και εκσυγχρονίζουν παλαιωμένες αντιλήψεις που συνδέουν την σεξουαλική υπόσταση της γυναίκας με την πιθανή παρέκκλιση της. Η καλλιέργεια ηθικών πανικών γύρω από την έμφυλη βία διαιώνίζει λανθασμένα σεξιστικά στερεότυπα και εντυπώνει αντιλήψεις για τις γυναίκες και τη θέση τους στην κοινωνία τα οποία ενισχύουν την σύγκρουση μεταξύ των φύλων και παρεμποδίζουν την ανάδειξη του φεμινιστικού ζητήματος. Προκειμένου λοιπόν τα Μ.Μ.Ε. να χρησιμοποιήσουν την επιρροή τους θετικά, μπορούν να δράσουν με σκοπό να ευαισθητοποιήσουν την κοινωνία σε θέματα έμφυλης βίας, να δώσουν φωνή στα θύματα και να προσφέρουν την ευκαιρία ανοιχτού διαλόγου γύρω από το θέμα.

5.4 Πράσινη Εγκληματολογία

Ως Πράσινη Εγκληματολογία ορίζεται «ο κλάδος της εγκληματολογίας που πραγματεύεται θέματα σχετικά με πρωτογενείς και δευτερογενείς βλάβες του περιβάλλοντος από ανθρώπινο παράγοντα, αλλά και εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος και ζωντανών και μη οργανισμών» (Ruggiero & South, 2013 p. 360). Η Πράσινη Εγκληματολογία αποτελεί ένα ευρύ πεδίο εγκληματολογικής έρευνας το οποίο περιλαμβάνει επιμέρους κατηγορίες όπως η μόλυνση και η διαχείριση απορριμμάτων, η παράνομη διακίνηση και εκμετάλλευση ζώων, η χρήση ζώων ως

πειραματόζωα στην επιστήμη, η βιο-πειρατεία, η εκμετάλλευση φυσικών πόρων και ορυκτού πλούτου, εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος, στρατιωτικές επιχειρήσεις σε φυσικά περιβάλλοντα καθώς και η νομοθεσία και η άσκηση αυτής σχετικά με τα ανωτέρω θέματα (Ruggiero & South, 2013).

Παρόλο που σαν ακαδημαϊκό κίνημα εμφανίστηκε και οργανώθηκε πιο δυναμικά τη δεκαετία του 1990, ενδείξεις ερευνητικού ενδιαφέροντος και κινητοποιήσεων είχαν προηγηθεί και τις προηγούμενες δεκαετίες (Ruggiero & South, 2013). Για τους σκοπούς της δικής μας έρευνας, τα θέματα που θα απασχολήσουν την υποενοότητα αυτή είναι η κλιματική αλλαγή, η σκόπιμη εξουδετέρωση ζώων, η χρήση πλαστικών και η εκμετάλλευση ζώων για λόγους διασκέδασης και εστίασης.

Τα αφηγήματα γύρω από τις επιπτώσεις του ανθρώπινου αποτυπώματος στο περιβάλλον προκαλούν ιδιαίτερα συναισθηματικές και φοβικές αντιδράσεις. Ο σύγχρονος τρόπος ζωής με την αυξημένη εκπομπή ρύπων, επιβαρύνει καθημερινά την ατμόσφαιρα με την κλιματική αλλαγή να συνδέεται άμεσα με την ανθρώπινη παρέμβαση. Ασφαλώς, σε αυτό το σημείο αξίζει να ειπωθεί πως δεν αμφισβητείται το γεγονός πως η κλιματική αλλαγή είναι ένα πραγματικό φαινόμενο τα οποίο τις τελευταίες δεκαετίες διεκδικεί την άμεση προσοχή των ανθρώπων. Εν αντιθέσει, το γεγονός που καθιστά την θεωρία του ηθικού πανικού χρήσιμη για την Πράσινη Εγκληματολογία έγκειται στον τρόπο με τον οποίο η περιβαλλοντική καταστροφή παρουσιάζεται από τα Μ.Μ.Ε. Συγκεκριμένα, όσον αφορά το οικολογικό ζήτημα η θεωρία του ηθικού πανικού δεν αποπειράται να αναδείξει πως πρόκειται για έναν άτοπο φόβο η προβληματισμό των μετόχων [*stakeholders*] αλλά και της κοινωνίας των πολιτών. Αντιθέτως, επιδιώκει να αποδομήσει τα κύρια μιντιακά αφηγήματα, να υπογραμμίσει την υποκριτική τους διάθεση και να τονίσει τον διχαστικό λόγο ο οποίος εκφράζεται από αυτά (Brisman & South, 2015).

Πιο συγκεκριμένα, τα Μ.Μ.Ε. χρησιμοποιούν συχνά φυσικές καταστροφές με στόχο να φοβίσουν το κοινό και να προειδοποιήσουν ότι φαινόμενα σαν κι αυτά θα συμβούν ξανά εάν οι άνθρωποι δεν υιοθετήσουν έναν τρόπο ζωής πιο φιλικό προς το περιβάλλον (Cohen, 2011). Τα Μ.Μ.Ε. αλλά και ειδικοί κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου και τονίζουν πως τέτοιου είδους ακραία καιρικά φαινόμενα όχι μόνο θα επαναληφθούν, αλλά θα έχουν και μεγαλύτερη ένταση (Rohloff, 2011). Ο ίδιος ο Cohen έχει επισημάνει πως τα αφηγήματα που κατασκευάζονται γύρω από την

κλιματική αλλαγή προσομοιάζουν τα χαρακτηριστικά ενός κλασικού ηθικού πανικού. Συγκεκριμένα όπως αναφέρει πως «φυσικές καταστροφές, αποκαλυπτικές προβλέψεις, προειδοποιήσεις σχετικά με το μέλλον του πλανήτη θα επιβεβαιωθούν και πως ακραία φαινόμενα θα επαναληφθούν και στο μέλλον αν δεν δράσουμε σωστά» (Cohen, 2011 p. 241). Παγιωμένες καταστροφικές προβλέψεις, δηλαδή, που αποτελούν τα κύρια σημεία που τα Μ.Μ.Ε. και οι ειδικοί χρησιμοποιούν για να εφιστήσουν την προσοχή στο κοινό (Brisman & South, 2015).

Συνήθως η ρητορική του ηθικού πανικού σχετικά με την καταστροφή του περιβάλλοντος και την κλιματική αλλαγή καταλήγει στην κληρονομιά που θα παραδοθεί στις επόμενες γενιές. Προκειμένου λοιπόν να ευαισθητοποιήσουν τις τωρινές γενιές και να τους αποδώσουν ένα μερίδιο ευθύνης, τα Μ.Μ.Ε. αφιερώνουν την προσοχή τους στο αποτύπωμα που αυτές θα αφήσουν στον πλανήτη και κατά συνέπεια στους απογόνους τους, καθώς η διαίωσιση του ανθρώπινου πολιτισμού εξαρτάται από αυτούς (Rohloff, 2011). Τίτλοι όπως «*We can make changes to bring our individual carbon emissions to zero*», «*It is your time to seize this issue*», «*It is our time to rise again to secure our future*» δίνουν έμφαση στο πόσο σημαντικό είναι οι άνθρωποι να δράσουν και να αναλάβουν τις ευθύνες τους (Rohloff, 2011).

Επιπρόσθετα, στην προσπάθεια ενημέρωσης και αφύπνισης του κοινού δημιουργούνται καμπάνιες, προγράμματα και μπροσούρες που προσομοιάζουν τις ηθικές εκστρατείες όπως τις είχε αρχικά ορίσει ο Cohen. Παρά την καλή πρόθεση και την χρησιμότητα των οδηγιών αυτών, τα ανωτέρω έχουν οδηγήσει πολλές φορές σε έναν διαχωρισμό, οποίος ξεχωρίζει τους ανθρώπους που έχουν οικολογική συνείδηση από αυτούς που συμπεριφέρονται εχθρικά προς το περιβάλλον με αποτέλεσμα τη δημιουργία «οικολογικών παραβατών» (Rohloff, 2011 p. 643). Κατά συνέπεια, τα εγχειρίδια πολλές φορές καταλήγουν να διαχωρίζουν τους καλούς από τους κακούς ανθρώπους ανάλογα με το κατά πόσο θεωρείται πως προστατεύουν ή βλάπτουν το περιβάλλον με τους τελευταίους να εκλαμβάνονται σαν να διαπράττουν εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος (Rohloff, 2011).

Σε αυτό ακριβώς το σημείο μπορεί να εντοπιστεί η συνεισφορά της θεωρίας του ηθικού πανικού όσον αφορά στην μιντιακή αναπαράσταση του οικολογικού εγκλήματος: δηλαδή, στον διχαστικό λόγο των Μ.Μ.Ε. ο οποίος κατασκευάζει λαϊκούς δαίμονες ανάγοντας ένα επιστημονικό ζήτημα σε πεδίο πολιτικής

σύγκρουσης ανάμεσα σε φιλελεύθερες και συντηρητικές οπτικές. Όπως αναφέρουν χαρακτηριστικά οι Brisman και South (2015), τόσο συντηρητικοί μέτοχοι [*stakeholders*] και εργολάβοι της ηθικής όπως το Fox News, όσο και φιλελεύθερα M.M.E. όπως η Wall Street Journal αναπαράγουν παραπλανητικά άρθρα και δημοσιεύματα που δεν προωθούν ακαδημαϊκά εμπειριστατωμένες πληροφορίες αλλά συγκρουσιακές και συναισθηματικά προδιατεθειμένες τοποθετήσεις για το περιβαλλοντολογικό πρόβλημα, καταλήγοντας έτσι στο συμπέρασμα ότι η αντικειμενικότητα και η μεροληψία των μίντια ως προς ένα ζήτημα καθορίζεται από τις πολιτικές προτιμήσεις στις οποίες υπόκεινται οι ιδιοκτήτες και αυτοί που ελέγχουν τα M.M.E. Κατά αυτόν τον τρόπο δημιουργείται μια διττή και θεμελιακά συγκρουσιακή εντύπωση στο κοινό, ανάλογα με τις πηγές ενημέρωσης που επιλέγει (Brisman & South, 2015).

Αφενός, όσοι αμφιβάλουν για την έκταση του προβλήματος και τη σοβαρότητα της κατάστασης χαρακτηρίζονται άμεσα ως αρνητές και ξεκινούν να προσδιορίζονται ως λαϊκοί δαίμονες οι οποίοι εναντιώνονται απέναντι στην επίσημη και πολιτικώς ορθή άποψη όσων αφορά την προστασία του περιβάλλοντος (Cohen, 2011). Τα υποκείμενα αυτά θεωρείται πως δεν μπορούν δουν καθαρά και να αντιληφθούν τι πραγματικά συμβαίνει, επομένως δε συμβάλλουν στην προστασία και αειφόρο ανάπτυξη του πλανήτη και φτάνουν σε σημείο να εκλαμβάνονται ως πιθανοί αποκλίνοντες (Brisman & South, 2015).

Αφετέρου, από συντηρητικά M.M.E. και think tanks παρατηρείται η διάθεση δαιμονοποίησης ακτιβιστικών οργανώσεων και ακαδημαϊκών οι οποίοι ασχολούνται με τις ανθρωπογενείς διαστάσεις του οικολογικού προβλήματος. Σε αυτή την περίπτωση ανάγουν τους «αγγελιοφόρους» των δυσάρεστων νέων σε λαϊκούς δαίμονες, είτε θεωρώντας πως αυτοί αποτελούν τμήμα μιας αριστερόστροφης ιδεολογικής προπαγάνδας, είτε επειδή οι ίδιοι αρνούνται να δουν τις συστημικές διαστάσεις του ζητήματος της οικολογικής καταστροφής και για αυτό επιδιώκουν να εντοπίσουν εχθρούς μικρότερου βεληνεκούς προκειμένου να εκτονώσουν το υπαρξιακό τους άγχος (Brisman & South, 2015).

Εντούτοις, η υπερβολική ενασχόληση με την παραπάνω κατηγοριοποίηση αποπροσανατολίζει πολλές φορές τον δημόσιο διάλογο από τις πραγματικές αιτίες της κλιματικής αλλαγής (Brisman & South, 2015). Το παράδοξο στον συγκεκριμένο

ηθικό πανικό είναι πως, πέρα από τον ανωτέρω διαχωρισμό, οι λαϊκοί δαίμονες δεν αποτελούν μία διακριτή ομάδα και το κοινό πολλές φορές δεν γνωρίζει πού να απευθυνθεί και να αποδώσει ευθύνες. Έτσι, η κοινωνία των πολιτών αδυνατεί να καταλάβει από ποιον πρέπει να προστατευθεί ή ποιον να κατηγορήσει με αποτέλεσμα όλοι να αποτελούν έναν πιθανό παραβάτη. Από την άλλη πλευρά, ο ρόλος που διαδραματίζουν οι κυβερνήσεις με την έλλειψη αποτελεσματικών και κάθετων μέτρων καθώς και οι πολυεθνικές εταιρίες με το περιβαλλοντικό τους αντίκτυπο αποσιωπείται (Ruggiero&South, 2013; Rohloff & Saramago, 2018), με αποτέλεσμα να αποκρύπτεται η δομική διάσταση του ζητήματος. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί ένα παγκόσμιο πρόβλημα όπως είναι η κλιματική αλλαγή, απαιτούνται υπερεθνικές προσπάθειες και συντονισμένες δράσεις που ξεπερνούν τις ευθύνες που αναλογούν στον κάθε πολίτη ξεχωριστά. Παρόλα αυτά, η διασπορά ηθικού πανικού μέσω των Μ.Μ.Ε. δημιουργεί διαρκώς νέους λαϊκούς δαίμονες (Cohen, 2011), αντί τα τελευταία να επικεντρώνονται στο ποιοι έχουν την θεσμική και πολιτική ευθύνη για την κατάσταση ((Brisman & South, 2015).

Μία εξίσου μεγάλη κατηγορία ηθικού πανικού που καλλιεργείται γύρω από το περιβάλλον συνίσταται γύρω από τη χρήση και απόρριψη πλαστικού. Τα Μ.Μ.Ε. είναι παρόντα για να ενημερώσουν τον κόσμο για τους κινδύνους που ελλοχεύει η αλόγιστη χρήση πλαστικών, αλλά και οι ανυπολόγιστες συνέπειες που επιφέρει στο περιβάλλον. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η έρευνα της Haave στη Νορβηγία, η οποία συνέλεξε άρθρα που δημοσιεύονταν σε εφημερίδες σε διάστημα περίπου τεσσάρων ετών και παρατήρησε σημαντική αύξηση στη συχνότητα παραγωγής τους. Κάποιες φορές μάλιστα, άρθρα σχετικά με τα πλαστικά στους ωκεανούς και τα θύματα της κατάστασης αυτής τριπλασιάστηκαν σε σύγκριση με προηγούμενα έτη (Haave, 2019).

Πολιτικοί και μέτοχοι [*stakeholders*] εκμεταλλεύονται το αυξημένο ενδιαφέρον των Μ.Μ.Ε. προκειμένου να αναπτύξουν τη δική τους περιβαλλοντική ατζέντα. Ειδικότερα, τασσόμενοι υπέρ της προστασίας του περιβάλλοντος και καταδικάζοντας αντιπεριβαλλοντικές πρακτικές, αποσκοπούν στο να συλλέξουν μελλοντικούς υποστηρικτές με αντάλλαγμα την ψήφο τους. Οι ίδιοι οι πολιτικοί πολλές φορές μπορεί να προωθήσουν και να συμβάλουν στη δημοσίευση άρθρων από τα Μ.Μ.Ε. προκειμένου να δείξουν πως βρίσκονται «στη σωστή πλευρά» του φαινομένου

(Haave, 2019). Εκτός από την συλλογή ψήφων, απώτερος σκοπός της στρατηγικής αυτής εκμετάλλευσης του οικολογικού ζητήματος από πολιτικούς είναι και η ψήφιση νομοθεσιών διαμορφωμένων από τη δική τους οπτική και πιθανά εξυπηρετώντας καλύτερα τα δικά τους ενδιαφέροντα (Haave, 2019).

Μία άλλη αρκετά εκτεταμένη κατηγορία που έχει αποτελέσει αφορμή για καλλιέργεια ηθικών πανικών αφορά την εκμετάλλευση ζώων. Ειδικότερα, έχουν παρατηρηθεί αρκετές περιπτώσεις στις οποίες ένα συγκεκριμένο ζώο μετατρέπεται σε λαϊκό δαίμονα. Στο ίδιο μήκος κύματος με τους «παραβατικούς» και «αποκλίνοντες» ανθρώπους, τα αποκλίνοντα ζώα αντιμετωπίζονται σαν πραγματικοί αποδιοπομπαίοι τράγοι, στοχοποιούνται και μετατρέπονται σε εξιλαστήρια θύματα, μέσω της κατασκευής ηθικών πανικών (Moloney & Unnithan, 2019). Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι ηθικοί πανικοί γύρω από τις γάτες στις πόλεις, τις αλεπούδες και τους οικόσιτους πύθωνες (Gröling, 2016; Lynn *et al.*, 2019; Moloney & Unnithan, 2019).

Η στρατηγική πίσω από αυτούς του πανικούς έγκειται στο να εξολοθρευθεί ένα συγκεκριμένο ζώο από μία περιοχή ώστε να μην αποτελεί πλέον απειλή για τους ανθρώπους και τις περιουσίες τους. Οι κατηγορίες εστιάζουν περισσότερο στο ότι αποτελούν κίνδυνο όχι για το περιβάλλον, αλλά για τους κατοίκους της περιοχής. Για παράδειγμα στην περίπτωση των φιδιών, η Πολιτεία της Φλόριντα είχε πραγματοποιήσει μεγάλη εκστρατεία με τα M.M.E. να δημοσιεύουν άρθρα για υποθέσεις δολοφονιών μωρών από πύθωνες που διατηρούσαν στα σπίτια τους οικογένειες. Δημοσιογράφοι τόνιζαν ότι πρόκειται για ένα θανάσιμο φίδι το οποίο έπρεπε να αποσυρθεί από τα σπίτια το γρηγορότερο, προκειμένου να αποφευχθούν παρόμοια περιστατικά στο μέλλον (Moloney & Unnithan, 2019).

Η δημιουργία ηθικών πανικών γύρω από τα ζώα, φαίνεται πως αποβαίνει τελικά αρκετά κερδοφόρα. Ο αγώνας μεταξύ ζώων και ανθρώπων λήγει πάντοτε με νίκη των τελευταίων, οι οποίοι καταφέρνουν να εξουδετερώσουν ή έστω να περιορίσουν τον υποτιθέμενο εχθρό στην κλίμακα που επιθυμούν (Moloney & Unnithan, 2019). Αποτέλεσμα αποτελούν οι νέες νομοθεσίες σχετικές με το θέμα που επιβάλλουν αυστηρότερα μέτρα, αλλά και σε δεύτερο βαθμό το αίσθημα ασφάλειας και προστασίας που μεταδίδεται από μέρους των πολιτικών προς όφελος των πολιτών (Moloney & Unnithan, 2019). Παρόλα αυτά, δε λείπουν οι φορές που M.M.E. και

πολιτικοί χρησιμοποίησαν για ακόμη μία φορά τα δεδομένα με λανθασμένο τρόπο, παρουσιάζοντας όχι τον πραγματικό αριθμό ζώων που υπήρχαν σε μία περιοχή, αλλά τον εκτιμώμενο αριθμό που θα υπήρχε στη χειρίστη περίπτωση. Με τον τρόπο αυτό συνέβαλαν στην ενίσχυση ηθικών πανικών, διογκώνοντας το πρόβλημα και μεταδίδοντας μεγαλύτερο φόβο στους κατοίκους (Moloney & Unnithan, 2019).

Εντούτοις, η ανθρώπινη παρέμβαση στο περιβάλλον μέσα από την εκμετάλλευση ζώων περιλαμβάνει και άλλες μορφές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εκμετάλλευση ζώων για τουριστικούς λόγους που τοποθετεί τα τελευταία σε συνθήκες αιχμαλωσίας σε ζωολογικούς κήπους και πάρκα χωρίς να τους παρέχεται η απαραίτητη φροντίδα εμπλουτίζει αρνητικά το μητρώο των ανθρώπων σε εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος (Dichter *et al.*, 2010).

Ο ηθικός πανικός γύρω από τα θέματα αυτά, φαίνεται να διαφοροποιείται, καθώς η υπέρμετρη εκμετάλλευση ζώων παρουσιάζεται από τα Μ.Μ.Ε. σαν ένα κοινωνικό πρόβλημα που χρήζει άμεσης παρέμβασης. Στην περίπτωση αυτή όμως, τα ζώα αποτελούν θύματα ανθρώπινων πρακτικών και παρουσιάζονται με πιο παθητικό τρόπο σε σχέση με τις προαναφερθείσες κατηγορίες. Τα ζώα λαμβάνουν εσκεμμένα μεγαλύτερη προσοχή, ενώ ο άνθρωπος παράγοντας που τα τοποθέτησε στη συνθήκη αυτή αποκρύπτεται. Με τον τρόπο αυτόν, δεν αποδίδεται μερίδιο ευθύνης σε όσους ευθύνονται πραγματικά γι' αυτήν τη συνθήκη και η συζήτηση αποπροσανατολίζεται με το να δίνεται έμφαση μονομερώς στα ζώα (Dichter *et al.*, 2010).

Όπως έχει παρουσιαστεί στην υποενότητα αυτή, η κουβέντα γύρω από το περιβαλλοντικό έγκλημα έχει καλλιεργήσει ηθικούς πανικούς τους οποίους η πράσινη εγκληματολογία προσπαθεί να αναδείξει. Από την υπερθέρμανση του πλανήτη και την κλιματική αλλαγή, την υπέρμετρη χρήση και απόρριψη πλαστικών μέχρι την εκμετάλλευση και εξουδετέρωση ζώων, το ανθρώπινο αποτύπωμα φαντάζει ανεξίτηλο. Προκειμένου λοιπόν να αμβλυνθεί ένα τόσο εκτεταμένο ζήτημα, χρειάζεται να ληφθούν μέτρα σε διεθνές επίπεδο ώστε να εφαρμόζεται μία κοινή γραμμή σε θέματα γύρω από το περιβάλλον. Όπως αναδείχθηκε στην ενότητα αυτή, η κατασκευή ηθικών πανικών αναφορικά με περιβαλλοντικά ζητήματα αποκρύπτουν το μερίδιο ευθύνης που φέρουν κρατικοί μηχανισμοί αλλά και ιδιωτικά συμφέροντα (Brisman & South, 2015). Συγκεκριμένα, το παράνομο εμπόριο ζώων και η

συστηματική κακοποίηση και υπερκατανάλωσή τους, καθώς και ο καθοριστικός ρόλος που διαδραματίζει ο σύγχρονος τρόπος ζωής ο οποίος προωθεί τις ανωτέρω πρακτικές δεν προβάλλονται από Μ.Μ.Ε. και πολιτικούς φορείς (Brisman & South, 2015). Αντιθέτως, η εστίαση επικεντρώνεται σε αφηγήματα περί ατομικής ευθύνης ώστε να αποσιωπώνται τα διαθρωτικά αίτια και η συστημική διάσταση των ζητημάτων που εξετάστηκαν.

5.5 Συμπεράσματα Κεφαλαίου

Το συγκεκριμένο κεφάλαιο αποπειράθηκε να συσχετίσει τρία διαφορετικά σύγχρονα ρεύματα εγκληματολογίας με τις παραδοσιακές ανησυχίες και προβληματισμούς που εκφράζει η θεωρία του ηθικού πανικού. Όπως παρατηρήθηκε, και τα τρία ρεύματα βρήκαν γόνιμο έδαφος στην θεωρία του ηθικού πανικού για να αναδείξουν συγκεκριμένους προβληματισμούς όσον αφορά μιντιακά αφηγήματα που διαστρεβλώνουν ή παρουσιάζουν λανθασμένα πλευρές των εκάστοτε φαινομένων. Από την πλήρως δαιμονοποιημένη και θολή απεικόνιση ψηφιακής εγκληματικότητας, μέχρι την απολύτως προβληματική παρουσίαση της γυναικείας θυματοποίησης και γυναικείας παραβατικότητας, η οποία ενέχει έντονα στοιχεία δομικού σεξισμού, μέχρι την υπεραπλουστευτική και θεμελιακά απολιτική επεξήγηση του περιβαλλοντικού προβλήματος και της πράσινης εγκληματικότητας, γίνεται απολύτως κατανοητό πως η χρήση του ηθικού πανικού για την ανάλυση του λόγου των Μ.Μ.Ε. αποτελεί ένα απαραίτητο και εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο για τα νέα αναδυόμενα ρεύματα της εγκληματολογίας.

6. Αντί Επιλόγου

Ένας συμβατικός επίλογος μιας τυπικής ερευνητικής εργασίας θα καλούσε τους συγγραφείς της να επαναδιατυπώσουν τα αρχικά ερωτήματα που τέθηκαν, να σχολιάσουν την πορεία της έρευνας, να τονίσουν τα συμπεράσματα που προέκυψαν και πιθανώς να φέρουν στην επιφάνεια κάποιες νέες τοποθετήσεις που ζυμώθηκαν κατά την διάρκεια ή και με το πέρας αυτής. Πράγματι, αυτή η δοκιμασμένη και ομολογουμένως επιστημονικά ορθή προσέγγιση της συγγραφής ενός επιλόγου θα μπορούσε να λάβει χώρα και στο παρόν κείμενο. Ωστόσο, θεωρώ πως μια

προσέγγιση η οποία προτείνει κάποιες γενικές παρατηρήσεις συμπερασματικού χαρακτήρα ταιριάζει περισσότερο με τον χαρακτήρα του κειμένου και θα οδηγήσει στην διεύρυνση του συμβολικού διαλόγου ανάμεσα στους συγγραφείς της έρευνας και τον αναγνώστη.

Στο πρώτο κεφάλαιο πραγματοποιήθηκε μια αναλυτική περιγραφή των τρόπων σύμφωνα με τους οποίους το ρεύμα της συμβολικής διαντίδρασης εντάχθηκε στην αμερικανική εγκληματολογία των μέσων του 20^{ου} αιώνα. Επίσης, στο ίδιο κεφάλαιο αναλύθηκαν οι τοποθετήσεις εγκληματολόγων ιστορικής σημασίας που οδήγησαν στην επιστημονική οργάνωση του ευρύτερου ρεύματος της κοινωνιολογίας της απόκλισης, αλλά και πιο συγκεκριμένα στην θεμελίωση της θεωρίας της ετικέτας. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην επιστημονική πορεία του Howard Becker τόσο για λόγους ιστορικής ακρίβειας όσο και για την ορθή μετάβαση του κειμένου από το ζήτημα της ετικετοποίησης μέσω τοποθέτησης κοινωνικών ταμπελών στον ρόλο που διαδραματίζουν τα M.M.E. στην διαδικασία αυτή.

Συμπεράσματα σχετικά με αυτή την συγκεκριμένη τάση της εγκληματολογίας μπορούν να βρεθούν και εντός του κεφαλαίου, ωστόσο θεωρώ πως αυτό που αναδεικνύεται με τον πλέον εμφατικό τρόπο -και αυτό που καλούμαστε να κρατήσουμε σαν γενικό συμπέρασμα- είναι ότι η ενασχόληση της εγκληματολογικής έρευνας με τα M.M.E. έχει βαθιές και ουσιαστικές ρίζες εντός της ιστορίας της και ως εκ τούτου δεν εντοπίζεται στα άκρα του οπτικού της πεδίου, αλλά εντός του ερευνητικού της πυρήνα.

Με πιο απλά λόγια, η θεωρία της ετικέτας υπήρξε ένα αυτόνομο εγκληματολογικό θεώρημα, με δικιά του επιστημολογική και οντολογική διάσταση εντός του χώρου της εγκληματολογίας, και όχι ένα άνοιγμα στις επιστήμες επικοινωνίας ή μια διεπιστημονική απόπειρα. Αντιστοίχως, εάν γυρίσουμε το βλέμμα μας εντός της ίδιας της εγκληματολογίας, προκύπτει ότι η άνοδος της κοινωνιολογικής προσέγγισης εντός του κλάδου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την μελέτη της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, αναπαράστασης και διαπραγμάτευσης του εγκληματικού φαινομένου. Συνεπώς, μια κοινωνιολογικά ενημερωμένη και πολιτικά ευαισθητοποιημένη εγκληματολογία δεν θα μπορούσε να υπάρξει χωρίς την εγκαθίδρυση θεωρητικών εργαλείων που θα επέτρεπαν την ανάλυση του συστήματος των μέσων μαζικής ενημέρωσης καθώς και των συγκεκριμένων κοινωνικών

ζυμώσεων που αυτό δημιουργεί όσον αφορά την αναπαράσταση του εγκληματικού φαινομένου.

Προχωρώντας στον δεύτερο κεφάλαιο και την εισήγηση του Stanley Cohen περί ηθικών πανικών μπορούμε να καταλήξουμε σε εξίσου σημαντικές παρατηρήσεις. Μια πρώτη έχει να κάνει με την ιστορική συνέχεια που μπορεί να εντοπιστεί ανάμεσα στην θεωρία της ετικέτας και την θεωρία του ηθικού πανικού. Αυτή η θέση παρόλο που μπορεί να φαντάζει αυτονόητη είναι ιδιαίζουσας σημασίας καθώς η εγκληματολογία ανέκαθεν αναζητούσε την σχετική της αυτονομία και την επιστημολογική της ανεξαρτησία ενώ ταυτόχρονα δεχόταν πιέσεις και επιρροές από σχετικούς κλάδους των κοινωνικών επιστημών. Έτσι, έχοντας ήδη χτίσει ένα θεωρητικό πλαίσιο αντίληψης της κοινωνιολογικής διάστασης της απόκλισης μέσα από απόπειρες όπως η θεωρία της ετικέτας, πλέον τίθενται οι βάσεις για νέες προσεγγίσεις όπως αυτή του Cohen, ή άλλων σημαντικών εγκληματολόγων όπως ο David Matza.

Μια δεύτερη, εξίσου γόνιμη, παρατήρηση σχετίζεται με την ριζοσπαστικοποίηση της ίδιας της επιστήμης της εγκληματολογίας. Ο Cohen, όπως και οι σύγχρονοι του, εντάσσονται σε μια συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία που φέρνει την εναντίωση στις αρχές της συμβατικής εγκληματολογίας και την εγκαθίδρυση της κριτικής εγκληματολογίας ως μια αναθεωρημένη και ριζοσπαστική εναλλακτική οπτική που αναβάθμισε θεωρητικά τον κλάδο προσφέροντας του νέες θεματολογίες και πεδία έρευνας. Η θεωρία του ηθικού πανικού αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της ιστορικής συγκυρίας και του επιστημονικού θάρρους που απαιτήθηκε για την οργάνωση του συγκεκριμένου εγκληματολογικού μοντέλου.

Μια τρίτη παρατήρηση που μπορούμε να αντλήσουμε καθώς μεταβαίνουμε στο τρίτο κεφάλαιο και τις εισηγήσεις του Hall και των Goode & Ben-Yehuda έχει να κάνει με την εξωστρέφεια την θεωρίας του ηθικού πανικού. Συγκεκριμένα, με το ομώνυμο βιβλίο του *Folk Devils and Moral Panics*, ο Cohen έγινε αμέσως ένας από τους πλέον αναγνωρίσιμους εγκληματολόγους της γενιάς του και το κείμενο του ένα από τα βασικότερα εγχειρίδια εγκληματολογικής μελέτης. Αυτή η δημοτικότητα των ηθικών πανικών σαν εργαλείο ανάγνωσης της αναπαράστασης του εγκληματικού φαινομένου από τα M.M.E., δεν έμεινε μόνο εντός των στενών περιθωρίων της εγκληματολογίας αλλά εξαπλώθηκε και σε άλλους επιστημονικούς τομείς.

Ασφαλώς, σε αυτό το σημείο προκύπτει και το ζήτημα ότι με την πάροδο του χρόνου η θεωρία του ηθικού πανικού εγκολλώθηκε από την ποπ κουλτούρα και ποπ ψυχολογία χάνοντας κατά αυτόν τον τρόπο μερικές από τις επιστημονικές της ρίζες και καταβολές. Το ζήτημα της δημοτικότητας του ηθικού πανικού, ωστόσο, δεν πρέπει να αποθαρρύνει την περαιτέρω ενασχόληση του κλάδου της εγκληματολογίας με το συγκεκριμένο θεώρημα υπό τον φόβο της εκλαΐκευσης. Εν αντιθέσει οφείλει να αποτελέσει έναυσμα για την συνεχή εξέλιξη του θεωρήματος εντός του κλάδου της εγκληματολογίας όπου και υπάγεται. Με άλλα λόγια, η ευρεία αποδοχή που έλαβε η θεωρία του ηθικού πανικού τόσο από την επιστημονική κοινότητα όσο και από την κοινωνία των πολιτών, δεν πρέπει να αποτελέσει αφορμή για εσωστρέφεια, αλλά να σηματοδοτήσει στην επιστήμη της εγκληματολογίας ότι δημιουργικές ιδέες και θεωρητικές προσεγγίσεις που αντικατοπτρίζουν και προσπαθούν να εξηγήσουν επιστημονικά ευρύτερους κοινωνικούς προβληματισμούς θα λαμβάνουν ευρεία αποδοχή εφόσον είναι συγχρονισμένες με τις ανάγκες και τις ανησυχίες της εκάστοτε εποχής.

Επιστρέφοντας έτσι στο ζήτημα της εξωστρέφειας είναι αξιοσημείωτο ότι επιστήμονες από ποικίλους κλάδους υιοθέτησαν και αναπροσάρμοσαν την θεωρία του ηθικού πανικού στα πλαίσια των δικών τους ακαδημαϊκών ενδιαφερόντων. Αυτή η εξωστρέφεια είναι κάτι που οφείλουμε να αναγνωρίσουμε πως τιμά ιδιαίτερα τον Stanley Cohen, ο οποίος αντί να υποπέσει στην εύκολη και κερδοφόρα λύση του να αντιληφθεί τον εαυτό του ως δημόσιο διανοούμενο [*public intellectual*], συνέχισε την ακαδημαϊκή του πορεία ως εγκληματολόγος, υπερασπίστηκε τον ηθικό πανικό μέσα από ακαδημαϊκά περιοδικά και στην δύση της επιστημονικής του καριέρας προσέφερε στην εγκληματολογική κοινότητα ένα εξίσου βαρυσήμαντο έργο, το *States of Denial*¹³, το οποίο προσφάτως μεταφράστηκε και στα ελληνικά. Συνεπώς, μια ακόμα παρακαταθήκη της θεωρίας του ηθικού πανικού, καθώς και του ίδιου του Stanley Cohen, είναι η διαρκής θέληση για μια εγκληματολογία που δεν διστάζει να κοιτάξει προς τα έξω και να αρθρώσει με επιστημονικό τρόπο τις ανησυχίες της εποχής της, ενώ ταυτόχρονα συνδιαλέγεται με το παρελθόν της και εξελίσσει ιδέες που ενυπήρχαν εντός του κλάδου, όπως το ζήτημα της αναπαράστασης της

¹³Το έργο του Stanley Cohen 'States of Denial: Knowing about atrocities and suffering' μεταφράστηκε στα Ελληνικά υπό τον τίτλο 'Καταστάσεις άρνησης: Μαθαίνοντας για τις θηριωδίες και τον πόνο'. Η μετάφραση του κειμένου πραγματοποιήθηκε από την Δρ. Σοφία Σπυρέα και την επιστημονική επιμέλεια του έργου ανέλαβε η καθηγήτρια Σοφία Βιδάλη. Η ελληνική έκδοση του βιβλίου κυκλοφόρησε τον Δεκέμβριο του 2021 από τις εκδόσεις Τόπος.

απόκλισης, της κοινωνικής διαπραγμάτευσης του εγκληματικού φαινομένου και, ασφαλώς, τον ρόλο των Μ.Μ.Ε.

Τα δυο τελευταία συμπεράσματα που μπορούμε να αντλήσουμε από την ερευνητική εργασία έχουν να κάνουν με την ανθεκτικότητα και την δυνατότητα εφαρμογής του ηθικού πανικού ως θεωρητικό μοντέλο. Αυτές οι παρατηρήσεις προκύπτουν αμφότερες από τα δυο τελευταία κεφάλαια της εργασίας τα οποία συζητούν ενδελεχώς τόσο το εύρος της εφαρμογής της θεωρίας σε ευαίσθητα ζητήματα όπως η αναπαράσταση της χρήσης ουσιών και της τρομοκρατίας, όσο και την χρήση της θεωρίας του ηθικού πανικού από νέα αναδύμενα εγκληματολογικά ρεύματα όπως η ψηφιακή εγκληματολογία και η φεμινιστική εγκληματολογία.

Πιο αναλυτικά, παρά τους διάφορους μεθοδολογικούς και θεωρητικούς περιορισμούς που έχουν επίσης αναφερθεί εντός της εργασίας, ο ηθικός πανικός παραμένει επίκαιρος για την ανάλυση σύγχρονων εγκληματολογικών ζητημάτων. Ενδεικτικό της μακροβιότητας της θεωρίας του ηθικού πανικού είναι πως εάν κάποιος παρατηρήσει την βιβλιογραφία της παρούσας έρευνας θα βρει πολυάριθμα επιστημονικά άρθρα και βιβλία τα οποία έχουν γραφτεί την τελευταία δεκαετία και ακόμα απηχούν τις ανησυχίες του Cohen και αξιοποιούν τον ηθικό πανικό για να αποδομήσουν συγκεκριμένες πτυχές του ρόλου των Μ.Μ.Ε. Αντιστοίχως, όσον αφορά την εφαρμοστικότητα της θεωρίας του ηθικού πανικού, μια σύντομη επισκόπηση των κεφαλαίων αρκεί για να γίνει κατανοητό πως η σύλληψη του Cohen περί ηθικών πανικών αξιοποιήθηκε για την εγκληματολογική επεξήγηση ενός πλήθους ζητημάτων και δεν περιορίστηκε στην ανάλυση νεανικών παραβατικών υποομάδων όπως είχε αρχικά εισηγηθεί ο Cohen.

Τέλος, οφείλω να αναφέρω ότι η ιδέα αυτής της πρακτικής άσκησης προέκυψε μέσα από συζητήσεις και εξαιρετικά γόνιμες προσεγγίσεις που διατυπώθηκαν από το Κέντρο Μελέτης του Εγκλήματος για την εγκληματολογική ανάλυση των Μ.Μ.Ε στην Ελλάδα των τελευταίων ετών. Εάν συνυπολογίσουμε δε την μακροχρόνια και σταθερή ενασχόληση του ΚΕ.Μ.Ε σχετικά με την γεφύρωση της εγκληματολογίας και της ανάλυσης των μίντια, θεωρώ πως η συγκεκριμένη ερευνητική εργασία δεν θα είχε υλοποιηθεί χωρίς την συνεισφορά και την διαρκή υποστήριξη του οργανισμού. Συνεπώς, ευελπιστώ πως μια ερευνητική απόπειρα όπως αυτή θα φανεί χρήσιμη τόσο για το ΚΕ.Μ.Ε. όσο και για την πιθανή εκκίνηση ενός ουσιαστικού διαλόγου για τα

εμφανή ζητήματα ελευθεροτυπίας που έχουν προκύψει τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα. Κλείνοντας, δεν θεωρώ πως θα ήταν υπερβολή να πω πως οι ευρύτεροι προβληματισμοί που έχουν εκφραστεί εντός της εγκληματολογίας σχετικά με τον ρόλο των Μ.Μ.Ε. ως διαπραγματευτών της αναπαράστασης του εγκληματικού φαινομένου παραμένουν επίκαιροι όσο ποτέ εντός της ελληνικής πραγματικότητας, και πως η ελληνική ειδησεογραφία, δυστυχώς, προσφέρεται ως γόνιμο έδαφος για την περαιτέρω εφαρμογή της θεωρίας του ηθικού πανικού.

Βιβλιογραφία

- Adorno, T. W. & Horkheimer, M., 1986. Η Διαλεκτική του Διαφωτισμού. Αθήνα: Ύψιλον.
- Altman, L.K., 1981. Rare Cancer Seen in 41 Homosexuals. *The New York Times*. [online] Available at: <https://www.nytimes.com/1981/07/03/us/rare-cancer-seen-in-41-homosexuals.html>.
- Andrijasevic, R. and Mai, N., 2016. Trafficking (in) representations: Understanding the recurring appeal of victimhood and slavery in neoliberal times. *Anti-Trafficking Review*, (7), pp.1-10.
- Austin, D.M. and Sanders, C., 2007. Graffiti and perceptions of safety: A pilot study using photographs and survey data. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, 14(4), pp.292-316.
- Băluță, O., 2015. Representing and consuming women. Paradoxes in media covering violence against women. *Journal of Media Research-Revista de Studii Media*, 8(22), pp.52-67.
- Bandelli, D. and Porcelli, G., 2016. Femicide in Italy." Femminicidio," moral panic and progressivist discourse. *Sociologica*, 10(2).
- Barak, G., 2019. Mass-Mediated Regimes of Truth: Race, Gender, and Class in Crime “News” Thematics 1. In *Race, Gender, and Class in Criminology the Intersections* (pp. 105-123). Routledge.
- Barthes, R., 2007. Μυθολογίες - Μάθημα. Αθήνα: Κέδρος.
- Becker, H. S., 1963. Outsiders - Studies in Sociology of Deviance. New York: The Free Press.
- Becker, H.S., 2000. Οι περιθωριοποιημένοι. *Μελέτες στην κοινωνιολογία της παρέκκλισης*.
- Becker, H.S., 2017. Whose side are we on?. In *Sociological work* (pp. 123-134). Routledge.
- Becker, H.S., 2018. *Labelling theory reconsidered 1*. In *Deviance and social control* (pp. 41-66). Routledge.
- Bellè, E. and Poggio, B., 2018. New faces of populism: the Italian “Anti-Gender” mobilization. *U. Kovala et al.*
- Ben-Yehuda, N., 2009. Foreword: Moral panics—36 years on. *The British Journal of Criminology*, 49(1), pp.1-3.
- Berger, P. and Luckmann, T., 1966. The social construction of reality anchor books. *New-York: Garden City*.
- Berrington, E. and Honkatukia, P., 2002. An evil monster and a poor thing: Female violence in the media. *Journal of Scandinavian studies in criminology and crime prevention*, 3(1), pp. 50-72.
- Berrington, E. and Jones, H., 2002. Reality vs. myth: Constructions of women's insecurity. *Feminist Media Studies*, 2(3), pp.307-323.
- Bertone, C., 2013. Comment on Elena Giomi and Fabrizio Tonello/1. The boundaries at stake: Towards a structural understanding of femicide as moral panic. *Sociologica*, 7(3).
- Brisman, A. and South, N., 2015. New “Folk Devils,” denials and climate change: Applying the work of Stanley Cohen to green criminology and environmental harm. *Critical Criminology*, 23(4), pp. 449-460.

- Burgess-Proctor, A., 2006. Intersections of race, class, gender, and crime: Future directions for feminist criminology. *Feminist criminology*, 1(1), pp. 27-47.
- Burns, R., & Crawford, C., 1999. School shootings, the media, and public fear: Ingredients for a moral panic. *Crime, law and social change*, 32(2), 147-168.
- Campbell, A., 2017. Framing terrorism. In *Oxford Research Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*.
- Chun, W.H.K., Fisher, A.W. and Keenan, T., 2004. *New media, old media: A history and theory reader*. Routledge.
- Cohen, S., 1972. *Folk Devils and Moral Panics*, London: MacGibbon and Kee.
- Cohen, S., 1972. *Folk Devils and Moral Panics*. Abington: MacGibbon & Kee Ltd.
- Cohen, S., 1980. *Folk Devils and Moral Panics*, 2nd ed, London: Routledge.
- Cohen, S., 1985. *Visions of Social Control*, Cambridge: Polity Press.
- Cohen, S., 2002. *Folk Devils and Moral Panics*. London: Routledge.
- Cohen, S., 2011. Whose side were we on? The undeclared politics of moral panic theory. *Crime, media, culture*, 7(3), pp. 237-243.
- Cohen, S., 2011. *Folk devils and moral panics*. Routledge.
- Collins, R.E., 2016. 'Beauty and bullets': A content analysis of female offenders and victims in four Canadian newspapers. *Journal of Sociology*, 52(2), pp. 296-310.
- Consalvo, M., 2003. The monsters next door: Media constructions of boys and masculinity. *Feminist Media Studies*, 3(1), pp.27-45.
- Cook, G.A., 1993. *George Herbert Mead: The making of a social pragmatist*. University of Illinois Press.
- Copenhaver, A., 2020. Violent Video Games as Scapegoat After School Shootings in the United States. In *Handbook of Research on Mass Shootings and Multiple Victim Violence* (pp. 243-266). IGI Global.
- Corradi, C., 2013. Comment on Elena Giomi and Fabrizio Tonello/2. Femicide and The Media. Is Moral Panic Always Delusive?. *Sociologica*, 7(3), pp.0-0
- Cree, V.E., Clapton, G. and Smith, M., 2014. The presentation of child trafficking in the UK: An old and new moral panic?. *British Journal of Social Work*, 44(2), pp.418-433
- Cresswell, T., 1992. The crucial 'where' of graffiti: A geographical analysis of reactions to graffiti in New York. *Environment and planning D: society and space*, 10(3), pp. 329-344.
- Critcher, C., 2006. *Critical readings: Moral panics and the media*. McGraw-Hill Education (UK).
- Critcher, C., 2008. Moral panic analysis: Past, present and future. *Sociology compass*, 2(4), pp.1127-1144.
- Critcher, C., 2011. For a political economy of moral panics. *Crime, Media, Culture*, 7(3), pp. 259-275.
- Critcher, C., 2017. *Moral Panics*. Oxford Research Encyclopedia of Criminology and Criminal, 27th March.

- Cruz, K., 2018. Beyond liberalism: Marxist feminism, migrant sex work, and labour unfreedom. *Feminist Legal Studies*, 26(1), 65-92.
- Cuklanz, L.M., 2013. Mass media representation gendered violence. *The Routledge companion to media and gender*, pp. 32-41.
- Davies, N., 2009. Prostitution and trafficking—the anatomy of a moral panic. *The Guardian*, 20, pp.6-7.
- Davis, H., 2004. Understanding Stuart Hall. London: Sage Publications.
- De Genova, N. P., 2016. The “crisis” of the European border regime: Towards a Marxist theory of borders. *International Socialism*, (150), 31-54.
- Deflem, M. & Chicoine, S., 2011. Elite-Engineered Moral Panics. Στο: *Encyclopedia of Drug Policy*. Los Angeles: Sage Publications, pp. 280-282.
- DeKeseredy, W.S., 2010. Moral panics, violence, and the policing of girls. *Fighting for girls: New perspectives on gender and violence*, pp. 241-52.
- Demata, M., 2017. The language of fear: Cybercrime and the borderless realm of cyberspace in British news. *The Language of Fear: Cybercrime and the Borderless Realm of Cyberspace in British News*, pp.126-144.
- Dichter, M.E., Dichter, J.A. and Teitelman, A.M., 2010. The gendering of violence in intimate relationships. *Fighting for girls: New perspectives on gender and violence*, pp. 83-106.
- Downes, D., Rock, P., Chinkin, C. and Gearty, C. eds., 2013. *Crime, Social Control and Human Rights: From Moral Panics to States of Denial, Essays in Honour of Stanley Cohen*. Routledge.
- Drotner, K., 1999. Dangerous media? Panic discourses and dilemmas of modernity. *Paedagogica Historica*, 35(3), pp. 593-619.
- Easteal, P., Holland, K. and Judd, K., 2015, January. Enduring themes and silences in media portrayals of violence against women. In *Women's Studies International Forum* (Vol. 48, pp. 103-113). Pergamon.
- Edlund, L. and Korn, E., 2002. A theory of prostitution. *Journal of political Economy*, 110(1), pp. 181-214.
- Gannett, J., 2011. Confronting Animal Abuse: Law, Criminology, and Human-Animal Relationships. *Journal for Critical Animal Studies*, p.145
- Garland, D., 2007. Moral panics: Then and now. *British Academy Review*, 10, pp. 4-5
- Garland, D., 2008. On the concept of moral panic. *Crime, Media, Culture*, 4(1), pp. 9-30.
- Gideonse, T.K., 2016. Framing Samuel See: The discursive detritus of the moral panic over the “double epidemic” of methamphetamines and HIV among gay men. *International Journal of Drug Policy*, 28, pp. 98-105.
- Gilmour, F.E., 2022. Women, crime and the media. In *Women, Crime and Justice in Context* (pp. 87-101). Routledge.
- Goode, E. & Ben-Yehuda, N., 1994. Moral Panics: Culture, Politics, and Social Construction. *Annual Review of Sociology*, pp. 149-171 (23 pages).

- Goode, E. & Ben-Yehuda, N., 2009. *Moral Panics; The Social Construction of Deviance*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Goode, E. and Ben-Yehuda, N., 2012. Grounding and defending the sociology of moral panic. In *Moral panic and the politics of anxiety* (pp. 20-36). Routledge.
- Goode, E., and Ben-Yehuda, N., 1994. *Moral Panics; The Social Construction of Deviance*, Oxford: Blackwel
- Gottlieb, L., 2014. *Graffiti art styles: A classification system and theoretical analysis*. McFarland.
- Greer, C. and McLaughlin, E., 2011. Trial by media?: Policing, the 24-7 news media sphere and the 'politics of outrage. *Theoretical Criminology*, 15(1), pp. 23-46.
- Greer, C. and Reiner, R., 2012. *Mediated mayhem: Media, crime and criminal justice*.
- Gregoriou, C. and Ras, I.A., 2018. Representations of transnational human trafficking: A critical review. *Representations of transnational human trafficking*, pp. 1-24.
- Groling, J.S., 2016. *Hounding the urban fox: a critical discourse analysis of a moral panic with an animal folk devil*
- Gyamerah, A.O., 2021. Moral Panic and Other Unintended Consequences in Ghana's Paradigm Shift to Address HIV Among Men Who Have Sex with Men. In *Male Same-sex Sexuality and HIV in Sub-Saharan Africa* (pp. 117-137). Springer, Cham
- Haave, I.M., 2019. *An Ocean of Plastic* (Master's thesis).
- Halbrook, Yemaya J., Aisling T. O'Donnell, and Rachel M. Msetfi. "When and how video games can be good: A review of the positive effects of video games on well-being." *Perspectives on Psychological Science* 14.6 (2019): 1096-1104.
- Hall, S. και συν., 1978. *Policing The Crisis "Mugging, the State, and Law and Order*. London: The MacMillan Press.
- Hallgrímsdóttir, H.K., Phillips, R., Benoit, C. and Walby, K., 2008. Sporting girls, streetwalkers, and inmates of houses of ill repute: Media narratives and the historical mutability of prostitution stigmas. *Sociological Perspectives*, 51(1), pp. 119-138.
- Halsey, M. and Young, A., 2002. The meanings of graffiti and municipal administration. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 35(2), pp. 165-186.
- Halsey, M. and Young, A., 2006. 'Our desires are ungovernable' Writing graffiti in urban space. *Theoretical criminology*, 10(3), pp. 275-306.
- Hannerz, E. and Kimvall, J., 2020. Keeping it clean: Graffiti and the commodification of a moral panic. *Visual Inquiry*, 9(1-2), pp. 79-92.
- Harcourt, B.E., 2018. *The counterrevolution: how our government went to war against its own citizens*. Basic Books.
- Hennigan, K.M., Del Rosario, M.L., Heath, L., Cook, T.D., Wharton, J.D. and Calder, B.J., 1982. Impact of the introduction of television on crime in the United States: empirical findings and theoretical implications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42(3), p. 461.
- Hier, S.P., 2015. The cultural politics of contemporary moral panic studies: Reflections on a changing research agenda. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 51(03), pp. 362-372

- Hill, A., 2011. "This Modern Day Slavery": Sex Trafficking and Moral Panic in the United Kingdom (Doctoral dissertation, UC Berkeley).
- Horsley, M., 2017. Forget 'Moral Panics'. *Journal of Theoretical & Philosophical Criminology*, 9(2).
- Hubbard, P., 2004. Cleansing the metropolis: sex work and the politics of zero tolerance. *Urban studies*, 41(9), pp. 1687-1702.
- Huebner, D. R., 2016. *The Timeliness of George Herbert Mead*. H. Joas (Ed.). University of Chicago Press.
- Hunt, A., 1997. 'Moral panic' and moral language in the media. *British Journal of Sociology*, pp. 629-648.
- Hunt, S. and Hubbard, B., 2015. The representation of sex workers in South African media: Danger, morals and human rights. *Stellenbosch Papers in Linguistics Plus*, 46, pp. 25-49.
- Ingraham, C. and Reeves, J., 2016. New media, new panics. *Critical studies in media communication*, 33(5), pp. 455-467.
- Jewkes, Y., 2004. *Media and Crime*. SAGE.
- Jones, P., 1997. Moral Panic: The Legacy of Stan Cohen and Stuart Hall. *Media International Australia*, 1 November, pp. 6-16.
- Kalish, R. and Kimmel, M., 2010. Suicide by mass murder: Masculinity, aggrieved entitlement, and rampage school shootings. *Health Sociology Review*, 19(4), pp. 451-464.
- Kaye, J. and Winterdyk, J., 2012. Explaining human trafficking. *Human trafficking. Exploring the international nature, concerns, and complexities*. Boca Raton, FL: Taylor & Francis Group, pp. 57-78.
- Kellner, D., 2013. School shootings, crises of masculinities, and the reconstruction of education: Some critical perspectives. In *School shootings* (pp. 497-518). Springer, New York, NY.
- Kidd-Hewitt, D., 2002. Crime and the media: a criminological perspective. *Criminology: A Reader*. London, UK: Sage, pp.116-29.
- Kline, S., 1999. Moral panics and video games. In *International conference, Research in Childhood, Sociology, Culture and History*. Odense, Denmark: University of Southern Denmark.
- Kramer, R., 2010. Moral panics and urban growth machines: Official reactions to graffiti in New York City, 1990–2005. *Qualitative Sociology*, 33(3), pp. 297-311.
- Kruttschnitt, C. and Gartner, R., 2008. Female violent offenders: Moral panics or more serious offenders?. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 41(1), pp. 9-35.
- Krzyżanowski, M., 2020. Discursive shifts and the normalisation of racism: Imaginaries of immigration, moral panics and the discourse of contemporary right-wing populism. *Social Semiotics*, 30(4), pp. 503-527.
- Kwet, M., 2019. Digital colonialism: US empire and the new imperialism in the Global South. *Race & Class*, 60(4), pp. 3-26.
- Laughey, D., 2007. *Key Themes in Media Theory*. McGraw-Hill Education (UK).
- Lavorgna, A., 2019. Cyber-organised crime. A case of moral panic?. *Trends in Organized Crime*, 22(4), pp. 357-374.

- Leick, K., 2019. Video Games. In *Parents, Media and Panic through the Years* (pp. 67-93). Palgrave Pivot, Cham.
- Lemert, E.M., 1951. Social pathology; A systematic approach to the theory of sociopathic behavior.
- Lofland, J., 2002. Deviance and identity. ISD LLC.
- Lupton, D., 1999. Archetypes of infection: people with HIV/AIDS in the Australian press in the mid 1990s. *Sociology of Health & Illness*, 21(1), pp. 37-53
- Lynn, W.S., Santiago-Ávila, F., Lindenmayer, J., Hadidian, J., Wallach, A. and King, B.J., 2019. A moral panic over cats. *Conservation Biology*, 33(4), pp.769-776.
- Maguire, B., Weatherby, G. A., & Mathers, R. A., 2002. Network news coverage of school shootings. *The Social Science Journal*, 39(3), 465-470.
- Mannion, R. & Small, N., 2019. On Folk Devils, Moral Panics and New Wave Public Health. *Int J Health Policy Manag.*, 1 December, pp. 678-683.
- Marion, N. and Hill, J.B., 2018. Presidential Rhetoric as Crime Control Theater: The Case of Cybercrime. *Criminology, Crim. Just. L & Soc'y*, 19, p.i.
- Markey, P.M. and Ferguson, C.J., 2017. Teaching Us to Fear: The Violent Video Game Moral Panic and The Politics of Game Research. *American journal of play*, 10(1), pp. 99-115
- Marsh, I. and Melville, G., 2011. Moral panics and the British media—a look at some contemporary ‘folk devils’. *Internet Journal of Criminology*, 1(1), pp. 1-21.
- Mattar, M. and Van Slyke, S., 2010. Improving our approach to human trafficking. *Criminology & Pub. Policy*, 9, p. 197.
- McAuliffe, C., 2012. Graffiti or street art? Negotiating the moral geographies of the creative city. *Journal of urban affairs*, 34(2), pp.189-206.
- McLaughlin, L., 1991. Discourses of prostitution/discourses of sexuality. *Critical Studies in Media Communication*, 8(3), pp. 249-272.
- McLeod, E., 2022. Women working: Prostitution now. Taylor & Francis.
- McRobbie, A. & Thornton, S. L., 1995. Rethinking 'Moral Panic' for Multi-Mediated Social Worlds. *The British Journal of Sociology*, December, pp. 559-574.
- Mead, G.H., 1934. *Mind, self and society* (Vol. 111). Chicago: University of Chicago press.
- Merton, R.K., 1968. *Social theory and social structure*. Simon and Schuster.
- Moloney, C. and Unnithan, N.P., 2019. Reacting to invasive species: the construction of a moral panic over Burmese pythons. *Sociological Inquiry*, 89(3), pp. 351-372.
- Morán Faúndes, J.M., 2019. The geopolitics of moral panic: The influence of Argentinian neo-conservatism in the genesis of the discourse of ‘gender ideology’. *International Sociology*, 34(4), pp. 402-417.
- Morgan, G., 2016. *Global Islamophobia: Muslims and moral panic in the West*. Routledge.
- Murji, K., 1999. Moral Panics. *Sage Dictionary of Criminology*, 1 August, pp. 250-253.
- Muschert, G.W. and Ragnedda, M., 2011. Media and control of violence: Communication in school shootings. In *Control of violence* (pp. 345-361). Springer, New York, NY.
- Newburn, T., 2007. *Criminology*. Devon: Willan Publishing.

- Osnos, E., 2016. Making a killing: The business and politics of selling guns. *The New Yorker*, pp.36-45.
- Paternoster, R. and Iovanni, L., 1989. The labeling perspective and delinquency: An elaboration of the theory and an assessment of the evidence. *Justice Quarterly*, 6(3), pp.359-394.
- Plummer, K., 2003. Continuity and change in Howard S. Becker's work: An interview with Howard S. Becker. *Sociological Perspectives*, 46(1), pp. 21-39.
- Plummer, K., 2011. The Labelling Perspective Forty Years On. *Langweiliges Verbrechen*, p.83.
- Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons. Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention Against Transnational Organized Crime, U.N. Doc. A/53/383 (2000) [hereinafter Palermo Protocol], available at:http://www.uncjin.org/Documents/Conventions/dcatoc/final_documents_2/convention_%20traff_eng.pdf.
- Robinson, K.H., 2008. In the name of childhood innocence: A discursive exploration of the moral panic associated with childhood and sexuality. *Cultural Studies Review*, 14(2), pp. 113-129.
- Rohloff, A. and Saramago, A., 2018. Climate change, moral panics, and civilization. Routledge
- Rohloff, A. and Wright, S., 2010. Moral panic and social theory: Beyond the heuristic. *Current Sociology*, 58(3), pp. 403-419.
- Rohloff, A., 2011. Extending the concept of moral panic: Elias, climate change and civilization. *Sociology*, 45(4), pp. 634-649
- Rohloff, A., 2012. Climate change, moral panic, and civilization: on the development of global warming as a social problem (Doctoral dissertation, School of Social Sciences Theses)
- Ruggiero, V. and South, N., 2013. Green criminology and crimes of the economy: Theory, research and praxis. *Critical Criminology*, 21(3), pp. 359-373
- Schildkraut, J., Elsass, H.J. and Stafford, M.C., 2015. Could it happen here? Moral panic, school shootings, and fear of crime among college students. *Crime, Law and Social Change*, 63(1), pp. 91-110.
- Sela-Shayovitz, R., 2018. She knew he would murder her?: The role of the media in the reconstruction of intimate femicide. *Journal of Comparative Social Work*, 13(1), pp.11-34.
- Sharp, P.M. and Hahn, B.H., 2011. Origins of HIV and the AIDS pandemic. *Cold Spring Harbor perspectives in medicine*, 1(1), p.a006841
- Sharpe, K., 2017. Red light, blue light: Prostitutes, punters and the police. Routledge.
- Silvestri, M. and Crowther-Dowey, C., 2008. Gender and crime. Sage.
- Sitzer, P., 2013. The role of media content in the genesis of school shootings: the contemporary discussion. *School Shootings*, pp. 283-307.
- Smith, P., 2006. Πολιτισμική Θεωρία - Μια εισαγωγή. Αθήνα: Κριτική.
- Stauter-Halsted, K., 2009. Moral Panic and the Prostitute in Partitioned Poland: Middle-Class Respectability in Defense of the Modern Nation. *Slavic Review*, 68(3), pp. 557-581.
- Storey, J., 2015. Πολιτισμική Θεωρία και Λαϊκή Κουλτούρα. Αθήνα: Πλέθρον.

- Strega, S., Janzen, C., Morgan, J., Brown, L., Thomas, R. and Carriere, J., 2014. Never innocent victims: Street sex workers in Canadian print media. *Violence against women*, 20(1), pp. 6-25.
- Tannenbaum, F., 1938. *Crime and the Community*. Columbia University Press.
- Tapia, M., 2010. Untangling race and class effects on juvenile arrests. *Journal of Criminal Justice*, 38(3), pp. 255-265.
- Thompson, K., 2005. *Moral panics*. Routledge.
- Tosh, S., 2019. Drugs, crime, and aggravated felony deportations: moral panic theory and the legal construction of the “criminal alien”. *Critical criminology*, 27(2), pp. 329-345.
- Ugwuoke, C.O., Ngwu, E.C. and Iziga, P.N., 2016. Terrorism and moral panic in Nigeria. *Rev. Eur. Stud.*, 8, p. 92.
- Ulmer, J.T., 2017. The extensive legacy of symbolic interactionism in criminology. *The Handbook of the History and Philosophy of Criminology*, pp. 103-122.
- Van Zoonen, E.A., 1992. The women's movement and the media: Constructing a public identity. *European Journal of Communication*, 7(4), pp. 453-476.
- Vance, C.S., 2012. Innocence and experience: Melodramatic narratives of sex trafficking and their consequences for law and policy. *History of the Present*, 2(2), pp. 200-218.
- Victor, J. S., 1998. *Moral Panics and the Social Construction of Deviant Behavior: A Theory and Application to the Case of Ritual Child Abuse*. Sociological Perspectives, pp. 541-565.
- Vitiello, M., 2020. The war on drugs: Moral panic and excessive sentences. *Clev. St. L. Rev.*, 69, p. 441.
- Wall, D.S., 2008. Cybercrime and the culture of fear: Social science fiction (s) and the production of knowledge about cybercrime. *Information, Communication & Society*, 11(6), pp. 861-884.
- Wall, D.S., 2012. The devil drives a Lada: The social construction of hackers as cybercriminals. In *Constructing Crime* (pp. 4-18). Palgrave Macmillan, London.
- Walsh, J.P., 2017. Moral panics by design: The case of terrorism. *Current sociology*, 65(5), pp. 643-662.
- Walsh, J.P., 2020. Social media and moral panics: Assessing the effects of technological change on societal reaction. *International Journal of Cultural Studies*, 23(6), pp. 840-859
- Wark, M., 2004. A hacker manifesto [version 4.0]. *Subsol*, Available at: http://subsol.c3.hu/subsol_2/contributors0/warktext.html.
- Waterman, D., Han, S. and Ji, S.W., 2009. Old Media vs. the Internet in the United States. Asian Media and Communications Forum and Asian City Forum, Changchun, Jilin, China.
- Watney, S., 1987. *Policing Desire: Pornography, Aids, and the Media*. London: Methuen.
- Wattis, L., 2020. Violence, emotion and place: The case of five murders involving sex workers. *Crime, Media, Culture*, 16(2), pp. 201-219.
- Weitzer, R., 2005. New directions in research on prostitution. *Crime, Law and Social Change*, 43(4), pp.211-235.
- Weitzer, R., 2006. Moral crusade against prostitution. *Society*, 43(3), pp.33-38.

- Weitzer, R., 2009. Legalizing prostitution: morality politics in Western Australia. *The British Journal of Criminology*, 49(1), pp. 88-105
- Weitzer, R., 2014. New directions in research on human trafficking. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 653(1), pp. 6-24.
- Whitty, M.T. and Buchanan, T., 2012. The online romance scam: A serious cybercrime. *Cyber Psychology, Behavior, and Social Networking*, 15(3), pp. 181-183.
- Young, J., 2009. Moral Panic: Its Origins in Resistance, Resentment and the Translation of Fantasy into Reality. *British Journal of Criminology*, 49(1), pp. 4-16.
- Zgoba, K.M., 2004. Spin doctors and moral crusaders: The moral panic behind child safety legislation. *Criminal justice studies*, 17(4), pp. 385-404.
- Αρχιμανδρίτου, Μ., 1996. Η διαχρονική εξέλιξη της προσέγγισης της ετικέτας. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- Βιδάλη, Σ., 2013. Εισαγωγή στην εγκληματολογία. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Ζαραφονίτου, Χ., 2015. Κριτική Προσέγγιση των Ηθικών Πανικών. Στο: Ηθικοί Πανικοί, Εξουσία και Δικαιώματα. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα, σσ. 141-144.
- Καρούδης, Β.Χ.& Χουλιάρης, Α., 2015. Ηθικοί Πανικοί, Εξουσία και Δικαιώματα. Σύγχρονες Προσεγγίσεις. Αθήνα: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Καρούδης, Β.Χ., 2010 Όψεις Κοινωνικού Ελέγχου στην Ελλάδα. Ηθικοί Πανικοί, Ποινική Δικαιοσύνη. Αθήνα: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Κομνηνού, Μ. & Λυριντζής, Χ., 1989. Κοινωνία, Εξουσία & Μέσα Μαζική Επικοινωνίας. Αθήνα: Παπαζήση.
- Λάζος, Γ., 2002. Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα: Ο πελάτης. Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Πανούσης, Γ., 2008. Καθ' Υπερβολήν-Χρήσεις & Καταχρήσεις. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Παπαθεοδώρου, Θ., 2002. Δημόσια Ασφάλεια και Αντεγκληματική Πολιτική - Συγκριτική Προσέγγιση. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Σεφεριάδης, Σ. Ι., 2006. Συγκρουσιακή Πολιτική, Συλλογική Δράση, Κοινωνικά Κινήματα, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Σίντος, Δ., 2011. Ο κοινωνικός κονστρουξιονισμός στη κοινωνική θεωρία του Κορνήλιου Καστοριάδη, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Τάτσης, Ν., 1989. Η θεωρία του χαρακτηρισμού: ανθρωπιστικές προσεγγίσεις στην κοινωνιολογία της αποκλίνουσας συμπεριφοράς. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, σσ. 44-74.
- Τσουκαλά, Α., 2018. Ηθικός Πανικός. Στο: Λεξικό Εγκληματολογίας, Κ. Δ. Σπινέλλη Κ.Δ, Κουράκης Ν., Κρανιδιώτη Μ. (επιμέλεια). Αθήνα: εκδ. Τόπος, σσ. 553-554.